

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

NOU 1990: 15

NOU

Norges offentlige utredninger 1990

Seriens redaksjon:

**FORVALTNINGSTJENESTENE
STATENS TRYKNINGSKONTOR**

1. Moderne bioteknologi.
Miljøverndepartementet
2. Lov om vern om smittsomme sykdommer
(Smitteloven)
Sosialdepartementet
3. Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1989.
Forbruker- og administrasjonsdepartementet
4. Utviklingen på lotterimarkedet 1984–88.
Finans- og tolldepartementet
5. Strafferettslige utilregnelighetsregler og sær-
reaksjoner.
Justis- og politidepartementet
6. Emisjonsregler og emisjonskontroll.
Finans- og tolldepartementet
7. Forsvarets arkiver.
Forsvarsdepartementet
8. Regulering av Folketrygdens grunnbeløp.
Sosialdepartementet
9. Opphevelse av foreldede lover.
Arbeids- og administrasjonsdepartementet
10. Ny lov om skatt til Svalbard.
Finans- og tolldepartementet
11. Generell merverdiavgift på omsetning av
tjenester.
Finans- og tolldepartementet
12. Landsplan for forvaltning av kystsel.
Fiskeridepartementet
13. Forslag til ny lov om kommuner og fylkes-
kommuner.
Kommunal- og arbeidsdepartementet
14. Norsk bygdeturisme.
Landbruksdepartementet
15. Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990.
Arbeids- og administrasjonsdepartementet

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1990: 15

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

RAPPORT NR. 1, 1990

fra

**Det tekniske beregningsutvalget
for inntektsoppgjørene**

**Avgitt til Arbeids- og administrasjonsdepartementet
Oslo, 12. januar 1990**

**FORVALTNINGSTJENESTENE
STATENS TRYKNINGSKONTOR**

OSLO 1990

ISSN 0333-2306

ISBN 82-583-0210-8

GRYTTING AS, Orkanger

Forord

Det tekniske beregningsutvalget legger med dette fram en foreløpig rapport foran inntektsoppgjørene våren 1990.

Rapporten bygger delvis på et noe ufullstendig materiale for 1989. Utvalget mener likevel at en rapport på dette tidspunkt vil være nyttig for partenes forberedelser foran inntektsoppgjørene.

Beregningsutvalget vil, som i tidligere år, legge fram en rapport med revidert og mer fullstendig materiale senere.

Utvalgets medlemmer, med unntak av Norges Fiskarlags medlem, har som vanlig deltatt i arbeidet med rapporten sammen med sine rådgivere. Det har også vært andre bidragsytere fra de institusjoner som er representert i utvalget.

Oslo, 12. januar 1990

Svein Longva
formann

INNHold

Kap. 1 Den samlede inntektsutviklingen	7
1 Inntektsutviklingen for Norge	7
2 Faktorinntekt, lønn og driftsresultat	10
Kap. 2 Lønnsutviklingen i senere år	23
1 Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere	23
2 Lønnsutviklingen i følge nasjonalregnskapet	27
3 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder	29
4 Lønnsoverhenget	36
5 Lønnsutviklingen for kvinner og menn	36
6 Deltidsansatte	38
7 Oppsummering av kapittel 2	42
Kap. 3 Prisutviklingen og prispolitikk	43
1 Utviklingen i prisindeksene	43
2 Prispolitikk	48
Kap. 4 Utviklingen i disponibel realinntekt	49
Kap. 5 Utviklingen i norsk industris konkurransevne	57
1 Om konkurransevnebegrepet	57
2 Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien	58
3 Markedsandeler	61
Kap. 6 Økonomiske utsikter	64
1 Den internasjonale økonomiske situasjonen	64
2 Norsk økonomi	66
3 Anslag på konsumprisutviklingen i 1990	72
Vedlegg A. Lønnsoppgjørene i 1988 og 1989	80
B. Kursutviklingen for norske kroner	88

KAPITTEL 1

Den samlede inntektsutviklingen

1 INNTEKTSUTVIKLINGEN FOR NORGE

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskaping i landet, utført av innenlandske produsenter i næringsvirksomhet og offentlig forvaltning. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapitalen i landet som følge av slitasje og elde, framkommer nettonasjonalproduktet som er netto verdiskaping, eller opptjent nettoinntekt i landet.

Nettonasjonalproduktet gir uttrykk for opptjent nettoinntekt i Norge. Uten økonomisk samkvem med andre land ville nettonasjonalproduktet også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske samkvem kan imidlertid Norge også ha netto finansinntekter av fordringer i utlandet og vi kan motta netto inntektsoverføringer. I tillegg til nettonasjonalproduktet har vi derfor bruk for inntektsbegrep som gir uttrykk for *mottatt* nettoinntekt for Norge, dvs. nettoinntekt som tilfaller nordmenn (personer bosatt i Norge, norske selskaper, offentlig forvaltning).

Nasjonalinntekten er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn fra produktiv virksomhet, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og annen faktorinntekt fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram den disponible inntekten for Norge.

Disponibel inntekt for Norge defineres som innenlandsk, netto verdiskaping (nettonasjonalproduktet) pluss netto finansinntekter og stønader fra utlandet. Som tabell 1a viser er både nettofinansinntekter og netto stønader fra utlandet negative for Norge, hovedsakelig som en følge av netto utenlandsgjeld og u-hjelp. Disponibel inntekt for Norge viser hva landet har til disposisjon til privat og offentlig konsum og til sparing. For et land er sparing det samme som summen av netto realinvestering (økning av produksjonskapitalen) og netto finansinvestering (økning av netto fordringer på utlandet).

Tabell 1a viser at disponibil inntekt for Norge i 1988 økte med ca 4 pst fra året før. For 1989 foreligger ikke regnskapstall, men de foreløpige anslagene i tabellen gir en vekst på 7¼ pst fra 1988 til 1989. Tallene er ikke korrigert for prisendringer og gir derfor ikke uttrykk for utviklingen i realverdien (kjøpekraften) av disponibil inntekt for Norge. I nasjonalregnskapet er det imidlertid ikke innført noe mål for disponibil inntekt for Norge uttrykt i faste priser (faste kroner). I det følgende benyttes begrepet «disponibel realinntekt for Norge» for disponibil inntekt korrigert for prisendringer. Den prisindeks som brukes er nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk bruk av varer og tjenester, dvs. en prisindeks for konsum og netto realinvestering.

Tabell 1b viser den årlige veksten i dispo-

Tabell 1a. Inntektsutviklingen for Norge. Milliarder kroner (løpende priser).

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987*	1988*	1989 ^{b)}
Bruttonasjonalprodukt	285,0	327,7	362,3	402,2	452,5	500,2	513,7	562,9	594,2	643
- Kapitalslit	41,4	48,0	55,0	59,6	62,5	66,5	72,6	82,4	92,3	100
= Nettonasjonalprodukt ...	243,7	279,6	307,3	342,6	390,0	433,7	441,2	480,5	501,9	543
+ netto renter og aksje- utbytte fra utlandet	-9,5	-10,6	-12,7	-13,0	-13,1	-9,5	-9,0	-9,2	-13,1	-19
= Nasjonalinntekt	234,2	269,0	294,6	329,6	376,8	424,2	432,2	471,2	488,8	524
+ netto stønader fra utlandet	-2,4	-2,8	-3,6	-4,2	-4,2	-4,8	-6,0	-6,5	-6,4	-6
= Disponibel inntekt for Norge	231,7	266,3	290,9	325,3	372,7	419,4	426,2	464,7	482,4	518

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall

^{b)} Beregningsutvalgets anslag, i hovedsak basert på Salderingsposisjonen 1990.

bel realinntekt for Norge for årene 1980–1989 i følge nasjonalregnskapet, samt foreløpige tall for veksten fra 1988 til 1989. Nasjonalregnskapsberegningene viser et fall på 2,0 pst i 1988. Den gjennomsnittlige, årlige veksten i disponibel realinntekt fra 1980 til 1988 har

vært 80 pst. Dette er betydelig lavere enn veksten fra 1975 til 1980 (4,6 pst), og også lavere enn veksten fra 1970 til 1975 (3,5 pst). Det er spesielt 1986 som trekker veksten på 80-tallet ned. Ser en på veksten fra 1980 til 1985, var nemlig gjennomsnittet 3,8 pst.

Tabell 1b. Vekst i disponibel realinntekt for Norge¹⁾. Prosent.

	Endring i perioden	Endring fra året før									
		1980–1988	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987*	1988*
Vekst i disponibel realinntekt	23,3	10,6	2,5	-1,4	3,9	8,7	5,5	-5,3	-0,1	-2,0	2½
Bidrag til vekst fra: ²⁾											
Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass ³⁾	13,0	2,4	-1,2	0,0	2,6	2,4	0,6	1,4	3,2	0,9	} 2½
Produksjonsvekst i øvrige næringer ³⁾	20,2	2,3	1,3	0,0	2,5	3,9	5,8	3,2	0,6	-0,7	
Endring i bytteforholdet ..	-10,2	5,5	2,4	-0,8	-1,3	2,1	-2,0	-10,1	-4,0	-1,6	1
Endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet	0,9	0,3	0,0	-0,5	0,1	0,2	1,0	0,1	0,1	-0,6	-1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

* Foreløpige tall.

¹⁾ Inntektstall deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk bruk av varer og tjenester, dvs. innenlandske sluttleveringer inkl. lagerendring, ekskl. kapitalslit.

²⁾ Uoverenstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

³⁾ Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.

^{o)} Se fotnote 1, tabell 1a.

Veksten i disponibel realinntekt for Norge kan splittes i bidrag fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet. Dette er vist i tabell 1b, der bidraget fra produksjonsveksten er oppdelt videre på oljevirkosomhet og de øvrige næringer. Oljevirkosomhet er definert som summen av sektorene utvinning og rørtransport av olje og gass.

Bytteforholdet («terms of trade») beregnes som forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de varer og tjenester Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere. En slik forverring i bytteforholdet gjør at landet isolert sett må redusere konsum eller sparing, dvs. at disponibel realinntekt går ned.

Bytteforholdet har bidratt negativt til veksten i landets disponible realinntekt perioden 1984 til 1988. Tabell 1b viser at både i 1986, 1987 og 1988 ble hele det positive bidraget fra produksjonsutviklingen spist opp av en ne-

gativ utvikling i bytteforholdet overfor utlandet. I 1985 var det en generelt sterkere prisstigning på importerte varer og tjenester enn på eksporterte som førte til en negativ utvikling i bytteforholdet. I 1986 var det oljeprisene som trakk den gjennomsnittlige eksportprisen kraftig ned, samt at det var en devaluering dette året. Beregningene for 1987 viser en omtrent uendret pris på samlet eksport (et fall på 0,7 pst), mens den gjennomsnittlige importprisen økte med 6,6 pst. Dette førte til at bytteforholdet ble forverret med nesten 7 pst. Det var særlig prisnedgangen på eksport av naturgass som bidro negativt, men bytteforholdet for både tjenester og tradisjonelle varer utviklet seg negativt. I 1988 ble bytteforholdet ytterligere forverret med 3,8 pst.

Figurene 1a–1c viser utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet siden 1970 for varer og tjenester i alt, for varer i alt, for tjenester, og for såkalte tradisjonelle varer. Forskjellen mellom «varer i alt» og «tradisjonelle varer» utgjøres av varene råolje og naturgass, skip, boreplattformer og direkte import og eksport til oljevirkosomheten («utradisjonelle varer»).

Mer enn hele forbedringen i bytteforholdet i årene rundt 1980 har gått tapt etter 1985. Et

hovedtrekk siden 1970 er at bytteforholdet for tjenester har vært fallende nesten hele tiden, hovedsaklig på grunn av fall i fraktratene. For varer har bytteforholdet vært preget av oljeprissjokkene i 1973, 1979–1980 og 1986. Prisutviklingen på olje og gass bidro til en betydelig bedring i bytteforholdet for varer fram til 1984. I perioden 1984–1988 har olje- og gassprisene trukket gjennomsnittlig eksportpris kraftig ned. Den samlede forverring av bytteforholdet i 1988 på 3,8 pst skyldtes både fall i oljeprisene – hvor Norge er nettoeksportør – og en økning av prisene på skip – hvor Norge er nettoimportør. Begge disse prisendringene trakk altså i retning av å forverre bytteforholdet for Norge i 1988. Bedringen i bytteforholdet fra 1988 til 1989 skyldes særlig prisvekst på ikke-jernholdige metaller og råolje.

Gruppen tradisjonelle varer fikk en forbedring i bytteforholdet – hovedsaklig på grunn av en gunstig prisutvikling på metall (råvarer og halvfabrikata). Norge er nettoeksportør av slike produkter. Også for tjenester ble bytteforholdet forbedret. Her var det fraktratene som trakk opp den gjennomsnittlige eksportprisen.

Bidraget fra produksjonsveksten falt i årene 1984–1988, fra en topp i 1985 på 6,4 pst. Bidraget fra vekst i oljevirkosomhet sto for det største positive bidraget fra produksjonsveksten i 1987, og det eneste positive bidraget i 1988, et bidrag på henholdsvis 3,2 og 0,9 pst. De øvrige næringene ga et bidrag til vekst i realdisponibel inntekt på 0,6 pst i 1987, mens

de i 1988 trakk veksten ned med 0,7 pst. Til sammenligning var den årlige, gjennomsnittlige veksten fra 1979 til 1986 2,9 pst, og i de tre siste av disse årene var den årlige, gjennomsnittlige veksten hele 4,3 pst. 1988 er også det første året siden beregningen startet (1971) at «øvrige næringer» har bidratt negativt til veksten i realdisponibel inntekt. De lave bidragene skyldes at økningen i eksporten ikke har vært sterk nok til å oppveie den svake utviklingen i den hjemmemarkedsorienterte produksjonen. For 1989 har en anslått bidraget fra alle næringer under ett til snaut 2½ pst. Det er særlig økt oljeproduksjon som bidrar til dette.

Fig. 1.1b: Bytteforholdet overfor utlandet.
Bytteforholdet i 1984 = 100

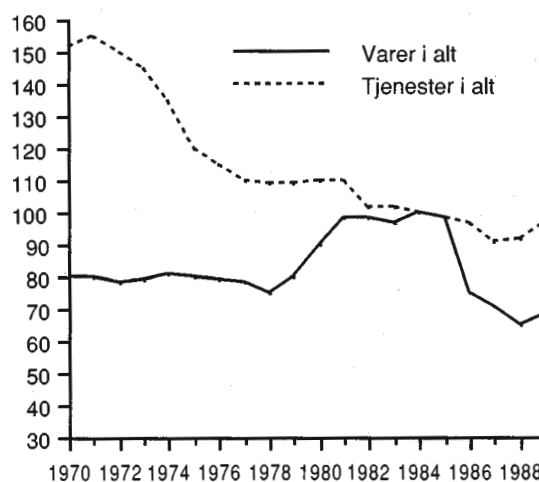

Fig. 1.1a: Bytteforholdet overfor utlandet.
Bytteforholdet i 1984 = 100

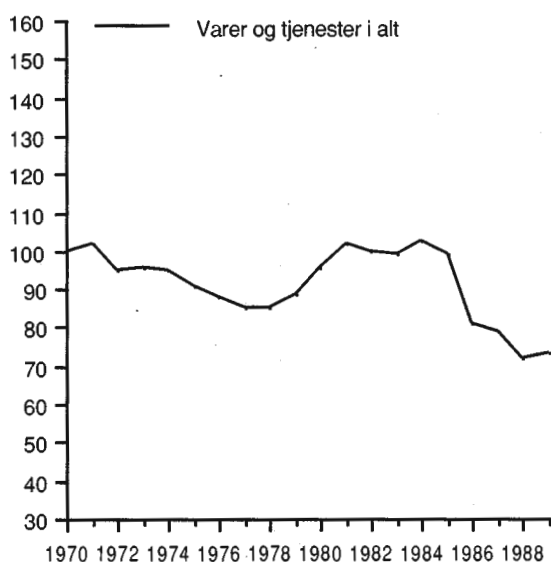
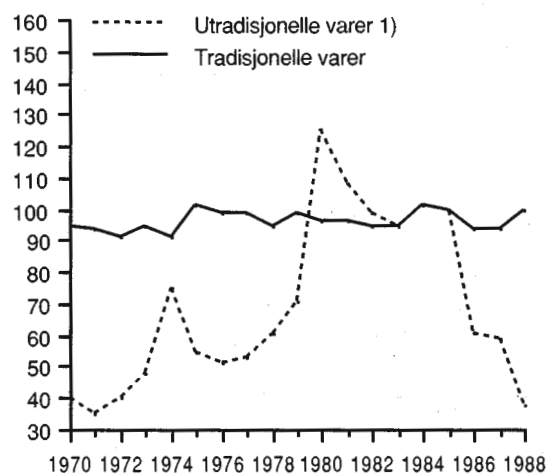

Fig. 1.1c: Bytteforholdet overfor utlandet.
Bytteforholdet i 1984 = 100

2 FAKTORINNTEKT, LØNN OG DRIFTSRESULTAT

I nasjonalregnskapet blir det for landet som helhet og for hver næring beregnet en faktorinntekt som gir uttrykk for den inntekten som tilfaller arbeidskraft og kapital. Faktorinntekten beregnes som nettonasjonalprodukt (nettoproduktet for hver næring) fratrukket netto indirekte skatter. Faktorinntekten deles i lønnskostnader og restposten driftsresultat. Lønnskostnadene omfatter lønn (inklusive andre sosiale utgifter) til lønsmottakere samt arbeidsgiveravgift til folketrygden og andre trygdeordninger. Driftsresultatet utgjør den beregnede inntekt av produksjonsfaktorene kapital og eiernes egen arbeidsinnsats.

Det er grunn til å understreke at de inntektsbegrepene som blir omtalt i dette avsnittet, omfatter inntekt før direkte beskatning.

Dette gjelder både lønnskostnader og driftsresultat. I tillegg er det benyttet funksjonell og ikke institusjonell sektorinndeling. Det betyr at inntektene er gruppert etter de næringene hvor de er opptjent og ikke etter hvem de tilfaller. Driftsresultattallene gir derfor ikke direkte uttrykk for bedriftsøkonomisk lønnsomhet. Særlig rentebetalinger og direkte beskatning fører til at det er store ulikheter mellom inntektsberegninger etter funksjonelle og institusjonelle inndelinger. Inntektsberegninger etter institusjonell sektorinndeling omtales i avsnitt 1.3.

Ved vurdering av tallene i dette avsnittet, må en regne med til dels store feilmarginer. Dette gjelder spesielt for driftsresultatberegningene både totalt og fordelt på de enkelte næringene, fordi driftsresultatene beregnes som restposter. Usikkerheten er særlig knyttet til tallene for 1987 og 1988 der tallgrunnlaget ennå ikke er fullstendig.

Tabell 1c. Nettonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner.

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987*	1988*
Nettonasjonalprodukt	178,5	201,8	243,7	279,6	307,3	342,6	390,0	433,7	441,2	480,5	501,9
- Netto indirekte skatter	21,5	24,4	29,1	33,9	38,1	45,3	52,5	64,1	70,4	75,5	73,4
= Faktorinntekt	157,0	177,4	214,6	245,7	269,2	297,3	337,5	369,6	370,8	405,0	428,5
Lønnskostnader	124,0	129,4	145,4	164,2	183,4	198,2	216,4	239,7	271,4	305,5	323,1
Driftsresultat	33,0	48,0	69,2	81,6	85,8	99,0	121,2	129,9	99,4	99,5	105,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall.

Tabell 1d. Faktorinntektsutviklingen. Prosent.

Utviklingen i:	Årlig endring			Endring fra året før					
	1970-75	1975-80	1980-85	1983	1984	1985	1986	1987*	1988*
Nettonasjonalprodukt	13,1	13,8	12,2	11,5	13,8	11,2	1,7	8,9	4,5
Faktorinntekt	13,6	14,2	11,5	10,4	13,5	9,5	0,3	9,2	5,8
Lønnskostnader	15,5	11,0	10,5	8,1	9,1	10,8	13,2	12,5	5,8
Driftsresultat	8,0	23,3	13,4	15,4	22,3	7,2	-23,5	0,1	6,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall.

Utviklingen i opptjente inntekter i løpende priser for en del hovedstørrelser er satt opp i tabellene 1c og 1d. Tallene refererer seg til hele økonomien inklusive oljevirkosomheten, og den svake utviklingen i faktorinntekten i 1986 kan derfor i stor grad forklares med prisutviklingen på olje og gass. Fra 1986 til 1987 vokste faktorinntekten med vel 9 pst. Det er om lag som de øvrige år-til-år-endringene på 1980-tallet. Beregningene for 1988 tyder på at

den nominelle faktorinntektsveksten fra 1987 til 1988 var noe under 6 prosent.

Lønnskostnadene vokste med 12,5 pst fra 1986 til 1987. Det var svakt lavere enn lønnskostnadsveksten fra 1985 til 1986, men høyere enn gjennomsnittlig vekst fra 1980 til 1985. Inntektsreguleringsloven førte til at veksten i lønnskostnadene i 1988 kom ned i 5-6 pst. Med unntak av lønnskostnadsveksten på 4,4 pst i det forrige lønnsreguleringsåret 1979, er

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

dette den laveste vekstraten som er observert etter 1950.

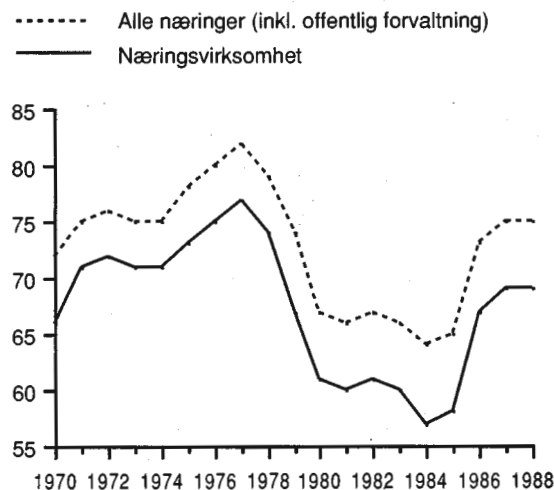
Driftsresultatet falt med 23,5 pst fra 1985 til 1986. Nedgangen stoppet opp i 1987, og driftsresultatet økte med 6 pst fra 1987 til 1988, hovedsaklig som følge av økt inntjening i utekonkurrerende næringer. Nettonasjonalproduktet anslås å øke med om lag 8 pst fra 1988 til 1989. Dette skyldes særlig den sterke veksten i oljeproduksjonen. I samme perioden kan timelønnsveksten anslås til om lag 4¼ pst, jfr. kapittel 2. Reduksjonen i arbeidsgiveravgiften med ½ prosentpoeng i mai 1989 bidrar til å redusere lønnskostnadene i 1989 med ¼ pst. Samtidig kan nedgangen i timeverkssysselsettingen for lønnstakere anslås til om lag 3½ pst. Alt i alt trekker dette i retning av en svak økning i lønnskostnadene fra 1988 til 1989.

Det er ennå ikke laget gjennomarbeidet anslag for driftsresultatet i norsk næringsliv i 1989. Legger en imidlertid til grunn om lag uendrede netto indirekte skatter fra 1988 til 1989 ser det ut til at driftsresultatene i norsk økonomi i sin helhet har økt betydelig fra 1988 til 1989. En vesentlig del av denne økningen kan tilbakeføres til oljenæringen som følge av økte priser og økt produksjon. Også i de utekonkurrerende industrinæringene ser det ut til at driftsresultatene har økt i 1989, bl.a. som følge av den internasjonale høykonjunkturen.

Endringer i funksjonell inntektsfordeling

Figur 1.2 viser hvordan utviklingen i lønnskostnader og driftsresultat har endret den

Fig. 1.2: Lønnskostnadsandel for alle næringer og næringsvirksomhet. Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt.

funksjonelle inntektsfordelingen over tid. I næringsvirksomhet (bedrifter) utgjorde lønnskostnadsandelen i perioden 1971–78 over 70 pst av faktorinntekten. Lønnskostnadsandelen nådde et toppnivå i 1977 med vel 77 pst. Fra 1977 til og med 1984 avtok andelen gradvis og var i første halvdel av 1980-årene under 60 pst. Etter 1984 har lønnskostnadsandelen økt og nærmet seg 70 pst i 1987. Foreløpige beregninger tyder på at andelen er uendret fra 1987 til 1988.

Over tid vil lønnskostnadsandelen påvirkes både av endringer i forholdet mellom lønnskostnader og faktorinntekt i de enkelte næringer og av lønnskostnadene og faktorinntektenes fordeling på de ulike næringer. Blant annet kan utviklingen i oljevirksomheten, hvor lønnsandelen er svært lav, i høy grad forklare forløpet på kurvene i figur 1.2 etter 1977. I figur 1.3 er derfor gjengitt utviklingen i lønnskostnadsandelen i næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet og i industri utenom oljeraffinerier. Fram til 1977 lå lønnskostnadsandelen for næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet på om lag samme nivå som for næringsvirksomhet totalt. Etter 1977 har lønnskostnadsandelen for næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet avtatt mindre enn for næringsvirksomhet totalt, og andelen har holdt seg i overkant av 70 pst. Som for næringsvirksomhet totalt økte den i perioden 1984–1987, fra om lag 70 til 74 pst. I 1988 falt andelen til under 71 pst. For industrien utenom oljeraffinerier var økningen i lønnskostnader som andel av faktorinntekten sterkere enn i næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet i årene 1984–1987. De foreløpige tallene for 1988 tyder på at lønns-

Fig. 1.3: Lønnskostnadsandel for næringsvirksomhet utenom oljevirksomhet og for industri utenom oljeraffinerier. Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt.

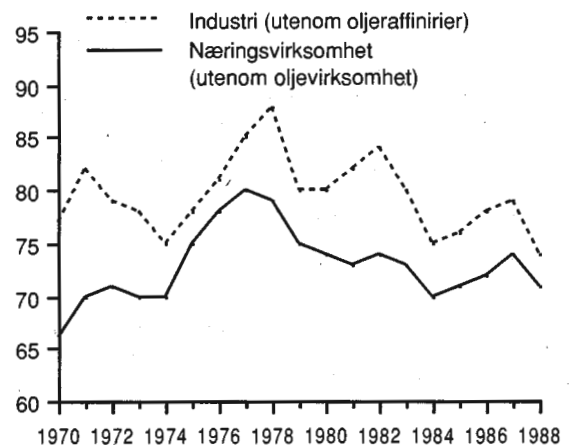
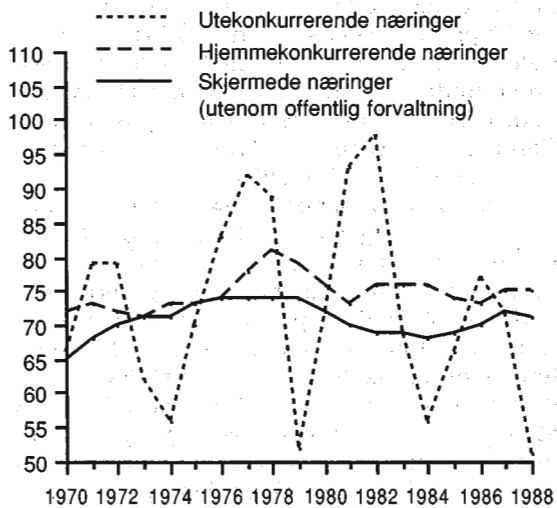

Fig. 1.4: Lønnskostnadsandel for næringsvirksomhet etter konkurransetype. Fastlands-Norge. Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt.

kostnadsandelen for industrien utenom oljeraffinerier falt til under 74 pst som er det laveste nivået siden tidlig på 1970-tallet.

Figur 1.4 viser utviklingen i lønnskostnader som andel av faktorinntekt for fastlands-Norge eksklusive offentlig forvaltningsvirksomhet. Næringene er gruppert etter konkurransetype. De skjermede næringene utenom offentlig forvaltningsvirksomhet har hatt en relativt stabil lønnskostnadsandel. Den varierer mellom 70 og 73 pst i perioden fra 1972 til 1980. Fra 1980 til 1985 falt andelen svakt til i underkant av 70 pst, mens den fra 1985 til 1987 igjen økte til vel 72 pst. Beregninger viser at lønnskostnadsandelen i skjermede næringer falt svakt fra 1987 til 1988, men fortsatt holdt seg over 72 pst. Av figuren ser en at lønnskostnadsandelen i utekonkurrerende næringer er sterkt preget av konjunkturelle bevegelser. For utekonkurrerende næringer utenom utenriks sjøfart og oljeboring steg andelen fra 67 pst i 1985 til over 76 pst i 1986 for deretter å falle til 73 pst i 1987, noe som tilsvarer lønnskostnadsandelen i de skjermede næringene. I 1988 falt lønnskostnadsandelen i utekonkurrerende næringer til 51 pst som er om lag på nivå med andelen i 1979. Hjemmekonkurrerende næringer har en mer stabil lønnskostnadsandel enn utekonkurrerende. Andelen avtok svakt i perioden 1984–1986 for så å øke til mellom 74 og 75 pst i 1987 og 1988. For årene 1986–1988 har lønnskostnadsandelen i hjemmekonkurrerende næringer ligget på samme nivå som lønnskostnadsandelen for alle næringer inkludert offentlig forvaltning.

Lønnskostnader etter næring

Tabell 1e viser lønnskostnader i milliarder kroner fordelt etter næring de siste 10 år. De samlede lønnskostnadene i 1988 er anslått til 323,1 milliarder kroner, mens lønnskostnadene i næringsvirksomhet er anslått til 236,2 milliarder kroner. Fra 1987 til 1988 vokste de samlede lønnskostnadene med 5,8 pst, mens lønnskostnadene i næringsvirksomhet vokste noe svakere med 5,1 pst. Innteksreguleringsloven sørget altså for en vekst i lønnskostnadene som med unntak av veksten i 1979, er den laveste som er observert etter 1950. Beregningsgrunnlaget for arbeidsgiveravgiften ble lagt om i 1988, og førte til at avgiften økte med over 10 pst fra 1987. Hvis arbeidsgiveravgiften hadde vokst i samme takt som lønn og andre ytelser, ville lønnskostnadsveksten totalt vært på 5 pst.

De største prosentvise økningene i lønnskostnadene i 1988 fant sted i forretningsmessig tjenesteyting, og i finansiell tjenesteyting, begge med dobbelt så sterk vekst som den totale lønnskostnadsveksten. Både i finansiell og forretningsmessig tjenesteyting skyldes dette i hovedsak høy timelønnsvekst. Lønn pr. timeverk i de to næringene økte 2,5–3 prosentenheter mer enn gjennomsnittet for alle næringer. For finansiell tjenesteyting bidro struktureffekter og et generelt tillegg på 5,5 pst fra 1.1. 1988 til den sterke timelønnsveksten, mens lønnsveksten i forretningsmessig tjenesteyting kan forklares dels med struktureffekter og dels med høyt lønns-overheng inn i 1988. Strukturendringene skyldtes forskyvninger i alderssammensetninger mot høyere gjennomsnittsalder.

I industri og bergverksdrift er lønnskostnadene i 1988 anslått til 63,7 milliarder kroner, en økning på 2,8 pst fra året før. Beregningene viser at i skjermet industri vokste lønnskostnadene om lag som gjennomsnittet, mens hjemmekonkurrerende industri på grunn av nedgang i sysselsettingen hadde meget svak vekst i lønnskostnadene fra 1987 til 1988.

Også utekonkurrerende industri hadde nedgang i sysselsettingen fra 1987 til 1988, og lønnskostnadene vokste klart svakere enn i øvrig næringsvirksomhet. Lønnskostnad pr. timeverk vokste klart svakere enn i øvrig næringsvirksomhet. Lønnskostnad pr. timeverk vokste ellers som gjennomsnittet både i utekonkurrerende og hjemmekonkurrerende industri.

Fallet i lønnskostnadene i sjøfart og oljeboring fra 1985 til 1986 fortsatte i 1987, og i utenriks sjøfart ble lønnskostnadene dette året redusert med over 26 pst. Utflassing og

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

Tabell 1e. Lønnskostnader etter næring 1978–1987. Milliarder kroner¹⁾.

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987*	1988*
Lønnskostnader	129,4	145,4	164,2	183,3	198,2	216,4	239,7	271,4	305,5	323,1
Næringsvirksomhet	97,3	108,8	121,7	134,8	144,6	157,9	175,5	200,4	224,7	236,2
Primærnæringer	1,0	1,2	1,4	1,4	1,5	1,7	2,0	2,2	2,4	2,5
Jordbruk	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6
Skogbruk	0,5	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9	0,9	1,0	1,0
Fiske og fangst	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9
Oljeutvinning og rørtransport	0,9	1,4	1,8	2,6	3,1	4,2	5,2	5,9	7,0	7,5
Utvinning av råolje og naturgass	0,9	1,4	1,8	2,6	3,0	4,1	5,1	5,8	7,0	7,5
Rørtransport	–	–	–	–	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Industri og bergverksdrift	32,1	35,0	38,5	40,8	42,4	46,0	50,5	56,0	62,0	63,7
Bergverksdrift	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1,0	1,1	1,2	1,2	1,2
Skjernet industri	6,9	7,5	8,4	9,1	10,1	11,0	12,1	13,8	15,9	16,8
Utekonkurrerende industri	5,3	6,0	6,6	6,6	6,8	7,5	8,0	8,7	9,4	9,7
Hjemmekonkurrerende industri	19,2	20,7	22,6	24,2	24,6	26,5	29,3	32,3	35,5	36,1
Elektrisitetsforsyning	1,6	1,8	2,1	2,4	2,6	2,8	3,2	3,6	4,1	4,3
Bygge- og anleggs- virksomhet	11,4	12,7	13,2	14,7	16,2	17,2	18,5	22,1	26,5	26,3
Varehandel	16,7	18,8	20,9	23,4	24,9	27,3	30,6	35,5	39,2	41,7
Utenriks sjøfart og oljeboring	4,9	5,4	6,5	6,8	6,8	6,8	6,3	6,0	4,6	4,4
Utenriks sjøfart	4,5	4,9	5,8	5,8	5,9	5,8	5,2	5,0	3,7	3,5
Oljeboring	0,4	0,5	0,7	1,0	0,9	1,0	1,1	0,9	0,9	0,9
Samferdsel	11,7	13,2	14,9	16,8	18,0	19,1	21,0	23,9	27,2	28,4
Boligtjenester	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
Annen nærings- virksomhet	16,9	19,1	22,2	25,7	28,9	32,6	38,0	45,0	51,4	56,0
Hotell og restaurantdrift	2,2	2,5	3,0	3,4	3,8	4,3	4,8	6,0	6,8	7,3
Finansiell tjenesteyting	4,2	4,9	5,7	6,7	7,6	8,5	9,9	11,6	13,1	14,6
Forretningsmessig tjenesteyting og utleie- virksomhet	3,0	3,5	4,4	5,3	6,1	7,6	9,7	11,6	13,8	15,4
Tjenesteyting ellers	7,5	8,2	9,1	10,3	11,4	12,2	13,6	15,7	17,6	18,7
Offentlig forvaltnings- virksomhet	32,1	36,6	42,5	48,5	53,6	58,5	64,2	71,1	80,7	86,9
Statlig forvaltnings- virksomhet	11,2	12,5	14,6	16,4	17,8	18,9	20,2	22,2	24,8	26,4
Kommunal forvaltnings- virksomhet	20,9	24,1	27,9	32,1	35,8	39,6	44,0	48,8	55,9	60,5
MEMO:										
Fastlands-Norge	123,6	138,6	155,8	173,9	188,3	205,4	228,2	259,6	293,9	311,1
Skjærmede næringer	97,7	110,3	124,7	141,2	154,9	169,1	188,3	215,7	245,9	262,3
Utekonkurrerende næringer	6,0	6,8	7,4	7,5	7,7	8,6	9,1	9,9	10,6	10,9
Hjemmekonkurrerende næringer	19,9	21,5	23,7	25,2	25,7	27,7	30,8	34,0	37,3	37,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall

¹⁾ Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrundinger.

Tabell 1f. Driftsresultat etter næring 1978–1987. Milliarder kroner¹⁾.

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987*	1988*
Driftsresultat	48,0	69,2	81,6	85,8	99,0	121,2	129,9	99,4	99,5	105,5
Næringsvirksomhet	55,3	77,9	92,9	100,1	115,0	136,6	145,3	119,7	124,5	129,6
Primærnæringer	8,9	9,9	11,7	12,5	12,2	13,9	14,0	14,3	16,3	16,1
Jordbruk	6,9	7,6	8,5	9,7	8,9	10,2	9,9	9,7	11,1	10,6
Skogbruk	1,0	1,1	1,5	1,5	1,3	1,6	1,6	1,8	2,2	2,7
Fiske og fangst	1,0	1,2	1,7	1,3	2,0	2,1	2,5	2,8	3,0	2,8
Oljeutvinning og rørtransport	15,4	32,0	37,3	38,9	45,9	56,0	59,9	24,5	21,2	10,6
Utvinning av råolje og naturgass	14,5	30,6	35,6	37,3	45,0	55,6	59,2	21,3	17,8	8,1
Rørtransport	0,9	1,4	1,7	1,6	0,9	0,4	0,7	3,2	3,4	2,6
Industri og bergverksdrift	10,3	8,8	7,6	7,2	10,7	15,1	15,3	15,3	16,0	23,6
Bergverksdrift	0,1	—	0,3	0,2	0,4	0,5	0,3	0,5	0,5	0,6
Skjernet industri	1,2	1,5	1,8	2,0	2,8	3,5	4,1	4,5	4,4	5,8
Utekonkurrerende industri	5,4	2,9	0,3	—	2,8	6,5	4,2	2,5	3,5	9,9
Hjemmekonkurrerende industri	3,6	4,4	5,2	5,0	4,7	4,6	6,7	7,8	7,7	7,4
Elektrisitetsforsyning	2,2	2,1	3,6	4,6	6,3	7,5	7,6	7,8	8,3	10,4
Bygge- og anleggs- virksomhet	1,3	1,2	1,6	2,2	2,2	1,9	2,6	3,3	6,0	6,3
Varehandel	1,6	4,3	6,5	7,6	7,5	8,0	6,7	6,1	4,8	2,6
Utenriks sjøfart og oljeboring	-1,8	-0,5	-0,4	-3,0	-4,7	-2,5	-1,1	-0,3	-1,7	0,3
Utenriks sjøfart	-2,1	-0,8	-2,1	-5,0	-6,5	-4,0	-2,1	-0,1	-0,9	0,6
Oljeboring	0,3	0,3	1,7	2,0	1,8	1,5	1,0	-0,2	-0,8	-0,3
Samferdsel	-1,7	-2,1	-1,7	-1,6	-0,3	—	-1,3	-1,5	-3,0	-0,6
Boligtjenester	5,7	6,4	7,4	8,6	9,6	10,8	11,9	12,8	13,8	16,1
Annen nærings- virksomhet	13,4	15,8	19,3	23,1	25,6	25,9	29,7	37,2	42,8	44,2
Hotell og restaurantdrift	0,5	0,5	0,7	0,9	1,3	1,4	1,6	1,7	1,9	2,1
Finansiell tjenesteyting . Forretningsmessig tjenesteyting og utleie- virksomhet	4,0	5,1	7,0	8,6	9,2	7,7	8,1	12,7	16,6	15,3
Tjenesteyting ellers	4,5	4,9	5,6	6,4	7,3	8,2	8,7	12,1	13,1	14,9
Offentlig forvaltnings- virksomhet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koreksjonsposter	-7,3	-8,7	-11,3	-14,3	-16,0	-15,4	-15,4	-20,3	-25,0	-24,2
MEMO:										
Fastlands-Norge	34,5	37,7	44,7	49,9	57,9	67,6	71,2	75,1	80,0	94,5
Skjærmede næringer	23,5	28,2	35,6	41,9	46,7	52,3	55,9	59,6	63,2	71,2
Utekonkurrerende næringer	5,5	2,9	0,6	0,2	3,2	7,0	4,5	3,0	4,0	10,4
Hjemmekonkurrerende næringer	5,5	6,6	8,5	7,8	7,9	8,3	10,8	12,5	12,9	12,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall

¹⁾ Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrundinger.

dermed sterk nedgang i antall sysselsatte forklarer reduksjonen i lønnskostnadene. Opprettelsen av NIS stoppet utflaggingen, men sysselsettingen i utenriks sjøfart falt likevel svakt fra 1987 til 1988. Dessuten falt lønnskostnadene pr. timeverk slik at de totale lønnskostnadene for næringen ble redusert med over 4 pst fra 1987.

I offentlig forvaltning økte lønnskostnadene med 7,6 pst fra 1987 til 1988. Mens statlig forvaltningsvirksomhet hadde en lønnskostnadsvekst svakt høyere enn i næringsvirksomhet, hadde kommunal forvaltningsvirksomhet en vekst på i overkant av 8 pst, eller 3 prosentpoeng høyere enn i næringsvirksomhet. Dette kan forklares dels med en relativ sterk sysselsettingsvekst særlig innen kommunal forvaltningsvirksomhet, og dels med en utvidelse av grunnlaget det beregnes arbeidsgiveravgift av. Utvidelsen av avgiftsgrunnlaget slo sterkere ut i offentlig forvaltning enn i næringsvirksomhet.

Driftsresultat etter næring

Foreløpige nasjonalregnskaptall viser et samlet driftsresultat på 105,5 milliarder kroner i 1988 mot vel 99 milliarder kroner både i 1986 og 1987. I 1986 sank driftsresultatet med 23,5 pst fra året før, vesentlig som følge av prisutviklingen på olje og gass. Oljevirksomheten svarte i 1986 for om lag 24 pst av samlet driftsresultat, en halvering av andelen fra tidligere i 1980-årene. I 1987 falt oljevirksomhetens andel av driftsresultatet med ytterligere 3–4 prosentpoeng og ble deretter halvert i 1988. Økningen i driftsresultatet fra 1987 til 1988 kan i hovedsak forklares med økt inntjening i utekonkurrerende industri.

Tabell 1f viser driftsresultatet fordelt etter næring de siste 10 år. Driftsresultatet for fastlands-Norge er i 1988 beregnet til 94,5 milliarder kroner, en økning på over 18 pst fra 1987. Det tilsvarer om lag samme vekst i driftsresultatet som fra 1984 til 1987. I perioden 1984–1987 holdt driftsresultatet i industri og bergverksdrift seg mellom 15 milliarder kroner og 16 milliarder kroner, mens det i 1988 økte til over 23 milliarder kroner. Økningen i 1988 skyldes en tredobling av driftsresultatet i utekonkurrerende industri fra året før. Dette var fortsettelsen av en vekst som startet i 1987, etter at driftsresultatet i utkonkurrerende industri hadde falt med 38 pst i gjennomsnitt de to foregående årene. Beregningene for 1988 viser at driftsresultatet i utkonkurrerende industri var betydelig høyere enn i det forrige toppåret 1984. Det høye driftsresultatet i utekonkurrerende industri avspeiler både bedring i produktiviteten og meget

høye produktpriser samtidig som lønnsveksten var relativ lav.

Skjermet industri hadde uendret produksjonsvolum fra 1987 til 1988. Faktorinntekten økte likevel med 2,3 milliarder kroner, mens lønnskostnadene økte med vel 900 millioner kroner. Totalt ga dette en bedring i driftsresultatet på 1,4 milliarder kroner. I hjemmekonkurrerende industri falt produksjonsvolumet med nærmere 5 pst fra 1987, mens faktorinntekten var tilnærmet uendret. Svak vekst i lønnskostnaden medførte at driftsresultatet ble redusert med i overkant av 3 pst fra året før.

Driftsresultatet i bygge- og anleggsvirksomhet er beregnet til 6,3 milliarder kroner i 1988, en svak økning fra året før. Nivået på driftsresultatet i 1988 ligger tre ganger høyere enn gjennomsnittet i perioden 1980–1986.

Fra 1984 til 1987 avtok driftsresultatet i varehandelen med 40 pst, fra 8 milliarder kroner til 4,8 milliarder kroner. Dette skjedde som følge av et fall i avansemarginene til tross for en sterk konsumvekst i perioden. Fra 1987 til 1988 ble driftsresultatet i varehandelen redusert ytterligere til 2,6 milliarder kroner.

Utenriks sjøfart hadde negativt driftsresultat i perioden 1975–1987. Beregningene viser imidlertid at driftsresultatet ble klart positivt i 1988 og forbedret med hele 1,5 milliarder kroner fra året før. Dette skyldes en generell vekst i næringen kombinert med høye fraktrater og reduserte lønnskostnader.

Etter at driftsresultatet i finansiell tjenesteyting økte sterkt i perioden 1984–1987, falt det med 1,3 milliarder kroner fra 1987 til 1988. Nedgangen kan forklares med sterk vekst i lønnskostnadene, mens inntektene var tilnærmet uendret fra 1987.

3 DEN INSTITUSJONELLE INNTEKTSFORDELINGEN

I dette avsnittet presenteres det beregninger av inntektsutviklingen basert på en institusjonell inndeling av økonomien. Det betyr at disponibel inntekt for Norge er gruppert etter hvem den tilfaller og ikke etter hvor den opptjenes. Denne delen av nasjonalregnskapet omtales som inntektsregnskapet og er fortsatt under oppbygging i Statistisk sentralbyrå. Usikkerheten er derfor stor for en del av tallene som presenteres i dette avsnittet.

Tabell 1g viser hvordan disponibel inntekt for Norge har fordelt seg på fire hovedgrupper av institusjonelle sektorer for årene 1979–1988, illustrert med tall i milliarder kroner og prosentvis fordeling.

Tabell 1g. Disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Milliarder kroner og prosentvis fordeling.

	1979*	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*	1988*
Milliarder kroner										
Offentlig forvaltning	57,9	78,9	87,1	94,9	104,3	127,3	153,1	142,7	156,0	155,5
Finansinstitusjoner	3,6	4,9	7,2	9,1	9,9	5,4	4,6	9,5	17,3	13,0
Offentlig eide banker	1,7	3,1	4,3	5,8	5,7	1,4	0,9	3,5	8,4	3,7
Private finansinstitusjoner	1,8	1,7	2,8	3,3	4,2	4,0	3,8	6,0	8,9	9,3
Ikke-personlige foretak	2,9	7,9	9,5	4,7	9,4	17,4	22,5	10,9	7,8	13,6
Husholdninger	125,8	140,0	162,5	182,2	201,7	222,6	239,2	262,9	283,5	300,3
Disponibel inntekt										
for Norge	190,2	231,7	266,3	290,9	325,3	372,7	419,4	426,1	464,7	482,4
Prosentvis fordeling										
Offentlig forvaltning	30,4	34,0	32,7	32,6	32,0	34,2	36,5	33,5	33,6	32,2
Finansinstitusjoner	1,9	2,1	2,7	3,1	3,0	1,4	1,1	2,2	3,7	2,7
Offentlig eide banker	0,9	1,3	1,6	2,0	1,7	0,4	0,2	0,8	1,8	0,8
Private finansinstitusjoner	1,0	0,8	1,1	1,1	1,3	1,1	0,9	1,4	1,9	1,9
Ikke-personlige foretak	1,5	3,4	3,6	1,6	2,9	4,7	5,4	2,6	1,7	2,8
Husholdninger	66,1	60,4	61,0	62,6	62,0	59,7	57,0	61,7	61,0	62,2
Disponibel inntekt										
for Norge	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall.

Offentlig forvaltning

Offentlig forvaltning består av stats-, trygde- og kommuneforvaltningen. Disponibel inntekt i denne hovedgruppen har utgjort om lag 1/3 av landets samlede disponible inntekt i hele perioden. Inntektene består i hovedsak av direkte og indirekte skatter, mens utgiftene stort sett er subsidier og direkte stønader til husholdningene.

Fra 1979 til 1988 var den årlige, gjennomsnittlige veksten i offentlig forvaltnings disponible inntekt 11,6 pst, mot 10,9 pst for landet som helhet. I femårsperioden fra 1978 til 1983 var den gjennomsnittlige, årlige vekst i disponibel inntekt i offentlig forvaltning 14,8 pst, mot 13,9 pst for hele Norge. I denne perioden var det spesielt året 1980 som trakk den gjennomsnittlige inntektsveksten opp, da disponibel inntekt i offentlig forvaltning økte fra 57,9 milliarder til 78,9 milliarder kroner, en vekst på 36,2 pst. Dette skyldtes i stor grad en sterk økning i skatt og avgift på utvinning av råolje og naturgass.

Etter 1983 (1984–1988) har den gjennomsnittlige, årlige veksten i disponibel inntekt i offentlig forvaltning vært 8,3 pst, mot 8,2 pst for landet under ett. Veksten i disponibel inntekt var særlig sterk i 1984 og 1985, noe som både skyldtes større skatteinntekter som følge av det økte aktivitetsnivået i økonomien, og en forholdsvis sterk økning i

oljeskattene. Som en følge av fallet i oljeprisen, og dermed reduserte oljeskatter, falt i 1986 den disponible inntekt i offentlig forvaltning med nesten 7 pst. I 1987 tok forvaltningens disponible inntekt seg opp igjen til nivået fra 1985, og holdt seg der også i 1988.

Finansinstitusjoner

Finansinstitusjonene består av Norges Bank, private og offentlige banker, forsikringsselskap, kredittforetak og andre finansieringsinstitusjoner. Fra 1978 til 1988 vokste finansinstitusjonenes disponible inntekt med gjennomsnittlig 15,5 pst årlig.

Det er naturlig å skille mellom privat og offentlig eide institusjoner. De private – som domineres av forretnings- og sparebanker – hadde fra 1978 til 1988 en gjennomsnittlig, årlig vekst i disponibel inntekt på noe over 20 pst. Dette dekker imidlertid over store variasjoner fra år til år:

I 1980 falt undergruppens disponible inntekt noe, for så å øke med over 62 pst året etter. I 1982 og 1983 lå igjen den årlige veksten i disponibel inntekt forholdsvis nær gjennomsnittet i perioden (ca. 22 pst). Deretter falt undergruppens disponible inntekt med ca. 5 pst årlig to år på rad, for så å vokse med henholdsvis 58 pst i 1986 og 49 pst i 1987. Veksten i 1987 er usikker; se fotnote til

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

Tabell 1h. Årlig endring i disponibel inntekt for private finansinstitusjoner. Millioner kroner.

	1979*	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987* ¹⁾	1988*
Disponibel inntekt	346	-70	1 097	509	867	-217	-220	2 192	2 924	413
Bidrag fra:										
Driftsresultat	-335	-695	-580	-1 030	-1 012	-1 035	-49	-315	-1 211	-1 105
Netto renteinntekt	905	658	1 823	1 520	1 818	1 181	759	2 212	3 401	1 516
Andre inntekter, netto	-224	-33	-156	19	61	-363	-931	295	734	2

¹⁾ Pga. mangelfull statistikk for forretnings- og sparebanker i 1987 er tallene for dette året beheftet med meget stor usikkerhet.

tabell 1h. I 1988 var veksten nede i 5 pst. Finansinstitusjonenes tap på utlån (og andre aktiviteter) kommer ikke med her – det regnes som omvurdering av fordringer/gjeld, og hører hjemme i et kapitalregnskap.

Tabell 1h viser hvordan driftsresultat, netto renteinntekter og andre inntekter har bidratt til de årlige endringene i disponibel inntekt for private finansinstitusjoner.

I gruppen av offentlige finansinstitusjoner er Norges Bank dominerende. Fra 1979 til 1988 var disse finansinstitusjonenes gjennomsnittlige, årlige vekst i disponibel inntekt 10,5 pst. Statsbankene (ekskl. Norges Bank) hadde en meget sterk vekst i årene 1979, 1980 og 1987. Til gjengjeld opplevde de sterke fall i disponibel inntekt i 1985 og 1986. I 1980 hadde også Norges Bank en kraftig økning i renteinntekter fra valuta-reservene. En sterk vekst i Norges Banks renteutgifter til statskassen, sammen med en ny føring av Norges Banks overføringer til statskassen, gjorde at de offentlige finansinstitusjonenes disponible inntekt i 1984 falt til en firedel av nivået året før. Norges Banks renteutgifter til statskassen ble doblet i 1985, og på ny doblet

i 1986. I 1986 ble imidlertid den sterke veksten i sentralbankens renteutgifter til statskassen mer enn oppveid av økningen i dens renteinntekter. Undergruppens disponible inntekt økte sterkt i både 1986 og 1987 – hovedsakelig som følge av den kraftige veksten i Norges Banks renteinntekter. I 1988 falt den disponible inntekt med 56 pst. Hele dette fallet kan føres tilbake til Norges Bank.

Ikke-personlige foretak (selskaper)

Selskapssektoren består av statseide foretak (inkl. statens forretningsdrift ekskl. offentlig eide banker), kommuneforetak og private ikke-personlige foretak. Private ikke-personlige foretak er foretak med begrenset ansvar, så som aksjeselskaper, andelslag, borettslag o.l. Private og statlige aksjeselskaper dominerer denne sektoren.

Tabell 1i viser hovedpostene i inntektskontoen for ikke-personlige foretak. Fra 1979 økte sektorens disponible inntekt til en foreløpig topp i 1981. Storparten av denne økningen fant sted i private ikke-personlige foretak. Disse fikk i 1982 en nedgang fra 5,8 milli-

Tabell 1i. Inntekter og utgifter for ikke-personlige foretak inkl. Statens forretningsdrift. Milliarder kroner.

	1979*	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*	1988*
Inntekter	39,1	60,2	72,8	77,6	92,6	112,4	127,0	106,5	109,4	123,0
Driftsresultat	28,0	46,1	55,0	57,2	68,9	88,2	95,7	62,1	58,1	61,3
Renteinntekter	3,3	4,3	6,2	8,3	9,1	9,0	14,7	22,3	22,2	26,9
Andre inntekter ¹⁾	7,9	9,8	11,6	12,1	14,6	15,2	16,6	22,1	29,1	34,8
Utgifter	36,2	52,2	63,4	72,8	83,2	95,0	104,6	95,6	101,6	109,3
Direkte skatter og trygdepremier	11,4	23,3	25,8	27,6	32,0	38,4	47,2	19,5	18,3	16,9
Renteutgifter	16,4	18,7	24,6	29,7	32,2	36,1	37,7	51,6	55,8	63,6
Andre utgifter ¹⁾	8,4	10,2	13,0	15,5	18,9	20,5	19,7	24,4	27,5	28,8
Disponibel inntekt	2,9	7,9	9,5	4,7	9,4	17,4	22,5	10,9	7,8	13,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall.

¹⁾ Inkluderer aksjeutbytte inntekt/utgift, utbytte på eierkapital i statsforetak og kommunale foretak, samt skadeforsikringspremier/erstatninger.

arder kroner i disponibel inntekt til -1,6 milliarder, mens statsforetakene økte sin disponible inntekt fra 2,3 milliarder til 3,7 milliarder kroner i 1982. Vekst i driftsresultatet førte til kraftig økning i sektorens disponible inntekt både i 1983, 1984 og 1985, mens disponibel inntekt ble halvert i 1986. Hovedårsaken til dette fallet var at driftsresultatet falt kraftig i oljevirkningsomheten, mens utgiftene fortsatt vokste.

Husholdninger

Husholdningssektoren omfatter alle personer hjemmehørende i Norge. Den omfatter også selvstendig næringsdrivende som driver ikke-finansiell aktivitet i egen regi, og som ikke er inkludert i foretakssektoren.

Husholdningssektoren er den klart største av de institusjonelle hovedsektorene målt ved disponibel inntekt. Av tabell 1g framgår at 66 pst av Norges disponible inntekt tilfalt husholdningene i 1979. I perioden 1980-1988 har husholdningenes andel vært noe lavere - fra 57 til snaut 63 pst.

I 1988 vokste husholdningenes disponible inntekt (løpende priser) med 5,9 pst. Den gjennomsnittlige, årlige veksten fra 1978 til 1987 var 9,9 pst. Siden 1981 - da veksten var

16,1 pst - har veksten vært avtakende fram til 1986, for deretter å øke noe i 1986. I 1987 var veksten noe lavere igjen (7,8 pst. mot 9,9 pst. i 1986), og altså enda lavere i 1988. Beregningsutvalgets anslag for 1989 tyder på at veksten dette året blir noe svakere enn i 1988 - omtrent 5 pst.

Veksten i husholdningenes disponible inntekt lå under veksten i disponibel inntekt for Norge i årene 1983-1985. I 1986 økte imidlertid landets disponible inntekt (løpende priser) svært lite i forhold til året før, slik at husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge økte med 3,7 prosentpoeng til 61,7 pst. I 1987 var igjen veksten i husholdningenes disponible inntekt lavere enn veksten for landet som helhet, og husholdningenes andel av disponibel inntekt falt til 61,2 pst. I 1988 økte husholdningenes andel av disponibel inntekt igjen.

Tabell 1j viser husholdningenes inntekter og utgifter fordelt på de ulike postene for årene 1980-1988, med anslag for 1989. I forhold til konvensjonene i nasjonalregnskapet er arbeidsgiveravgift trukket ut både på inntektsiden (lønn) og utgiftssiden (direkte skatter og trygdepremier). Beregningene viser en vekst i disponibel realinntekt på 0,2 pst fra 1986 til 1987, og et fall i 1988 på 0,2 pst. (Beregningene for 1988 er imidlertid fortsatt

Tabell 1j. Inntekter og utgifter for husholdninger i alt. Milliarder kroner.

	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*	1988*	1989 ⁴⁾
Inntekter	204,1	233,3	262,4	289,0	318,3	348,0	393,4	445,9	480,0	502
Lønn ¹⁾	124,1	139,8	156,2	169,2	185,0	205,2	232,2	261,1	273,9	277
Driftsresultat	26,8	31,0	34,5	37,0	40,8	41,7	45,2	50,4	53,2	..
Renteinntekter ²⁾	8,5	10,4	12,5	15,3	18,7	21,4	27,8	35,0	39,7	39
Stønader	41,7	48,6	55,6	63,4	69,2	75,2	82,8	93,6	106,7	121
Andre inntekter	2,9	3,4	3,7	4,1	4,6	4,5	5,4	5,9	6,5	..
Utgifter	64,1	70,7	80,1	87,3	95,7	108,8	130,5	162,3	179,7	186
Direkte skatter og trygdepremier ¹⁾	50,6	54,0	59,1	62,4	68,0	75,8	87,6	104,2	110,9	..
Renteutgifter	11,2	14,0	17,6	21,3	24,1	28,8	37,5	51,9	62,0	62
Andre utgifter	2,3	2,6	3,4	3,6	3,6	4,1	5,4	6,3	6,8	..
Disponibel inntekt	140,1	162,5	182,2	201,7	222,6	239,2	262,9	283,5	300,3	316
Disponibel realinntekt ³⁾	276,6	282,9	286,0	291,8	302,7	307,2	313,8	314,4	313,9	316
Vekst i disponibel realinntekt, pst	1,1	2,3	1,1	2,0	3,7	1,5	2,1	0,2	-0,2	½

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall.

¹⁾ Ekskl. arbeidsgiveravgift.

²⁾ Husholdningenes renteinntekter omfatter i tillegg til renter på finansobjekter, bankinnskudd m.v. også såkalte «fremmede renter i livsforsikring» (ikke-realiserte renter). I 1987 utgjør ikke-realiserte renteinntekter om lag ½ av totale renteinntekter i husholdningssektoren.

³⁾ Deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum. 1989=100.

⁴⁾ Beregningsutvalgets anslag.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

Tabell 1k. Vekst i disponibel realinntekt for husholdninger i alt. Milliarder 1989-kroner¹⁾.

	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*	1988*	1989 ²⁾
Endring i disponibel realinntekt	3,0	6,3	3,1	5,8	10,9	4,5	6,6	0,7	-0,6	2
Bidrag fra:										
Lønn	4,9	-1,8	1,7	-0,3	6,8	11,9	13,5	12,5	-3,2	-10
Driftsresultat	2,1	1,0	0,2	-0,6	2,0	-2,0	0,4	1,8	-0,2	..
Stønader	0,7	2,2	2,5	4,5	2,4	2,5	2,2	5,0	7,8	9
Direkte skatter										
og trygdepremier	-5,2	5,9	1,3	2,5	-2,2	-4,9	-7,1	-11,0	-0,4	..
Netto renteutgifter	-0,2	-1,0	-1,7	-0,7	1,4	-2,3	-1,9	-7,2	-4,6	1
Andre inntekter, netto	0,8	0,0	-1,0	0,4	0,4	-0,7	-0,5	-0,4	0,1	..

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall.

¹⁾ Inntekts- og utgiftstall deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum. 1989=100.²⁾ Beregningsutvalgets anslag.

usikre.) Utvalget anslår veksten i husholdningenes disponible realinntekt i 1989 til omlag ½ pst. Den gjennomsnittlige, årlige vekst i husholdningens disponible realinntekt fra 1979 til 1986 var til sammenligning 2 pst.

I tabell 1k er den nominelle veksten i husholdningenes inntekts- og utgiftskomponenter i perioden 1980–1988 deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum. Anslagene for 1989 er deflatert med konsumprisindeksen.

Tabellen viser videre hvordan de ulike komponentene har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt fra 1980 til 1988, samt anslag for 1989. Det framgår av tabellen at utviklingen i inntektsstrukturen i de siste årene på flere viktige områder har utviklet seg anderledes enn tidligere på 1980-tallet.

Fra 1981 til 1983 var vekstbidraget fra lønn nær null, mens veksten i lønnsinntekter i 1985, 1986 og 1987 ga det største bidraget til økt realinntekt. Denne veksten har særlig sammenheng med den sterke sysselsettingsveksten i disse årene. I 1988 og 1989 trakk bidraget fra lønnsinntektsveksten husholdningenes disponible realinntekt ned. Fra 1981 til 1983 ga utviklingen i skatter og trygdepremier et positivt bidrag til realinntektsveksten, dvs. at realverdien av husholdningenes skatteinnbetalinger falt i disse årene. I årene 1984–1987 har realveksten i direkte skatter og trygdepremier bidratt klart negativt. I 1988 var bidraget også negativt, men betydelig mindre. Dette kan også se ut til å bli resultatet for 1989.

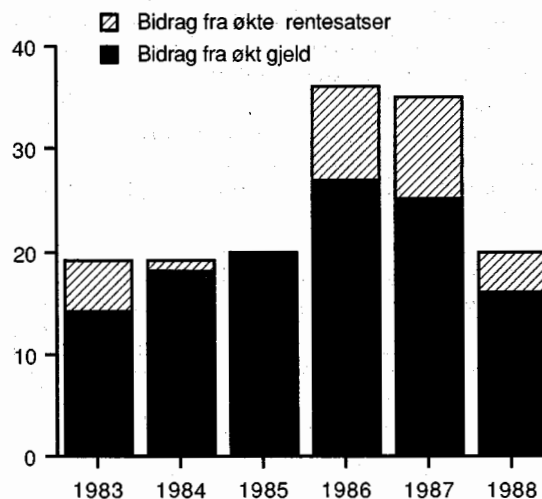
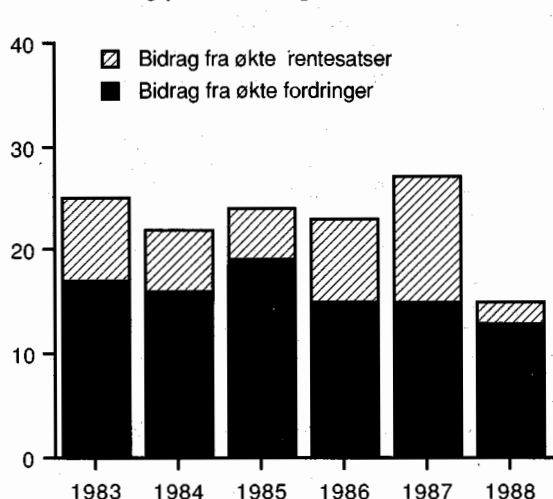
I tillegg til lønn er driftsresultat og stønader de største inntektskomponentene. Tabellen viser at bidraget fra driftsresultatet er forholdsvis lite, og at det er en tendens til at bi-

draget blir negativt mot midten og mot slutten av 80-årene. Driftsresultatet er hovedinntektskilden til selvstendig næringsdrivende.

Stønadene – som er hovedinntektskilden til pensjonister og trygdede – gir et forholdsvis stabilt, positivt bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. Stabiliteten skyldes for en stor del at den største andelen av stønadene er pensjonsstønader. Siden antallet eldre øker jevnt, vil også pensjonsstønadene gjøre det, så lenge realytelsene pr. pensjonist ikke endres. Veksten i bidraget i 1983 har en viss sammenheng med økt arbeidsløshet og dermed økte trygdeutbetalinger. Stønader knyttet til arbeidsmarkedet utgjør en relativt liten andel av de totale stønadene, men i dette tilfellet var veksten sterk nok til å gi et synlig utslag på de totale stønadene til husholdningene. Det stabile bidraget i senere år er en følge av at virkningen av økningen i antall pensjonister og i pensjonsytelser i noen grad har blitt motvirket av nedgangen i arbeidsløsheten. I 1987 var det forskjellige typer helsestønader og sykepenger som økte sterkt, mens veksten i 1988 og 1989 også skyldtes den økende arbeidsledigheten.

Som vist i tabell 1k har utviklingen i realverdien av netto renteutgifter stort sett bidratt negativt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt hvert år på 1980-tallet. Særlig markert var utslaget i 1987. Veksten i renteinntektene og renteutgiftene kan splittes på henholdsvis endring i fordring/gjeld og endring i gjennomsnittlige rentesatser. Norges Bank har foretatt slike beregninger, som er illustrert i figur 1.5. Da Norges Banks beregninger avviker fra Statistisk sentralbyrås, vil ikke veksten i renteinntekt og -utgift i figuren samsvar med de tilsvarende tall i tabel-

Fig. 1.5 Husholdningens renteinntekter og -utgifter. Vekst i prosent.

lene. Forholdet mellom de ulike bidragene vil allikevel være omtrent de samme. Figuren viser at gjeldsveksten har vært betydelig sterkere enn fordringsveksten fra og med 1986, og at gjeldsveksten var nesten like sterk i 1987 som i 1986. På grunn av problemer med at kredittmarksstatistikken ikke fanger opp ulike typer av utlånsavlastninger fra finansinstitusjonene er trolig gjeldsveksten noe undervurdert i 1986 og noe overvurdert i 1987. For de to årene sett under ett får vi derimot et rimelig bilde av utviklingen, og renteutgiftene har i gjennomsnitt økt med omlag 35 pst pr. år i 1986 og 1987. Økte rentesatser på gjelden bidro bare med fra 20 til 30 pst av veksten i renteutgiftene disse årene, resten skyldes økt gjeld. Både veksten i renteutgifter og de to bidragskomponentene var i 1988 mer sammenlignbare med årene før 1986. For 1989 regner en med at renteutgiftene vil bli noe lavere enn i 1988. Hele reduksjonen skyldes reduserte rentesatser på husholdningenes gjeld. En svak vekst i husholdningenes gjeld bidrar til at nedgangen blir mindre enn nedgangen i rentesatsene isolert sett skulle tilsi.

Renteinntektene vokste også lite i 1988 i forhold til årene før. Dette skyldtes ikke minst en langt mindre vekst i rentesatsen på husholdningenes fordringer enn tidligere. Renteinntektene ventes å falle med rundt 2,5 pst i 1989. Bak dette ligger et fall i rentesatsen, noe som isolert sett bidrar til å redusere renteinntektene. En viss fordringsvekst motvirker denne effekten.

Sterkere vekst i renteutgiftene enn i renteinntektene resulterte i sterk vekst i husholdningenes netto renteutgifter både i 1987

og 1988. Veksten i realverdi av netto renteutgifter bidro til å redusere disponibel realinntekt for husholdningene med 7,2 milliarder 89-kroner i 1987, og med 4,6 milliarder 89-kroner i 1988. Fra 1988 ser det ut som om realverdien av netto renteutgifter kan falle med i underkant av 1 milliard.

Samlet bidro lønn, driftsresultat og stønader til en realinntektsvekst på 19,3 milliarder 89-kroner (6,2 pst) i 1987, i så måte et rekordår så langt i 80-årene. Bakgrunnen for utviklingen i 1987 var først og fremst den sterke lønnsveksten. En betydelig skattevekst og sterk vekst i renteutgiftene i 1987 bidro imidlertid til at veksten i realdisponibel inntekt for husholdninger dette året likevel ble den laveste i 1980-årene. En relativt sterk – men ensom – vekst i stønadene kunne ikke forhindre at alle andre innteks- og utgiftskomponenter gjorde veksten i disponibel realinntekt negativ i 1988. (fig. 1.5)

Husholdningssektoren oppdelt i lønns-takere, selvstendig næringsdrivende og trygdede

I inntektsregnskapet i nasjonalregnskapet er husholdningene delt inn i grupper etter hvor hovedinntekten kommer fra. Selvstendig næringsdrivende har egen næringsdrift som hovedinntektskilde. Lønns-takere har vanlig lønnsarbeid som hovedinntektskilde, mens trygdede, pensjonister o.a. har pensjoner, ulike trygder eller annet som hovedinntekt. I denne siste gruppen kommer også studenter og militære.

Det er betydelig usikkerhet ved en slik oppdeling. Spesielt gjelder dette årene etter

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

1984, der det statistiske grunnlaget for oppdelingen er uhyre svakt. I tillegg kommer usikkerheten ved tidlige anslag på utviklingen i enkelte inntekts- og utgiftsarter. Når en her allikevel har beregnet inntektsregnskap for disse undergruppene av husholdningssektoren for 1988 må tallene tolkes med den ytterste varsomhet.

Tabellene 11, 1m og 1n viser at det er vesentlige forskjeller mellom inntektsutviklin-

gen for de tre gruppene. Mens den gjennomsnittlige, årlige veksten i disponibel realinntekt for hele husholdningssektoren fra 1979 til 1988 har vært 1,4 pst, har den for gruppen lønnstakere også vært 1,4 pst, for trygdede og pensjonister 3,6 pst og for selvstendige minus 2,5.

Hovedårsaken til at gruppen selvstendig næringsdrivende har hatt en reell inntektsreduksjon i denne perioden er at realverdien av

Tabell 11. Inntekter og utgifter for selvstendig næringsdrivende. Milliarder kroner.

	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*	1988*
Inntekter	29,9	34,1	37,6	39,3	41,8	44,3	47,7	53,9	57,5
Lønn ¹⁾	4,1	4,6	5,1	5,2	5,4	5,9	6,7	7,6	7,9
Driftsresultat	21,5	24,5	26,8	28,0	30,2	31,4	32,7	36,4	38,4
Renteinntekter ²⁾	1,5	1,8	2,1	2,4	2,7	3,1	4,0	5,0	5,7
Stønader	2,5	2,8	3,0	3,2	3,1	3,5	3,8	4,4	4,9
Andre inntekter	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5	0,6	0,6
Utgifter	9,6	10,4	11,8	12,6	13,5	15,5	19,1	24,7	28,9
Direkte skatter og trygdepremier ¹⁾	5,8	5,8	5,9	5,9	6,2	6,8	7,6	9,0	10,2
Renteutgifter	3,5	4,4	5,5	6,4	7,0	8,4	11,0	15,2	18,1
Andre utgifter	0,2	0,2	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,5	0,6
Disponibel inntekt	20,3	23,7	25,8	26,7	28,3	28,8	28,7	29,2	28,7
Disponibel realinntekt ³⁾	40,2	41,3	40,5	38,6	38,5	36,9	34,2	32,4	30,0
Vekst i disponibel realinntekt	3,7	2,8	-1,9	-4,7	-0,1	-4,2	-7,4	-5,3	-7,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall

¹⁾ Se fotnote 1, tabell 1j.

²⁾ Se fotnote 2, tabell 1j.

³⁾ Se fotnote 3, tabell 1j.

Tabell 1m. Inntekter og utgifter for lønnstakere. Milliarder kroner.

	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*	1988*
Inntekter	147,0	168,2	190,4	208,8	228,6	251,6	286,0	323,8	346,2
Lønn ¹⁾	117,8	133,0	148,8	161,3	176,4	195,6	221,3	248,9	261,1
Driftsresultat	4,3	5,5	6,6	7,5	8,6	8,4	10,2	11,3	12,0
Renteinntekter ²⁾	4,8	5,9	7,3	8,9	10,7	12,2	15,9	19,9	22,8
Stønader	18,3	21,8	25,5	28,7	30,2	32,6	35,3	40,0	46,4
Andre inntekter	1,8	2,0	2,2	2,5	2,8	3,3	3,3	3,6	4,0
Utgifter	51,1	56,7	64,8	69,8	76,3	86,7	103,6	128,1	139,9
Direkte skatter og trygdepremier ¹⁾	42,5	46,0	50,8	53,7	58,4	65,3	75,6	90,2	95,0
Renteutgifter	7,2	9,1	11,4	13,9	15,8	18,9	24,6	34,0	40,6
Andre utgifter	1,4	1,6	2,5	2,2	2,1	2,6	3,4	3,9	4,2
Disponibel inntekt	95,8	111,5	125,7	139,0	152,3	164,8	182,4	195,7	206,3
Disponibel realinntekt ³⁾	189,4	194,2	197,3	201,1	207,2	211,7	217,7	217,0	215,6
Vekst i disponibel realinntekt	1,3	2,5	1,6	2,0	3,0	2,2	2,8	-0,3	-0,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall.

¹⁾ Se fotnote 1, tabell 1j.

²⁾ Se fotnote 2, tabell 1j.

³⁾ Se fotnote 3, tabell 1j.

Tabell 1n. *Inntekter og utgifter for trygdede, pensjonister o.a. Milliarder kroner.*

	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*	1988*
Inntekter	27,2	30,9	34,3	40,9	47,8	52,1	59,7	68,2	76,2
Lønn ¹⁾	2,2	2,2	2,2	2,7	3,3	3,7	4,1	4,7	4,9
Driftsresultat	0,9	1,0	1,0	1,5	2,0	2,0	2,4	2,7	2,8
Renteinntekter ¹⁾	2,3	2,7	3,1	4,1	5,3	6,1	7,9	10,0	11,2
Stønader	20,9	24,0	27,0	31,5	35,9	39,2	43,7	49,2	55,4
Andre inntekter	0,8	0,9	1,0	1,1	1,4	1,2	1,5	1,7	1,8
Utgifter	3,4	3,6	3,6	4,9	6,0	6,5	7,8	9,6	10,9
Direkte skatter og trygdepremier ¹⁾	2,3	2,3	2,4	2,8	3,5	3,8	4,3	5,0	5,7
Renteutgifter	0,5	0,6	0,7	1,0	1,3	1,5	2,0	2,7	3,3
Andre utgifter	0,6	0,8	0,6	1,1	1,2	1,2	1,6	1,8	1,9
Disponibel inntekt	23,8	27,3	30,7	36,0	41,9	45,6	51,9	58,6	65,3
Disponibel realinntekt ³⁾	47,0	47,5	48,2	52,1	57,0	58,6	61,9	65,0	68,2
Vekst i disponibel realinntekt	-1,6	0,9	1,6	7,9	9,4	2,8	5,7	5,0	5,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall.

¹⁾ Se fotnote 1, tabell 1j.²⁾ Se fotnote 2, tabell 1j.³⁾ Se fotnote 3, tabell 1j.

driftsresultatet – som står for om lag 2/3 av deres inntekter – har utviklet seg negativt i flere av årene. Samtidig har det vært en viss nedgang i tallet på årsverk utført av selvstendige. Dessuten har denne gruppen hatt en betydelig økning i netto renteutgifter de siste årene. Dette har sammenheng med at selvstendig næringsdrivende tar opp lån i næring, og derfor generelt har større gjeld enn andre husholdninger.

Inntektsveksten til lønnstakerhusholdningene skyldes ikke minst lønnsinntektsveksten. Veksten i reallønn ga bidrag til veksten i disponibel realinntekt på 5,7 milliarder kroner i 1985, 6,5 milliarder kroner i 1986 og 6,0 milliarder kroner i 1987. I 1988 bidro imidlertid lønnsveksten negativt med 1,6 milliarder kroner.

Den siste husholdningsgruppen – trygdede og pensjonister – har hatt en meget sterk realinntektsvekst siden 1983. Dette skyldes hovedsakelig vekst i stønader – som alene står for ca. 70 pst av denne gruppens inntekter. Denne gruppen skiller seg dessuten fra de to andre husholdningsgruppene ved at den har hatt et betydelig positivt bidrag fra netto renteinntekter. Dette har sammenheng med at denne gruppen tradisjonelt har hatt

positive nettofordringer, og derfor har hatt fordel av veksten i rentenivået de siste årene.

Det materialet som er presentert ovenfor gjør det ikke uten videre mulig å sammenligne utviklingen i disponibel inntekt for ulike grupper av inntektstakere. Tabellene i inntektsregnskapet for husholdningssektoren i alt og fordelt på lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og trygdede er summariske i den forstand at de ikke korrigerer for ulikheter vedrørende husholdningenes antall, sammensetning og yrkesaktivitet. Ved analyser av nivåforskjeller og av forskjeller i utviklingen i disponibel realinntekt må derfor inntektsregnskapets materiale suppleres med informasjon om antall personer, husholdninger og yrkesaktivitet for at tallmaterialet skal gi sammenlignbare tall mellom gjennomsnittshusholdninger i de ulike husholdningsgrupper.

I kapittel 4 i denne rapporten er det presentert tall for gjennomsnittsinntekt og realinntektsutvikling pr. person og pr. årsverk. Dette er ment som et supplement til de mer tradisjonelle beregninger av utviklingen i disponibel realinntekt for utvalgte husholdningstyper i kapittel 4.

KAPITTEL 2

Lønnsutviklingen i senere år**1 LØNNSUTVIKLINGEN FOR HOVEDGRUPPER AV LØNNSTAKERE**

I likhet med tidligere legger Beregningsutvalget i dette kapitlet fram en del statistikk og beregninger som er ment å gi et hovedinntrykk av lønnsutviklingen fra 1988 til 1989 og dessuten anslag på overheng til 1990 for ulike grupper. For de fleste lønnstakergrupper utenom LO/NHO-området (tidligere LO/N.A.F-området) foreligger det på nåværende tidspunkt ikke lønnsstatistikk for 1989. For disse grupper er lønnsveksten fra 1988 til 1989 anslått på grunnlag av overhenget fra 1988 og oppgaver over tariff tillegg i 1989. Beregningene bygger også denne gang delvis på prinsipper og forutsetninger som utvalget tidligere har lagt til grunn. Imidlertid har lovreguleringen av inntekter og utbytte siden 29. februar 1988 gjort det nødvendig å endre noe på tidligere forutsetninger for beregning av årslønn for månedslønte. Utvalget kommer tilbake til dette senere i kapitlet. Utvalget understreker at en med dette ikke har tatt standpunkt til eventuelle andre prinsipper som partene måtte ønske å legge til grunn under forhandlinger.

For de fleste lønnstakere innhentes det nå lønnsstatistikk. Det kan være noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringene, og til dels brukes forskjellige lønnsbegrep. Videre innhentes statistikken på forskjellige tidspunkter. For lønnsutviklingen for arbeidere i NHO-bedrifter gis det oppgaver for hvert kvartal. Dessuten beregnes årsgjennomsnitt. Andre grupper har stort sett ett tellingstidspunkt i året, for de fleste 1. september eller 1. oktober. Disse ulike forholdene bør en være oppmerksom på ved sammenlikning mellom lønnstakergruppene.

Utviklingen i årslønn

I utvalgets tidligere rapporter har det vært en tabell som utviklingen i årslønn for en del grupper. Med årslønn for en lønnstakergruppe menes gjennomsnittlig årslønn for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid.

Beregningene av årslønnsvekst er ført fram

til 1989 for alle grupper og gjengis i tabell 2a. De bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om tariffoppgjør i de enkelte år. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker, særlig gjelder dette for månedslønte. I tabell 2a er det også beregnet gjennomsnittlig årslønn i kroner for hver gruppe i 1988.

En sammenlikning mellom grupper må gjøres med varsomhet. Den perioden som er valgt – ut fra statistisk hensyn – kan gi tilfeldige utslag. Andre perioder ville kunne gi et annet forhold mellom gruppene gjennomsnittstall. Statistikkgrunnlaget kan være forskjellig fra gruppe til gruppe. Variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper kan bl.a. ha sammenheng med lavlønnsprofil ved tariffoppgjør og med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f.eks. alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner).

Tabell 2a bygger som hovedregel på statistikk for heltidsansatte. Bare for arbeidere i LO/NHO-området er deltidsansatte inkludert. I enkelte av de andre områdene tabellen dekker, står imidlertid deltidsansatte også i virkeligheten for en stor del av årsverkene. For kommunesektoren antas det at 28–29 pst av årsverkene blir utført av ansatte på deltid og i varehandelen 21–22 pst. Dersom lønnsutviklingen for deltidsansatte i et område avviker fra utviklingen for heltidsansatte, vil lønnsveksten for heltidsansatte og deltidsansatte sett under ett, være en annen enn tabellen viser. Med lavere lønnsnivå regnet pr. timeverk for deltidsansatte enn for heltidsansatte, som er det normale, vil en øking i andelen av årsverkene utført av deltidsansatte trekke lønnsveksten ned for et område. På den annen side har lavlønns tillegg ved lønnsoppgjørene som regel kommet en stor del av de deltidsansatte til gode. For flere grupper har andelen som arbeider deltid gått ned de siste årene. Når det gjelder lønnsutviklingen for deltidsansatte, vises til avsnitt 2.6.

Tabellen er videre basert på oppgaver for time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dette innebærer at lønns tillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bran-

sje – eksempelvis skifttillegg og ulempetillegg – er med i tallene.

Metoden for beregning av årslønn og årslønnsvekst i tabell 2a, er annerledes for arbeidere i NHO-bedrifter enn for de andre gruppene i tabellen. Hovedårsaken til ulik metode er at arbeidere er timelønnte, mens de andre gruppene stort sett er månedslønnte.

Utgangspunktet for beregningene for alle grupper er å finne gjennomsnittlig årslønn og årslønnsutvikling for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk. Ved beregningen forutsettes det at det gis en godtgjørelse for ferie- og sjukefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

For månedslønnte i tabell 2a beregnes årslønn for et bestemt år ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f.eks. i september. En kan dermed anslå økingen i månedsfortjenesten siden september året før. For funksjonærer i NHO-bedrifter og i forretningsmessig tjenesteyting fordeles total lønnsøking på bestemte tidspunkter i løpet av året. For andre grupper deles økingen i tariffmessig lønnsøking og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøking anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, vil for de fleste grupper også fordeles på ett eller flere tidspunkter.

Dette har vært de vanlige beregningsmåtene for månedslønnte tidligere. Imidlertid har lønnsutviklingen både i 1988 og i 1989 vært påvirket av lovreguleringen av lønninger, inntekter og utbytte. Først kom lov om midlertidig inntekt- og utbyttestopp som trådte i kraft 7. mars 1988 og som stoppet all inntektssøking fra 29. februar i 1988. Stopploven ble 22. april avløst av lov om inntekt- og utbytteregulering. Denne loven åpnet adgang til lønnstillegg i samsvar med LO/NHO-avtalen, avtalene i varehandelen og avtalen i staten. Imidlertid la loven begrensninger på lokale lønnstillegg (lønnsglidning) i den perioden loven gjaldt, dvs fra 22. april 1988 til 31. mars 1989. Ved beregning av årslønnsveksten for månedslønnte fra 1987 til 1988 la derfor utvalget til grunn i sin første rapport i 1989 at all lønnsvekst utover tarifftillegg etter 1. mars 1988, for de fleste grupper skjedde 1.1.88.

Ved nærmere analyse av lønnsstatistikken for noen grupper, viste det seg at en del av lønnsveksten fra 1987 til 1988 skyldtes endringer i aldersstrukturen. I en del områder i privat virksomhet ble sysselsettingen blant de yngre arbeidstakerne redusert fra 1987 til

1988. Yngre arbeidstakere har vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet og denne endringen i sysselsettingen trakk lønnsveksten fra 1987 til 1988 opp. Dette var den motsatte virkningen av hva som vanligvis har vært tilfelle i tidligere år. De lønnsmessige virkningene av endringer i aldersstrukturen i 1988 varierte fra 0,56 prosentpoeng av total lønnsvekst for kvinner i varehandelen til 1,44 prosentpoeng for kvinner i forretnings- og sparebanker.

Endringene i aldersstrukturen i 1988 ble av utvalget antatt i hovedsak å komme av oppsigelser/innskrenkninger. Lønnsøking som følge av slike endringer ble selvsagt ikke rammet av inntektsreguleringsloven. På denne bakgrunn fant utvalget det rimelig at denne form for lønnsøking ble fordelt jevnt over året 1988 og ble derfor lagt til 1.7.88.

Under lønnsforhandlingene våren 1989 ble det klart at det var en forutsetning for gjennomføringen av oppgjøret at Regjeringen foreslo en ny midlertidig lov som skulle regulere inntekter og utbytte i 2. avtaleår av inneværende tariffavtaleperiode. Det ble derfor lagt fram en ny lov som skulle regulere inntekter og utbytte i perioden 1.4.89–31.3.90. Formålet med den ny loven var å sikre at den begrensning av inntektsveksten som lå i de inngåtte tariffavtaler ble gjennomført for alle grupper inntektstakere. Denne loven ga generelt adgang til noe større lønnstillegg enn den forrige loven. Videre ble det i samsvar med de inngåtte tariffavtaler gitt større åpning for lokal lønnsutvikling, men innenfor klart fastsatte rammer.

Ved beregning av årslønnsveksten fra 1988 til 1989 har utvalget også lagt lønnsvekst som skyldes endringer i aldersstrukturen til midt i året (1.7). Annen glidning har utvalget derimot lagt til 1.4. Hovedgrunnen for å velge et senere tidspunkt for denne glidningen enn i fjor, er at inntektsreguleringsloven som gjelder i perioden 1.4.89–31.3.90 er noe oppmykket i forhold til den forrige loven. Den åpnet bl.a. i større grad for alders- og ansiennitetsopprykk og for høyere lønn ved omorganisering eller effektivisering. Utvalget legger derfor til grunn ved beregning av årslønnsveksten for de fleste grupper at lønnsglidning utenom endringer i aldersstrukturen i hovedsak må ha kommet 1.4.89. For noen grupper foreslås en annen beregningsmåte som i hovedsak går på at vi legger tidligere års beregningsmåter til grunn. Dette kommer vi tilbake til ved behandlingen av de enkelte grupper senere i kapitlet.

For de fleste grupper av månedslønnte har vi opplysninger om lønnsnivået bare en gang i året. Dette er hovedgrunnen til at utvalget

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

må forsøke å finne fram til de mest sannsynlige tidspunkt for lønnsvekst utover tariff tillegg (lønnsgradningen). P.g.a. inntektsreguleringslovene i 1988 og 1989 har dette vært vanskeligere i disse to årene enn i tidligere år.

Oppstillingen nedenfor viser hvor mye endringer i aldersstrukturen har påvirket lønnsutviklingen fra 1988 til 1989 (vekst fra dato til dato) for en del grupper. En har tatt med de gruppene som det på nåværende tidspunkt foreligger lønnsstatistikk for. I utvalgets neste rapport vil en forsøke å få med noen flere grupper.

<i>Bankvirksomhet</i>	
menn:	1,79 prosentpoeng
kvinner:	1,73 prosentpoeng
<i>Forsikring</i>	
menn:	0,58 prosentpoeng
kvinner:	0,74 prosentpoeng
<i>Funksjonærer</i>	
<i>NHO-bedrifter</i>	
I alt:	0,8 prosentpoeng
<i>Forretningsm. tjenesteyting</i>	
menn:	1,44 prosentpoeng
kvinner:	1,60 prosentpoeng

For disse gruppene har reduksjonen i sysselsettingen medført at en forholdsvis stor andel av lønnsveksten fra 1988 til 1989 skyldes endringer i aldersstrukturen. Fra ca. 16 pst blant funksjonærer i NHO-bedrifter til ca 41 pst blant ansatte i forretningsmessig tjenesteyting. Som påpekt tidligere, har en hatt den motsatte virkningen i de årene hvor det har vært øking i sysselsettingen. En har da ikke tatt spesielt hensyn til dette, men det antas at måten en har fordelt lønnsveksten over året på (før inntektsreguleringslovene) i en viss grad har tatt hensyn til denne virkningen.

For arbeidere i NHO-bedrifter beregnes årslønn og årslønnsvekst ved å legge til grunn gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke (40 t/uke før 1987) multiplisert med 1950 timer i året (2080 timer før 1987). Beregningen tar utgangspunkt i gjennomsnittlig *avtalefestet* normalarbeidstid pr. uke etter NHOs oppgaver over dagtidsarbeidere, 2-skiftsarbeidere osv. Disse beregningene tar ikke hensyn til at *faktisk* normalarbeidstid kan være forskjellig fra *avtalefestet* normalarbeidstid. Arbeidstidsundersøkelser som ble gjennomført i NHO-bedrifter, viste at det faktisk skjedde en viss arbeidstidsreduksjon i årene før 1.1.87. Beregninger som utvalget foretok i NOU 1988:26 Om inntektsoppgjørene 1988, viste at dersom *faktisk* normalar-

beidstid hadde vært lagt til grunn ved beregning av årslønnsveksten fra 1986 til 1987 ville veksten for industriarbeidere i tabell 2a vært om lag 0,6 prosentpoeng høyere. På den annen side har metoden som brukes i tabell 2a, overvurdert veksten i enkelte år i perioden 1980–86 med til sammen om lag 0,6 prosentpoeng. Siden det vanligvis ikke vil foreligge undersøkelser over gjennomsnittlig *faktisk* normalarbeidstid hvert år, valgte utvalget i 1987 å holde fast ved den samme beregningsmetode for årslønnsveksten som var brukt i tidligere år og som ville være tilgjengelig også i årene framover.

Tabell 2a viser at lønnsutviklingen de siste årene har variert en del mellom de ulike grupper. For ansatte i kommunene, i varehandel og i hotell og restaurant må den forholdsvis sterke lønnsveksten ses i sammenheng med at det ofte har vært gitt like nominelle tillegg i oppgjørene. Funksjonærer i forretningsmessig tjenesteyting og i NHO-bedrifter, ansatte i forretnings- og sparebanker og ansatte i varehandelen har hatt den sterkeste lønnsveksten sett under ett i den perioden tabellen dekker. I forretningsmessig tjenesteyting har også ledende funksjonærer hatt en lønnsutvikling i overkant av gjennomsnittet i perioden 1983–88. Andre grupper har hatt like sterk eller sterkere utvikling dersom en ser på enkelte år.

Den laveste gjennomsnittlige lønnsveksten har en hatt blant enkelte arbeidergrupper i privat sektor, for statsansatte og for undervisningssektoren (skoleverket). Imidlertid har de særskilte tilleggene for undervisningspersonalet (UFA-oppjøret) som følger av lønnsnemndkjennelsene av 15. april 1988 og 11. mars 1989, medført at skoleverket vil få en sterkere lønnsutvikling de to siste årene enn offentlig ansatte ellers. Som påpekt foran, bør det utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved betraktning av utviklingen i ett enkelt år.

Et veiet gjennomsnitt av anslagene i tabell 2a, gir en samlet årslønnsvekst på om lag 4¼ pst fra 1988 til 1989.

Lønnsveksten kan også vurderes ut fra opplysninger om innbetalt arbeidsgiveravgift og sysselsettingsstatistikk.

Det foreligger nå innbetalingstall for arbeidsgiveravgiften som i all hovedsak gjelder perioden januar–august 1989. Innbetalingsstatistikken (fellesinnkrevningen) omfatter privat sektor og kommunene. F.o.m. 1989 er statistikken utvidet til også å omfatte sjømenn. Korrigerer en for dette og samtidig tar hensyn til at satsen for arbeidsgiveravgiften ble satt ned med 0,5 prosenenheter fra 1. mai 1989, indikerer innbetalingsoppgjørene om

Tabell 2a. Beregnet årslønn og årslønnsvekst for noen grupper.

År	Arbeidere ¹⁾ i NHO-bedrifter				Funksjonærer i NHO-bedrifter		Varehandel		Hotell og restau- rant ³⁾
	Industri	Bygg- og anlegg		Land trans- port	I alt	Led- ende	I alt	Led- ende	
		I alt	Bygge virk.						
1980-81	10,1	9,4	9,9	10,3	12,8	11,8	10,7	-	17,5
1981-82	10,5	11,3	11,6	12,5	11,8	10,7	11,5	-	10,5
1982-83	8,3	5,8	7,3	6,8	9,1	8,5	8,5	-	6,4
1983-84	7,9	6,0	6,3	5,5	8,0	8,0	8,2	-	6,8
1984-85	7,4	7,5	7,5	6,2	8,5	8,9	7,9	8,0	7,5
1985-86	10,0	11,6	9,9	10,5	9,8	10,0	10,9	10,1	10,1
1986-87	8,1	10,8	10,5	4,6	8,0	7,4	8,5	10,6	7,0
1987-88	5,8	5,5	6,7	6,7	5,6	4,7	8,4	9,4	4,9
1988-89 ²⁾	4,9	1¼	3	4,8	3,6	2,3	4	-	6¼
1980-89	101,5	93,9	100,6	91,9	109,2	99,9	111,7	-	108,2
Gj.snitt pr. år	8,1	7,6	8,0	7,5	8,5	8,0	8,7	-	8,5
Årslønn 1988	153 700	186 200	179 800	141 700	202 200	305 200	157 000	254 400	118 800

År	Forretnings- og sparebanker		Forsikring		Stat		Kommune ⁴⁾		Under- visn- sektor- en	Forretningsm. tjeneste- yting ⁵⁾	
	I alt	Led- ende	I alt	Led- ende	I alt	Led- ende	I alt	Helse- sektor		I alt	Led- ende
1981-82	13,2	10,7	12,8	-	12,3	8,0	12,1	-	12,4	13,2	-
1982-83	8,6	7,2	9,6	-	7,6	7,6	9,0	8,0	7,5	11,2	-
1983-84	6,5	5,5	5,6	-	6,5	8,0	7,5	7,2	6,4	9,0	9,2
1984-85	8,1	8,1	6,7	7,3	7,0	7,4	7,3	8,1	6,8	8,5	8,4
1985-86	9,3	9,5	8,8	7,9	9,2	7,1	10,0	9,7	8,4	10,2	10,3
1986-87	5,8	4,7	5,4	2,8	7,3	7,6	7,5	7,5	7,3	9,5	8,7
1987-88	9,9	7,3	11,6	8,7	3,3	1,7	3,6	3,7	6,9	8,1	8,3
1988-89 ²⁾	4,0	-	3,1	-	4,2	2,4	4,8	4,8	5 ⁶⁾	3,0	-
1980-89	111,7	-	107,6	-	93,6	71,8	103,4	-	97,4	-	-
Gj.snitt pr. år	8,7	-	8,4	-	7,6	6,2	8,2	7,0	7,8	9,0	-
Årslønn 1988	174600	287100	203000	304800	165200	249200	161300	156700	188300	213900	309100

¹⁾ Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 40 t/uke før 1.1.87 og 37,5 t/uke etter 1.1.87.

²⁾ For 1989 foreligger det lønnsstatistikk for funksjonærer i NHO-bedrifter, for forretningsmessig tjenesteyting og for bank- og forsikring. For arbeidere i LO/NHO-området er anslaget for 1988-89 basert på statistikk for de tre første kvartaler av 1989 og et anslag for 4. kvartal.

³⁾ I perioden 1980-85 omfatter tallene månedslønne. Fra 1986 er også prosentlønte og timelønne med. Årslønnsnivået for 1988 er månedslønne etter Byråets statistikk for hotell- og restaurant.

⁴⁾ Statistikken for kommunene har vært under utbygging i den perioden tabellen dekker. For de siste årene omfatter tallene for kommunene i alt heltidsansatte inkl. helse- og sosialvesen, men ekskl. skoleverket. For helsesektoren ble det utarbeidet lønnsstatistikk for første gang i 1982. Tallet for 1988-89 er et foreløpig anslag for årslønnsveksten pr. årsverk.

⁵⁾ Lønnsstatistikk utarbeidet første gang pr. 1. september 1980.

⁶⁾ Tallet i tabellen er et anslag for utbetalt lønn ekskl. overtid pr. heltidsansatt. Tilleggene etter lønnsnemndkjennelsen i 1989 er ikke tatt med da det er usikkert i hvilken grad disse tilleggene vil påvirke det lønnsbegrepet som er brukt i denne tabellen. Regnes tilleggene med kan lønnsveksten bli om lag ¼ prosentpoeng høyere.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

lag uendret nivå på samlet lønnssum de 8 første månedene av 1989 i forhold til samme periode i 1988.

Større lønnstillegg ved årets oppgjør enn i fjor bidrar til at lønnsveksten målt over 12 måneder vil være noe høyere på slutten av året enn ved begynnelsen. På årsbasis er det etter dette grunn til å regne med en viss vekst i lønnssummen. Hvis en som i Salderingsproposisjonen forutsetter en nedgang i utført timeverk fra 1988 til 1989 på om lag 3½ pst, er en lønnssumvekst fra 1988 til 1989 på om lag ½ pst konsistent med en timelønnsvekst på drøyt 4 pst. Tatt i betraktning den store usikkerheten som her gjør seg gjeldende, synes således tallene for innbetalt arbeidsgiveravgift å være rimelig godt i samsvar med lønnsanslaget omtalt ovenfor.

I tabell 2b har en samlet gruppene i tabell 2a i tre grupperinger. Tabellen viser gjennomsnittlig lønnsutvikling for:

- arbeidere og funksjonærer i industrien (bare arbeidere før 1985)
- arbeidere og funksjonærer i annen privat næringsvirksomhet (funksjonærer i NHO-bedrifter er ikke med før 1985)
- ansatte i offentlig forvaltning.

Næringene/gruppene i annen privat næringsvirksomhet er klassifiserte som skjermet virksomhet. Industrien omfatter både skjermet og konkurranseutsatt virksomhet, men er i hovedsak konkurranseutsatt.

Tabell 2b viser at arbeidere og funksjonærer i annen privat næringsvirksomhet har hatt en del sterkere lønnsutvikling enn arbeidere i industrien i perioden 1980-89. Ansatte

i offentlig forvaltning og arbeidere i industrien har hatt om lag samme utvikling i denne perioden.

I årene 1985-88 har også ansatte (arbeidere og funksjonærer under ett) i annen privat næringsvirksomhet hatt en sterkere lønnsutvikling enn ansatte i industrien. Offentlig ansatte har hatt en noe svakere utvikling enn industrien.

Fra 1988 til 1989 tyder de foreløpige anslag på at offentlige ansatte sett under ett vil få en sterkere lønnsutvikling enn ansatte både i industrien og i annen privat næringsvirksomhet. Den forholdsvis lave lønnsutviklingen i annen privat næringsvirksomhet skyldes hovedsakelig svak lønnsutvikling blant arbeidere i bygge- og anleggsvirksomhet, jf avsnitt 2.3.

2. LØNNSUTVIKLINGEN I FØLGE NASJONALREGNSKAPET

Tabell 2c viser lønnsøkningen pr. sysselsatt normalårsverk basert på definisjoner og beregningsopplegg fra nasjonalregnskapet.

Lønnsveksten fra 1988 til 1989 er med foreløpig tallgrunnlag og usikre anslag beregnet til 4 pst for alle næringer. For Fastlands-Norge, der utenriks sjøfart og oljevirksomheten er holdt utenom, er lønnsveksten anslått til 4,2 pst.

Tabell 2c gir også lønnsveksten fordelt på næringsvirksomhet og offentlig forvaltning. I motsetning til de foregående årene ser en at lønnsveksten fra 1988 til 1989 er anslått høyest for offentlig forvaltning og noe lavere for næringsvirksomhet, med henholdsvis 4½

Tabell 2b. Årlønnsvekst for tre hovedgrupper av lønnstakere¹⁾

	Industrien			Annen priv. næringsvirk.			Offentlig forvaltning
	Arbeidere	Funksj.	I alt	Arbeidere	Funksj. ³⁾	I alt ³⁾	
1980-81	10,1	-	-	9,9	11,3	10,9	11,9
1981-82	10,5	-	-	14,7	11,9	12,7	12,2
1982-83	8,3	-	-	7,5	8,9	8,5	8,2
1983-84	7,9	-	-	6,7	8,0	7,6	6,9
1984-85	7,4	-	-	7,1	8,0	7,8	7,1
1985-86	10,0	9,2	9,7	10,6	10,6	10,6	9,5
1986-87	8,1	7,6	7,9	8,8	8,4	8,5	7,3
1987-88	5,8	5,6	5,7	6,0	8,6	7,8	4,2
1988-89 ²⁾	4,9	3,6	4,4	2¼	3¼	3½	4¼
1980-89	101,5	-	-	102,9	113,7	110,6	99,3
Gjennomsnitt pr. år	8,1	-	-	8,1	8,8	8,6	8,0

¹⁾ Omfatter bare grupper som er med i tabell 2a.

²⁾ Anslag.

³⁾ Før 1985 er ikke funksjonærer i NHO-bedrifter med i tallene.

og 4 pst. I den foregående 4 års perioden steg lønningene i næringsvirksomhet gjennomsnittlig 1 prosentpoeng mer pr. år enn i offentlig forvaltning.

Fordelt på konkurransetype er lønnsveksten anslått høyest i utekonkurrerende næringer med 5,4 pst, som er klart over gjennomsnittet for fastlands-Norge med 4,2 pst. Lønnsveksten i skjermende næringer medregnet offentlig sektor er beregnet til 4,1 pst,

mens lønnsøkningen i hjemmekonkurrerende næringer er beregnet til 4,3 pst.

Den forholdsvis sterke lønnsveksten i utekonkurrerende næringer reflekterer høy aktivitet og lønnsvekst i eksportindustrien med en samlet vekst på 5,3 pst, mens lønnsveksten for samlet industri, medregnet time- og månedslønte, er beregnet til 4,3 pst fra 1988 til 1989. Lønnsveksten i hjemmekonkurrerende industri er anslått til 4,4 pst. På grunn

Tabell 2c. Lønnsøkning etter næring iflg. nasjonalregnskapet. Lønn pr. normalårsverk. Prosentvis økning fra året før.

	1985	1986	1987	1988	1989
Alle næringer	7,5	9,6	9,5	5,9	4,0
Næringsvirksomhet	7,8	9,7	9,6	6,5	4,0
Primærnæringer	8,5	9,2	8,5	4,0	
Jordbruk	6,6	9,5	8,2	3,2	
Skogbruk	7,2	9,5	8,0	5,0	
Fiske og fangst	11,2	9,6	10,2	5,9	
Oljeutvinning, rørtransport	7,9	5,9	12,4	5,3	2,6
Olje- og gassutvinning	7,9	5,9	12,3	5,2	
Rørtransport	5,6	6,2	12,9	6,1	
Bergverksdrift	6,1	10,0	7,3	4,7	5,3
Industri i alt	8,8	9,2	10,6	6,1	4,3
Skjernet industri	9,4	10,8	11,7	6,7	3,3
Utekonkurrerende industri	9,1	7,5	9,6	4,7	5,3
Hjemmekonkurrerende industri	8,6	9,0	10,4	6,2	4,4
Elektrisitetsforsyning	10,1	9,0	9,7	3,7	4,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	4,7	8,8	11,2	6,0	2,6
Varehandel	7,9	11,4	8,6	8,3	4,4
Utenriks sjøfart og oljeboring	3,1	8,6	3,3	-2,0	-6,5
Utenriks sjøfart	2,2	9,8	2,0	-4,0	
Oljeboring	2,6	2,3	4,6	7,9	
Samferdsel ellers	7,7	9,8	9,4	5,0	4,4
Boligtjenester	8,5	10,2	9,6	9,2	
Annen næringsvirksomhet	8,2	10,0	8,8	7,7	4,2
Hotell- og restaurantvirksomhet	7,5	10,1	7,0	6,5	6,2
Finansiell tjenesteyting	8,7	9,2	6,4	9,1	4,4
Forretningsmessig tjenesteyting	8,6	10,0	9,3	8,8	3,4
Tjenesteyting ellers	8,5	9,8	9,3	5,6	4,4
Offentlig forvaltning	6,6	9,3	9,2	4,5	4,5
Statlig forvaltning	7,4	9,2	8,8	4,6	4,4
Sivil statlig forvaltning	6,8	9,5	9,1	4,2	
Forsvar	8,4	8,3	8,2	5,4	
Kommunal forvaltning	6,2	9,4	9,2	4,4	4,5
Ekskl. arbeidsmarkedstiltak	6,3	8,5	8,9	4,4	5,2
Skoleverket	6,5	8,7	7,4	6,0	5,8
Utenom skoleverket	7,7	10,1	6,5	3,7	4,8
Konkurransetype					
Fastlands-Norge	7,5	9,8	9,6	6,0	4,2
Skjermende næringer	7,3	10,0	9,6	6,1	4,1
Utekonkurrerende næringer	8,7	7,8	9,3	4,8	5,4
Hjemmekonkurrerende næringer	8,7	9,4	10,2	6,0	4,3

av lav lønnsvekst i grafisk industri steg lønn pr. normåårsverk bare med 3,3 pst i skjermindustri.

Tallene for lønnsvekst fra 1988 til 1989 er basert på lønnsstatistikk eller statistikkbaserte prognoser for de gruppene som det foreligger slik informasjon for ved avslutningen av Beregningsutvalgets rapport. Det gjelder arbeidere og funksjonærer i LO/NHO-området, ansatte i bank og forsikring, ansatte i forretningsmessig tjenesteyting og interesseorganisasjoner. For kommuneforvaltningen foreligger foreløpige tall for lønnsveksten for ansatte utenom skoleverket.

For andre grupper, der lønnsstatistikk eller statistikkbaserte prognoser ennå ikke er utarbeidet, er lønnsveksten beregnet indirekte utfra kjennskap til lønnstillegg og antatt utslag av glidning og struktureffekter. De viktigste gruppene det ennå ikke er utarbeidet statistikk for er varehandel, statsforvaltningen og skoleverket.

Tallene i tabell 2c basert på opplegg og beregninger fra nasjonalregnskapet kan avvike noe fra tallene i tabell 2a. Sammenveidd lønnsvekst for alle grupper i tabell 2a gir en lønnsvekst på 4¼ pst, mens samlet lønnsvekst i tabell 2c var beregnet til 4 pst. Fra nasjonalregnskapstabellen er det imidlertid mer relevant å sammenlikne med fastlands-Norge med 4,2 pst på grunn av spesielle forhold omkring sysselsettingen i utenriks sjøfart (NIS mv).¹⁾

Det bør også understrekes at lønnsbegrepet er forskjellig i de to tabellene. Lønnsbegrepet i tabell 2a er utbetalte lønninger målt i forhold til antall sysselsatte normalårsverk.

Årslønn er definert som lønn for en heltidsansatt person som jobber normalarbeidstid, avbrutt av ferie, men eksklusive overtid, effekter av arbeidskonflikter og tilfeldige variasjoner på årets lengde. Lønn pr. sysselsatt normalårsvekst er derimot medregnet overtidsbetaling, og fratrukket lønnstrekk ved eventuelle arbeidskonflikter og korreksjoner for ferielønnsstillegg mv.

For en nærmere orientering om lønns- og sysselsettingsbegreper i nasjonalregnskapet vises til en artikkel i Økonomiske analyser nr 7/1989.

3. Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder

Lønnsutviklingen for arbeidere i LO-NHO-området (tidligere LO-N.A.F.)

I NHOs lønnsstatistikk for voksne arbeidere i industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet var det en økning i den gjennomsnittlige timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg omregnet til 37,5 t/uke på 4,6 pst fra 3. kvartal 1988 til 3. kvartal 1989.¹⁾

Økningen på 4,6 prosent i timelønnen fra 3. kvartal 1988 til 3. kvartal 1989 skyldes

- lavlønnsgarantitillegg pr. 1. okt. 1989: 0,2 prosent.
- lønnstillegg fra 1. april 1989: 4,1 prosent.
- lønnsglidning: 0,3 prosent.

Fig. 2.1 og tabell 2d viser utviklingen i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg fordelt på tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for voksne arbeidere (menn + kvinner). Tabellen viser utviklingen i veksten for timefortjenesten fra tilsvarende kvartaler året før.

Tariffmessig lønnsøkning er lavlønnstillegg, garantitillegg, tillegg på minstelønnssetningene etc. som følge av sentrale, herunder forbundsvisse forhandlinger. Lønnsglidningen blir en restpost. Lønnsglidning blir således et statistisk begrep hvor ikke bare lønnstillegg som følge av forhandlinger på de enkelte bedriftene spiller inn, men hvor også fortjenesteøkning pga. økt akkord, forskyvninger i timeverkenes mellom bransjer med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeide osv. har betydning.

Timefortjenestene fra 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987 steg med 15,8 pst. Den totale lønnsveksten pr. time nådde derfor en topp i 1987, både som følge av lønnskompensasjonen for arbeidstidsforkortelsen pr. 1. januar 1987 og høy lønnsglidning. I løpet av 1988 og 1989 har lønnsglidningen avtatt sterkt og er 0,3 pst fra 3. kvartal 1988 til 3. kvartal 1989. Dette skyldes i første rekke inntektsreguleringsloven fra våren 1988, men det er tildels betydelige bransjeforskjeller i gjennomsnittlig lønnsvekst som følge av strukturelle endringer i sammensetningen av arbeidskraften.

¹⁾ Hver for seg er det lønnsvekst både i NIS-registrerte skip og på øvrige skip i utenriks sjøfart. Det klart lavere lønnsnivået på NIS-registrerte skip og den sterke veksten i sysselsettingen i denne delen av flåten, gjør at det gjennomsnittlige lønnsnivået likevel synker.

¹⁾ Skift- og turnusarbeidere har lavere normalarbeidstid enn 37,5 t/uke. Omregning til 37,5 t/uke betyr at gjennomsnittlig timefortjeneste for disse grupper er beregnet til felles basis med hensyn til arbeidstid pr. uke. Omregning gjør at lønnsveksten for voksne arbeidere er sammenlignbar med veksttallene for månedslønnede. De kvartalsvise økningstallene vil også være sammenlignbare med årslønnsveksten i tabell 2a).

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

Tabell 2d. *Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for arbeidere i bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet basert på timefortjeneste eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke.*

		Endring i prosent fra samme kvartal året før			Lønns- glidning som prosent- andel av total lønnsutvikling	
		Lønnsøkning pr. time	Herav:			
			Tariff- messig- økning	Lønns- glid- ning		
1980	1. kvartal	2,6	0,3	2,4	92	
1981	1. »	13,5	5,2	8,3	61	
1982	1. »	8,3	1,8	6,6	80	
1983	1. »	11,8	5,5	6,3	53	
1984	1. »	6,1	1,0	5,2	85	
1984	2. »	7,4 ¹⁾	2,9	4,4	59	
1984	3. »	7,9 ¹⁾	3,0	5,0	63	
1984	4. »	8,7	3,0	5,7	66	
1985	1. »	8,9	3,0	5,9	66	
1985	2. »	7,2	0,8	6,4	88	
1985	3. »	6,5	0,5	6,0	92	
1985	4. »	7,0	0,5	6,5	93	
1986	1. »	7,4	0,5	6,9	93	
1986	2. »	10,5 ¹⁾	3,1	7,3	70	
1986	3. »	11,5 ¹⁾	3,8	7,7	68	
1986	4. »	12,1	3,7	8,4	69	
1987	1. »	18,3 ²⁾	10,5 ³⁾	3,6	6,9	66 ³⁾
1987	2. »	16,1 ²⁾	8,3 ³⁾	0,9	7,4	89 ³⁾
1987	3. »	15,8 ²⁾	8,1 ³⁾	0,3	7,8	96 ³⁾
1987	4. »	14,0 ²⁾	7,7 ³⁾	0,2	7,5	97 ³⁾
1988	1. »	8,5	0,2	8,3	98	
1988	2. »	7,7	1,7	6,0	78	
1988	3. »	5,0	1,7	3,3	66	
1988	4. »	3,7	1,7	2,0	54	
1989	1. »	2,4	1,7	0,7	29	
1989	2. »	4,2	4,2	-0,1	- 2	
1989	3. »	4,6	4,3	0,3	7	

Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjeneste til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden. Lønns-tallene før 1987 er ikke omregnet.

¹⁾ Korrigert for etterbetalinger.

²⁾ Faktisk timelønnsvekst.

³⁾ Korrigert for reduksjon i den avtalefestede normalarbeidstiden.

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk.

I tillegg til de generelle tilleggene 1. april 1988 og 1. april 1989, knytter lønnsveksten etter mars 1988 seg i første rekke til de tarifftillegg som påløper som følge av lavlønnsstillegg, utviklingen i diversetillagene og til endringen i timeverksfordelingen mellom bransjene og mellom profesjoner med ulikt lønnsnivå. Arbeidergruppene har hatt en relativt sterkere nedgang i sysselsettingen enn andre grupper. Denne nedgangen kan ha gitt

endel lønnseffekter gjennom at f.eks. aldersfordelingen, kjønnsfordelingen etc. har endret seg. Gjennomsnittsfortjeneste kan også være influert av omfanget av f.eks. skiftarbeide og annet arbeide hvor det inngår lønns-elementer som er knyttet til arbeidets art og som inngår i beregningsgrunnlaget for års-lønn.

Som følge av inntektsreguleringsloven har man i lønnsstatistikken gjennom 1988 og inn

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

Fig. 2.1: Lønnsvekst pr. time ekskl. overtid for arbeidere i LO - NHO -området. (Prosentvis endring fra samme kvartal året før)

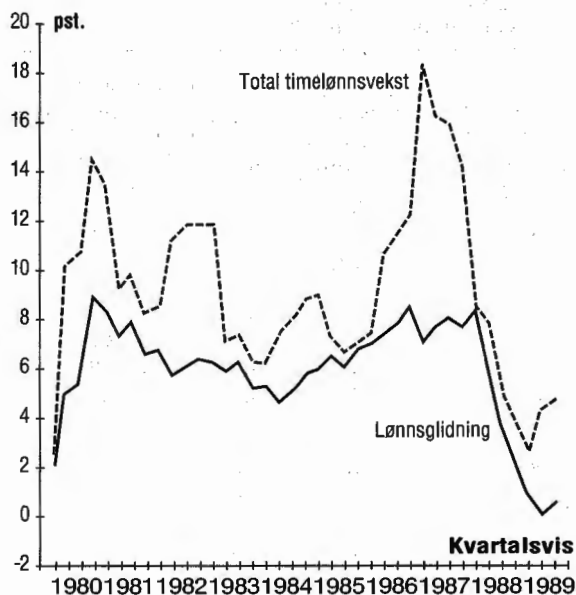
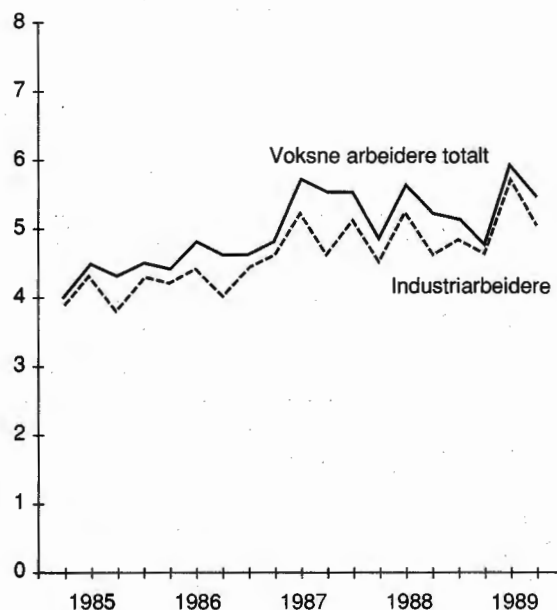

Fig. 2.2: Omfanget av timer betalt med overtids-tillegg i forhold til antall timer. (Arbeidere, kvartalsvis)

Kilde: NHOs kvartalstatistikk.

i 1989 mer presist enn tidligere kunnet anslå lønns effekter som følge av sysselsettingsendringer og omstilling i næringslivet, fordi annen lønnsvekst i hovedsak er kjent.

Diverset tillegg omfatter økt bruk av skift og andre lønns elementer som er knyttet til arbeidets art. I hele 80-årene har det jevnt over vært en økning i den relative andelen av lønnsveksten som er knyttet til diverset tillegg. Veksttaket i diverset tilleggene økte noe mer enn annen lønnsvekst fra 3. kvartal 1988 til 3. kvartal 1989. Uten diverset tilleggene var lønnsveksten 0,2 pst lavere i samme periode.

Endringer i timeverksfordelingen mellom bransjene kan bidra til ekstra lønnsvekst. På grunn av at lønnstilleggene i 1988 og 1989 for de fleste arbeidstakere praktisk talt er like, er ikke denne veksten særlig stor. For arbeidere totalt sett er det en effekt på ca. 0,1 pst i de 3 første kvartaler av 1989. Beregningene viser derfor at den gjennomsnittlige veksttaket for voksne arbeidere med den samme timeverksfordelingen mellom bransjene som i 1988 har vært marginalt lavere enn faktisk gjennomsnittlig timefortjeneste.

Basert på den faktiske utviklingen for de 3 første kvartaler i 1989 og anslag for 4. kvartal anslår utvalget årslønnsveksten for voksne arbeidere til 3,9 pst. Veksten i industri har vært omlag 1 prosent enhet over dette gjennomsnittet, mens veksten i bygge- og anleggsvirksomhet og oljevirksomhet har vært betydelig lavere enn gjennomsnittet.

Bygge- og anleggsvirksomhet drar den totale gjennomsnittlige lønnsvekst ned, dels på grunn av lavere gjennomsnittsvækst. Ettersom lønnsnivået i denne bransjen er endel høyere enn gjennomsnittsnivået forøvrig, vil også bransjens stadig synkende relative andel av timeverkene bidra til at gjennomsnittsvæksten blir lavere.

Andelen timer betalt med overtidsbetaling (jfr. fig. 2.2) synes å ha flatet ut i 1988 og 1989, etter en stigning fra 1983 til 1988. For *industriarbeidere* eksklusiv offshorevirksomhet var veksten i timefortjenesten eksklusiv overtids tillegg omregnet til 37,5 t/uke 5,3 pst fra 3. kvartal 1988 til 3. kvartal 1989. Som følge av blant annet betydelig lavere vekst for bygge- og anleggsvirksomhet, er lønnsøkningen i industrien derfor langt høyere enn for voksne arbeidere totalt.

Den tildels kraftige nedgangen i industri-sysselsettingen gjenspeiler seg også i antall timer i lønnsstatistikken for industriarbeidere. Nedgangen i antall timeverk i de tre første kvartaler i 1989 var vel 6 pst i forhold til de samme kvartaler ifjor. Dette frafallet av timer kan ha bidratt til en ekstra lønnsvekst. Dette kan skje ved at det gjennomgående er de lavest lønnede timene som er falt bort. Vektfor-

delingen mellom bransjene har i de 3 første kvartaler av 1989 bidratt til en ekstra lønnsvekst på 0,2 prosent. I tillegg kan endringer innenfor bransjene ha bidratt til ytterligere lønnsvekst.

Diversetilleggene, som inkluderer skifttillegg bidrar til en ekstra lønnsvekst på 0,2–0,3 prosentenheter i de tre første kvartaler.

Nye og eksisterende produktivitetssystemer som ikke har blitt rammet av lønnsloven, kan også ha bidratt til ytterligere lønnsvekst.

For endel utekonkurrerende industribransjer ble det pr. 1. april 1989 gitt 4 kroner i generelt tillegg, i forhold til 3 kroner for andre. Dette er bransjer som har økt sin relative betydning i lønnsstatistikken og vil ha ført til noe ekstra lønnsvekst i industrien.

Ovenstående forhold bidrar i sum til at årslønnsveksten i gjennomsnitt for industriarbeidere har steget endel sterkere enn lønns-tilleggene ved lønnsoppgjøret i 1989 tilsa.

Med samme lønnsvekst fra 3. kvartal 1989 til 4. kvartal 1989 som året før vil årslønnsveksten for industriarbeidere fra 1988 til 1989 bli 4,9 pst. Uten lønnsvekst fra 3. til 4. kvartal vil veksten bli 4,8 pst.

I bygge- og anleggsvirksomheten steg den gjennomsnittlige timefortjeneste ekskl. overtid omregnet til 37,5 t/uke med 2,7 pst fra 3. kvartal 1988 til 3. kvartal 1989. Tilsvarende lønnsøkning ett år tidligere var 2 pst.

Bygge- og anleggsvirksomhet hadde før 1988 endel år med svært høy lønnsvekst. I 1988 og 1989 har lavere aktivitet slått ut i sterkt redusert vekst og til faktisk nedgang i timefortjenestene i enkelte perioder. I hovedsak gjelder dette akkordkontrakter i anleggsvirksomhet.

Bruken av overtid har også vært stadig synkende fra 1988.

Årslønnsveksten fra 1988 til 1989 for arbeidere i bygge- og anleggsvirksomheten er anslått til ca. 1¼ pst.

Byggevirksomhet uten anleggsvirksomhet vil få en årslønnsvekst på anslagsvis 3 pst. Årsvestanslagene er spesielt usikre for disse bransjene.

For landtransport som blant annet omfatter rutebilselskaper, grossistbedrifter, spedisjonsfirmaer, oljeselskaper m.v. viser statistikken en økning i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegget omregnet til 37,5 timers/uke på 4,8 pst fra 3. kvartal 1988 til 3. kvartal 1989. Lavlønnsstillegg for noen av gruppene ifølge garantiordninger vil slå ut i noe lønnsvekst fra 1. oktober 1989. Alt tatt i betraktning skulle årslønnsveksten fra 1988 til 1989 bli ca. 4,8 pst.

I oljevirksomheten, offshore ialt, som omfat-

ter offshorearbeidere i operatørselskaper og oljeboringsbedrifter, samt offshorearbeidere i industri og bygge- og anleggsvirksomhet, steg timefortjenesten ekskl. overtidstillegg omregnet til 37,5 t/uke med 2,9 pst fra 3. kvartal 1988 til 3. kvartal 1989.

På grunn av spesielle forhold innen operatør, catering og oljeboringsvirksomhet ble det fra 1. oktober 1987 etablert en ny 2½-årig tariffavtale med omfattende samordninger og revisjoner av lønnsystemene. Kollektivt ansiennitetsopprykk pr. 1. januar bidrar imidlertid til at lønningene innenfor denne sektoren øker noe hver 1. januar.

For oljesektoren offshore anslås en årslønnsvekst på ca. 2,6 pst fra 1988 til 1989. Årslønnsveksten ifjor var imidlertid langt høyere enn for andre grupper.

Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter

For funksjonærene i NHO-bedrifter (industri, bergverk, transportvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirksomhet og hotell- og restaurantvirksomhet) steg den gjennomsnittlige månedslønnen med 5,0 pst fra 1. september 1988 til 1. september 1989, basert på statistikk for bedrifter som er med i statistikken for begge årene. Tilsvarende øking i fjor var 3,4 pst. Årsaken til at denne lønnsveksten er sterkere i 1989 enn i 1988 er først og fremst at det også for funksjonærene ble gitt et høyere generelt tillegg i 1989 (kr 3,- pr. time) enn i 1988 (kr 1,- pr. time).

Lønnsveksten fra sept. 1988 til sept. 1989 for identiske funksjonærer (statistikk for personer som er med i lønnsmassen på begge tidspunkter) var 4,6 pst dvs. mindre enn veksten i totalmaterialet. En forklaring på dette er at bedriftene det siste året ikke har erstattet funksjonærer i lavere lønnskikt når disse har sluttet, i samme grad som for de høyere skikt av funksjonærer. Aldersfordelingen pr. 1. september 1989 indikerte en gjennomgående eldre funksjonærmasse enn tilfelle var pr. 1. september 1988.

Reguleringstidspunkter for det generelle tillegget er i hovedsak kjent. Annen lønnsvekst som er påløpt i perioden 1. sept. 1988 til 1. sept. 1989 er antatt kommet som følge av omorganiseringer i bedriftene og at dette har pågått i hele tellingsperioden.

Beregningsutvalget anslår årslønnsveksten fra 1988 til 1989 til 3,6 pst for samtlige funksjonærer i NHO-bedrifter, mens årslønnsveksten i fjor var 5,6 pst. Hovedårsaken til dette er at lønnsoverhenget inn i 1988 (før lønnsloven) var langt høyere enn lønnsoverhenget inn i 1989.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

Lønnsoverhenget inn i 1990 er beregnet til 1,7 pst.

For funksjonærene i industrien er årslønnsveksten fra 1988 til 1989 beregnet til 3,6 pst.

For ledende funksjonærer er det ingen ekstra lønnsvekst som følge av at personer på lavere lønnsnivå har gått ut av statistikken. Til tross for at det for noen akademikergrupper ble gitt noe høyere tariff tillegg enn for andre grupper, var lønnsøkningen for ledende funksjonærer fra 1. september 1988 til 1. september 1989 2,8 pst, mot 2,9 pst fra 1. september 1987 til 1. september 1988. Som følge av høyere lønnsoverheng inn i 1988 enn inn i 1989, er årslønnsveksten for denne gruppen fra 1988 til 1989 beregnet til 2,3 pst mot 4,7 pst fra 1987 til 1988.

Lønnsutviklingen i andre områder i privat virksomhet

For de fleste lønnstakergrupper utenom LO/NHO-området foreligger det ikke statistikk for 1989. Lønnsveksten fra 1988 til 1989 er for de grupper det ennå ikke foreligger lønnsstatistikk for, anslått på grunnlag av overhenget fra 1988 og oppgaver over tariff tillegg i 1989. For noen grupper (bank og forsikring) har en opplysninger om sentralt fastlagte lokale tillegg og automatiske opprykk til bestemte datoer i 1989. For de grupper hvor det foreligger statistikk for 1989, er lønnsvekst som skyldes endringer i aldersstrukturen lagt til 1.7.89. Denne form for glidning er dermed lagt til samme dato som i 1988. Begrunnelsen for å legge den til 1.7. er at denne lønnsøkningen antas å komme jevnt over året. For noen grupper, f.eks. for ansatte i bankvirksomhet og i forretningsmessig tjenesteyting utgjør den en forholdsvis stor andel av total lønnsvekst. Glidning utover den som skyldes endringer i aldersstrukturen, er med den begrunnelse som det er redegjort for i avsnitt 2.1, lagt til 1.4.89.

For gruppene hotell- og restaurant, kommunene (inkl. helsesektoren), staten og skoleverket har en lagt til grunn en noen annen framgangsmåte ved fordeling av lønns glidningen over året. For hotell- og restaurantvirksomhet er det lønnstillinger to ganger i året – i april og i oktober. For denne gruppa kjenner en derfor bedre til lønnsutviklingen over året enn for andre grupper, unntatt arbeidere i NHO-bedrifter. For hotell og restaurant har en tidligere beregnet årslønnsveksten for månedslønte ved å ta utgangspunkt i lønnsveksten i april og i oktober. For prosentlønte har en lagt til grunn utviklingen i gjennomsnittlig dagsfortjeneste i perioden 1. mai–31. oktober det ene året til samme perio-

de neste år. Årslønnsveksten som utvalget har beregnet i tabell 2a, er et veid gjennomsnitt av utviklingen for månedslønte og prosentlønte. Utvalget vil legge til grunn samme beregningsmåte for årslønnsveksten i hotell og restaurant fra 1988 til 1989.

I kommunene (inkl. helsesektoren) gis alders- og ansiennitetstillegg i hovedsak 1.1 og 1.7. Det vil derfor være naturlig å fordele glidningen mellom disse to tidspunktene. For 1989 har en lagt til grunn at glidningen fordeler seg med en halvpart på hvert av tidspunktene.

For staten har glidningen i tidligere år stort sett vært lagt til hovedoppgjørstidspunktene. I 1988 ble glidningen lagt til 1.4. Det synes naturlig også i 1989 å legge glidningen til 1.4.

I skoleverket skjer strukturendringene i hovedsak i august, men også her skjer det glidning i tilknytning til hovedoppgjøret. Det synes naturlig å fordele glidningen i 1989 mellom disse to tidspunktene.

I hoteller og restauranter steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for heltidsansatte etter NHOs lønnsstatistikk med 7,8 pst for menn og kvinner under ett fra april 1988 til april 1989. For heltidsansatt prosentlønt serveringspersonale steg den gjennomsnittlige dagsfortjenesten med 4,8 pst for voksne menn og med 2,6 pst for voksne kvinner fra perioden 1. november 1987–30. april 1988 til 1. november 1988–30. april 1989.

Fra 1. april 1989 ble det gitt et generelt tillegg på kr 3,- pr/t. Garantitillegget fra 1.10.89 beløp seg til 72 øre/t for alle unntatt prosentlønt serveringspersonale som får hoveddelen av sin inntekt fastsatt ut fra omsetning. Utvalget anslår årslønnsveksten fra 1988 til 1989 til omlag 6¼ pst for fastlønte og prosentlønte under ett.

I forretnings- og sparebanker steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten med 4,8 pst for menn og kvinner under ett fra 1. september 1988 til 1. september 1989.

Lønnsoppgjøret i forretnings- og sparebanker våren 1989 ble avgjort av Rikslønnsnemnda som frivillig lønnsnemnd. I kjennelsen fra nemnda ble de bankansatte gitt et generelt tillegg på kr 1,50 pr time eller kr 2 925 pr år fra 1. april. I følge opplysninger fra Bankenes Arbeidsgiverforening utgjorde sentralt fastsatte lokale tillegg 0,3 pst 1.1.89 og 0,5 pst 1.7. I tillegg kommer automatiske opprykk på 0,8 pst fra 1.4.89.

Utvalget har beregnet at overhenget fra 1988, anslått til 0,9 pst og lønnstilleggene fra 1.1, 1.4 og 1.7.89 og lønnsøking som skyldes endringer i aldersstrukturen vil gi en årslønnsvekst på 4,0 pst fra 1988 til 1989.

I forsikringsvirksomhet steg den gjennom-

snittlige månedsførtjenesten med 3,9 pst for menn og kvinner under ett fra 1. september 1988 til 1. september 1989.

I forsikringsvirksomhet ble det gitt et generelt tillegg fra 1. juni 1989 på kr 5 850 pr år eller kr 3,- pr time. Videre utgjorde i følge Forsikringsselskapenes Arbeidsgiverforening automatiske opprykk 0,8 pst fra 1.1.89.

Utvalget har beregnet at overhenget fra 1988, anslått til 0,6 pst og lønnstilleggene fra 1.1. og 1.6.89 og lønnsøking som skyldes endringer i aldersstrukturen vil gi en årslønnsvekst på 3,1 pst fra 1988 til 1989.

Bank- og forsikringsansatte er blant de gruppene i tabell 2a som har hatt lavest lønnsvekst fra 1988 til 1989. Imidlertid hadde de klart sterkest lønnsutvikling blant gruppene i tabell 2a fra 1987 til 1988, men lavere lønnsvekst enn gjennomsnittet igjen fra 1986 til 1987. Ser en på årene 1986-89 under ett, har bank- og forsikringsansatte likevel hatt en lønnsøking som ligger over gjennomsnittlig lønnsvekst for alle lønntakere under ett.

I varehandel steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for heltidsansatte med 5,7 pst for menn og kvinner under ett fra 1. september 1987 til 1. september 1988. Lønnsstatistikk for 1989 foreligger ikke ennå.

I avtalen mellom Handel og Kontor og Handelens Arbeidsgiverforening ble det fra 1. april 1989 gitt et generelt tillegg på kr 487,50 pr måned. I tillegg ble minstelønnsatsene hevet.

Utvalget antar at overhenget fra 1988, anslått til 0,6 pst og tarifftillegget fra 1. april 1989 vil gi en årslønnsvekst fra 1988 til 1989 på ca 4 pst i varehandelen totalt. Etter utvalgets oppfatning er det større usikkerhet knyttet til dette anslaget enn til årslønnsanslagene for de andre gruppene.

Siden 1980 har Statistisk sentralbyrå utarbeidet statistikk for ansatte i *forretningsmessig tjenesteyting*. Dette omfatter ansatte i virksomheter som driver med regnskapsføring, revisjon, databehandling, arkitektvirksomhet og byggeteknisk konsulentvirksomhet. Dessuten er også ansatte innen teknisk virksomhet og annonse- og reklamevirksomhet med. Felles for de fleste bedriftene i denne statistikken er at de ansatte ikke får sine lønninger regulert gjennom landsomfattende tariffavtaler. Fra 1. september 1988 til 1. september 1989 steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten med 3,6 pst for menn og kvinner under ett. Med den beregningsmåten

for månedslønne som det er redegjort for foran, dvs. at lønnsvekst som skyldes endringer i aldersstrukturen legges til 1.7.89 og all annen glidning og tariff tillegg til 1.4.89, kan årslønnsveksten fra 1988 til 1989 beregnes til 3,0 pst.

I innenriks sjøfart steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for voksne sjømenn i underordnede stillinger med 8,9 pst fra november 1987 til november 1988. Lønnsstatistikk for 1989 foreligger ikke ennå.

I innenriks sjøfart utbetales garantitillegget fra 1.4. Fra 1.4.89 ble det foruten det generelle tillegget på kr 3,- pr time gitt et garantitillegg på kr 0,20.

Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

For arbeidstakere i statsforvaltningen viser lønnsstatistikken at gjennomsnittlig månedsførtjeneste pr. årsverk økte med 4,5 pst fra 1. oktober 1987 til 1. oktober 1988. Tallene er korrigert for de etater som er gått ut av det statlige tariffområdet (Norsk Rikskringkasting, Teknologisk Institutt m.fl.), samt for omlegging av innrapporteringen til Forsvaret.

Forhandlingene ble også i 1989 gjennomført pr. 1. april. Forhandlingene i det statlige tariffområdet ble ført samtidig med forhandlingene i LO/NHO-området. Akademikernes Fellesorganisasjon brøt forhandlingene, mens staten kom fram til enighet med de øvrige hovedsammenslutningene. Etter mekling og nemndbehandling i det kommunale tariffområdet, valgte AF å undertegne den foreliggende protokoll for det statlige tariffområdet.

Oppgjøret ga et generelt tillegg pr. 1. april på kr 7 150 pr. år. Det ble dessuten foretatt avsetninger til forhandlinger etter Hovedtariffavtalens pkt. V.B på 0,1 pst på årsbasis. Dvs. forhandlinger i forbindelse med endret teknologi, omlegging og omorganisering av arbeidsoppgaver, gjennomføring av effektiviseringstiltak og særlige vansker med å rekruttere eller beholde spesielt kvalifisert arbeidskraft.

Lønnsstatistikk for 1989 foreligger ikke ennå. Den samlede lønnsøkingen for statstilsatte fra 1988 til 1989 kan foreløpig anslås til 4,2 pst når det regnes med en lønns glidning på 0,2 pst.

Komponentene i årslønnsveksten er følgende (pst):

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

	Årslønns- vekst 1988-1989	Tillegg pr. pr. dato	Virk- nings- dato
Overheng fra 1988 ¹⁾ ..	0,7		
Bidrag fra lønns- glid- ningen i 1989	0,2		
Generelt tillegg	3,2	4,25	1.4.89
Avsetninger Vb	0,1	0,20	1.7.89
Årslønnsvekst totalt	4,2		

¹⁾ I de foreløpige beregningene som lå til grunn for lønnsoppgjøret var Forsvaret holdt utenfor p.g.a. omleggingen av innrapporteringen. De foreløpige beregningene viste et overheng på 0,5 pst.

Årslønnsveksten vil variere mellom ulike grupper av tilsatte:

	Gj.sn. års- fortjeneste i 1989	Årslønns- vekst 1988-89 (pst)
I Førstekontorfull- mektig/førstekon- torfullm.	131 650	5,1
II Fagarbeider i Tele- verket	148 550	4,5
III Saksbehandler	186 000	2,7
IV Ekspedisjonssjef/ underdir./byråsjef	254 700	2,4

Den enkelte ansatte vil p.g.a. avansement o.l. kunne ha en sterkere lønnsvekst enn gjennomsnittet for gruppen.

Skoleverket

Lønnsstatistikken for tilsatte i skoleverket for 1988 viste en vekst i gjennomsnittlig månedsfortjeneste pr. årsværk på 8,5 pst fra 1. oktober 1987 til 1. oktober 1988. Denne sterke lønnsveksten skyldes i det vesentlige tilleggene for undervisningspersonalet fra 1.3.88 (UFA-oppgjøret). Årslønnsveksten for skoleverket ble beregnet til 6,9 pst fra 1987 til 1988 mot 3,3 pst i gjennomsnitt for statsansatte.

Det foreligger ikke lønnsstatistikk for 1989. Fra 1988 til 1989 regner utvalget med at årslønnsveksten også vil bli sterkere for skoleverket enn for staten i gjennomsnitt. Utvalget har foreløpig anslått årslønnsveksten for skoleverket til om lag 5 pst fra 1988 til 1989. Dette er et anslag for utbetalt lønn ekskl. overtid pr. heltidsansatt. Tilleggene etter lønnsnemndkjennelsen i 1989 (UFA-oppgjøret) er ikke tatt med, da det er usikkert i hvilken grad disse tilleggene vil påvirke det

lønnsbegrepet som Beregningsutvalget legger til grunn ved beregning av årslønnsvekst for ulike grupper. Regnes tilleggene med, kan lønnsveksten bli om lag ¾ prosentpoeng høyere.

Kommunene

I utvalgets rapport fra januar i 1988 (NOU 1988:5) ble lønnsstatistikken og lønnsutviklingen i kommunene behandlet mer inngående enn i tidligere rapporter. Det vises til dette.

Ifølge Statistisk Sentralbyrås statistikk steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte *kommunale arbeidstakere* utenom ansatte i helsevesen og sosial omsorg, skoleverket og ansatte som er time-lønte med 4,6 pst fra 1. oktober 1987 til 1. oktober 1988. For arbeidstakere i *helsevesen og sosial omsorg* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 4,4 pst i det samme tidsrommet.

Av tilleggene utgjør de variable tilleggene, som omfatter bl.a. vakttillegg, søndagstillegg og komitegodtgjørelse den klart største andelen. Byrået har lagt stor vekt på å revidere de variable tilleggene, slik at det nå er langt bedre kvalitet på disse tilleggene enn tidligere.

Kommunenes Sentralforbund (KS) offentliggjør statistikk for lønnsstakere som følger Sentralforbundets tariffområde (eksl. Oslo og Bærum). Denne statistikken dekker om lag ¾ av de heltidsansatte som inngår i Byråets statistikker for kommunale arbeidstakere og helsevesen og sosial omsorg. I følge Sentralforbundets statistikk steg den gjennomsnittlige regulativlønnen for heltidsansatte med 4,5 pst fra 1. oktober 1987 til 1. oktober 1988. Medregnet deltidsansatte var den gjennomsnittlige stigningen 4,9 pst. For ansatte i lederstillinger var gjennomsnittlig stigning i regulativlønnen 3,3 pst.

På grunnlag av SSBs statistikk kan årslønnsveksten for kommuneansatte (inkl. helsevesen) beregnes til 3,6 pst for heltidsansatte fra 1987 til 1988.

Ved lønnsoppgjøret i kommunesektoren i 1989 ble det brudd i forhandlingene KS førte med LOs forhandlingssammenslutning (LOK) og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund - Seksjon Kommune (YS-K). Oppgjøret for disse gikk til frivillig lønnsnemnd. Kjennelsen i nemnda gikk ut på at det med virkning fra 1. april 1989 skulle gis et tillegg på kr 7 150,- pr. år. Sammenslutningen av akademikerforeninger i kommunene (SAK) som under forhandlingene hadde godtatt et tilbud fra KS, har akseptert at de samme reguleringsbestemmelser som følger av kjen-

nelsen i Rikslønnsnemnda også gjøres gjeldende for SAKs medlemmer.

Det foreligger ikke lønnsstatistikk for 1989. Kommunenes Sentralforbund har imidlertid foretatt ei foreløpig beregning av lønnsutviklingen fra 1988 til 1989 for arbeidstakere som er med i Sentralforbundets tariffområde. Beregningen omfatter ca. 70 pst av antall ansatte eller ca 67 pst av antall årsverk som inngår i statistikken for 1988. Stigningen i gjennomsnittlig regulativlønn er beregnet til 5,1 pst pr årsverk fra 1. oktober 1988 til 1. oktober 1989. På dette grunnlaget kan årslønnsveksten for kommuneansatte (inkl. helsesektoren) beregnes til 4,8 pst fra 1988 til 1989.

4. LØNSSOVERHENGET

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli selv om det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Hvis alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og det ikke ble gitt lønnstillegg utover dette, ville lønnsoverhenget pr. definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike inntektsgrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper ved tariffoppgjør.

Størrelsen av overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året.

Nå gis det ikke statistikk pr. 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i NHO-bedrifter brukes gjerne forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årsgjennomsnittet. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag. Størrelsen av overhenget vil avhenge av hvordan lønnsveksten skjer over året. Lønnsstillegg som gis sent i året fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tariff tillegg. Vi vet imidlertid mindre om når annen lønnsutvikling skjer. For grupper med en gitt lønnsstigning i en periode vil det beregnede overheng

være avhengig av hva som forutsettes om forløpet av lønnsutviklingen gjennom perioden.

I oppstillingen nedenfor vises anslått overheng til 1989 og 1990 for en del områder. Beregningene av overhenget til 1990 på et så tidlig tidspunkt, vil i stor grad være basert på skjønn og antakelser. Overhenget vil særlig være avhengig av lønnsveksten i slutten av året.

	Overheng (pst) til	
	1989	1990
- Arbeidere i LO/NHO-området i alt	0,7	1¼
- Industriarbeidere	0,9	1¼
- Funksjonærer i NHO-bedrifter	0,4	1,7
- Staten	0,7	1¼
- Kommunene	0,9	1¼
- Varehandel	0,6	1¼
- Forretnings- og sparebanker	0,9	1,6
- Forsikring	0,6	1,4
- Forretningsmessig tjenesteyting	0,7	1,3

For gruppene i denne oppstillingen, er anslått overhenget til 1990 noe høyere enn overhenget til 1989. Dette har i hovedsak sammenheng med at inntektsreguleringsloven som gjelder i perioden 1.4.89–31.3.90 ga adgang til noe høyere lønnstillegg enn etter loven som gjaldt fra 22.4.88 til 31.3.89.

Samlet overheng til 1990 for gruppene i oppstillingen, kan beregnes til om lag 1½ pst. Samlet overheng til 1989 for de samme gruppene var om lag 0,6 pst og til 1988 om lag 2 pst.

5. LØNSSUTVIKLINGEN FOR KVINNER OG MENN

Tallene i tabell 2a er et veiet gjennomsnitt av lønnsutviklingen for kvinner og menn. Av tabell 2e framgår lønnsutviklingen i de siste år for henholdsvis kvinner og menn for en del av de samme gruppene som i tabell 2a.

Tabell 2e viser at heltidsansatte kvinner i de fleste år har hatt en sterkere lønnsutvikling enn menn innen samme gruppe. Samlet over perioden 1980–88, har kvinner hatt en noe sterkere vekst enn menn innen de fleste grupper. Størst forskjell mellom lønnsutviklingen for kvinner og menn har det vært blant funksjonærer i NHO-bedrifter og i for-

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

Tabell 2e. Lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn for noen grupper¹⁾ 1980–1989. Prosent.

	Industriarbeidere ²⁾		Funksjonærer i NHO-bedrifter		Varehandel		Bank	
	M	K	M	K	M	K	M	K
1980–81	9,8	11,1	11,5	13,3	10,1	11,8	10,6	12,4
1981–82	10,2	11,0	11,6	13,2	11,4	11,8	13,8	15,7
1982–83	8,1	9,3	7,4	8,5	8,0	7,7	7,3	8,2
1983–84	7,9	8,2	8,5	9,5	7,8	8,2	6,0	6,6
1984–85	7,5	7,2	8,8	9,3	8,0	8,0	9,2	8,9
1985–86	10,1	10,5	10,8	11,9	11,6	12,8	10,2	10,3
1986–87	8,1	8,6	6,3	7,4	9,1	8,0	4,1	3,9
1987–88	5,7	6,1	3,6	4,5	5,8	6,1	9,8	10,8
1988–89	4,6	6,1	4,5	6,7			3,8	5,8
1980–88	90,9	99,1	92,5	109,2	98,7	103,3	96,9	107,4
Gj.sn.	8,4	9,0	8,5	9,7	9,0	9,3	8,8	9,6
Årslønnsnivå 1988	157 100	138 500	218 000	156 000	171 800	131 600	195 600	154 100

	Forsikring		Stat		Kommune ⁴⁾		Forretningsm. tjenesteyting	
	M	K	M	K	M	K	M	K
1980–81	11,2	12,5	8,9	11,4	9,9	12,2	13,7	15,1
1981–82	12,5	14,3	14,0	13,7	13,0	12,7	12,7	13,5
1982–83	7,9	8,9	5,8	6,9	9,8	8,7	10,6	9,9
1983–84	5,1	5,8	6,7	7,0	6,7	6,9	8,2	8,8
1984–85	8,0	8,5	7,4	7,5	6,1	6,1	9,5	8,9
1985–86	9,6	10,2	11,0	10,8	13,5	13,0	11,4	12,1
1986–87	3,4	4,3	4,2	3,8	2,5	1,5	8,4	9,0
1987–88	10,5	11,5	5,5	4,4	4,4	5,6	5,2	6,5
1988–89	3,1	5,5					3,4	4,3
1980–88	91,9	106,0	83,7	88,3	87,5	88,8	113,3	121,4
Gj.sn.	8,5	9,5	7,9	8,2	8,2	8,3	9,9	10,5
Årslønnsnivå 1988	239 900	164 000	176 200	146 900	161 700	149 400	239 300	167 500

	Helsesektoren ⁵⁾		Undervisningssektoren	
	M	K	M	K
1980–81	–	–	6,6	8,4
1981–82	–	–	14,4	14,2
1982–83	7,8	8,4	5,5	6,9
1983–84	8,5	6,3	6,9	6,9
1984–85	7,9	7,1	7,1	6,8
1985–86	12,7	13,5	11,6	10,6
1986–87	2,3	2,1	4,1	3,1
1987–88	3,5	5,0	7,7	8,1
1988–89				
1980–88	–	–	84,3	86,2
Gj.sn.	7,1	7,0	7,9	8,1
Årslønnsnivå 1988	190 000	149 000	198 000	176 200

¹⁾ Årsgjennomsnitt for industrien. For de andre gruppene lønnsutvikling mellom tellingstidspunktene.²⁾ Timefortjeneste ekskl. overtid. Anslag for 1988–89.³⁾ Forretnings- og sparebanker.⁴⁾ Eksklusiv helsevesen, sosial omsorg og skoleverket.⁵⁾ Statistikk utarbeidet første gang i 1982.

Tabell 2f. Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 37,5 timers uke) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1980 til 1989.

Kvinneandel i pst			1980	1983	1985	1986	1987	1988	1989	
80	88	Bransje								1-3 kv
16	18	Industrien i alt	84,0	86,4	86,4	86,7	87,1	87,5	88,5	
33	35	Nærings-nyttelsesm.ind.	87,2	88,3	88,0	88,1	87,9	88,1	89,1	
69	65	Hermetikkfabrikker	90,1	94,4	95,9	98,5	99,9	97,8	99,9	
61	57	Sjokolade, sukkerv.ind.	91,1	91,3	92,5	91,9	92,6	92,2	93,8	
67	64	Tekstil, Bekledning	89,7	91,6	89,6	89,0	88,8	89,7	90,5	
58	58	Tekstilfabrikker	89,5	91,1	89,6	89,4	88,6	90,2	90,7	
87	78	Konfeksjonsfabrikker	88,0	91,8	86,8	86,0	86,2	86,7	88,2	
7	12	Treindustri	91,8	93,9	96,8	95,6	94,9	95,3	98,7	
12	12	Treforedling-papirv.	89,0	92,4	92,4	92,8	92,9	92,6	92,3	
17	19	Grafisk industri	82,3	82,4	82,0	80,6	81,0	82,8	85,0	
21	23	Kjemisk industri ialt	88,3	91,1	91,6	91,9	91,9	91,7	91,8	
11	12	Mineralbearbeid. ind.	86,1	87,9	88,7	88,4	88,8	88,7	89,9	
53	59	Elektronisk industri	92,2	94,1	95,1	93,9	93,1	89,6	91,0	
9	11	Jern- og metallind.	89,4	90,5	91,2	90,8	89,8	88,5	88,4	
4	5	Landtransport	90,4	91,5	91,5	92,3	91,4	92,3	92,6	

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk for arbeidere.

sikring. I kommunesektoren har derimot kvinner hatt en noe svakere lønnsutvikling enn menn de siste årene. Det var først og fremst i årene 1980-82 lønnsutviklingen var sterkere for kvinner enn for menn. Det gjennomsnittlige årslønnsnivået er imidlertid betydelig lavere for kvinner enn for menn.

For de grupper hvor det foreligger lønnsstatistikk for 1989 har kvinner stort sett hatt en klart sterkere lønnsutvikling enn menn fra 1988 til 1989. Dette må antas å ha sammenheng bl.a. med at det både i 1988 og i 1989 har vært gitt like nominelle tillegg og at inntektsreguleringslovene disse to årene har redusert lønnsglidningen. Lønnsglidningen har tradisjonelt vært høyest for menn.

Kvinner har økt sin andel av sysselsettingen de siste årene. Pga. at kvinners gjennomsnittslønn ligger lavere enn for menn, vil en større andel kvinner trekke den gjennomsnittlige årlige lønnsveksten ned. For områdene i tabell 2e betyr dette at samlet lønnsvekst i perioden 1980-88 ligger noe lavere enn hva som ville ha vært tilfelle ved uendret kvinneandel. Kvinnenes andel av totalt antall sysselsatte har økt fra 41,1 pst i 1980 til 44,5 pst i 1988.

Det relative lønnsnivå for kvinnelige arbeidere

Tabell 2f viser det relative lønnsnivå for kvinnelige arbeidere i forhold til mannlige arbeidere i tidsperioden 1980 til 1989. Det relative lønnsnivået i tabellen er beregnet på grunnlag av samme lønnsbegrep som i tabell 2a, dvs timelønnsfortjenesten eksklusive overtid omregnet til 37,5 timers uke.

Kvinneandelen i NHO-området har økt kontinuerlig de siste årene. I industrien har kvinneandelen, sett under ett økt fra 16 pst i 1980 til 18 pst i 1988. Imidlertid er det forskjeller mellom næringer, og i enkelte næringer har det skjedd en markert nedgang i kvinneandelen fra 1980 til 1988. Det gjelder spesielt i hermetikkfabrikker, sjokolade og sukkervareindustrien, tekstil og bekledning og konfeksjonsfabrikker.

I industrien under ett har kvinners relative timefortjeneste i forhold til menns, steget fra 84,0 pst i 1980 til 88,5 pst i 1989. De siste årene har det for flere bransjer vært en viss økning i timefortjenesten for kvinner i forhold til menn. For noen bransjer har det vært en viss tilbakegang i timefortjenesten for kvinner i forhold til menn. Det gjelder i jern- og metallindustrien og elektronisk industri. Utviklingen i relative lønnsnivåer kan også skyldes struktureffekter som følge av den relativt sterkere økning i kvinnelig sysselsetting.

6. DELTIDSANSATTE

I flere av delstatistikkene fra Statistisk sentralbyrå er det en oversikt over antall, gjennomsnittlig lønn og fordelingen av de deltidsansatte etter omfanget av ukentlig arbeidstid.

Definisjonen av deltidsansatte i lønnsstatistikken er ikke knyttet til et bestemt antall arbeidstimer pr. uke. Arbeidstakere blir regnet som deltidsansatte dersom de har redusert arbeidstid uten at dette er vanlig ordning ved bedriftene de arbeider i eller i vedkommende næring. Imidlertid gir ikke lønnsstatistikken en fullstendig oversikt over omfan-

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

get av deltidsarbeid innen vedkommende næring/gruppe. Timelønte deltidsarbeidere uten fast ukentlig arbeidstid er ikke med. Hotell- og restaurantdrift har et forholdsvis stort innslag av denne type arbeidskraft.

Omfanget av deltidsarbeid

Tabell 2g viser omfanget av deltidsarbeid i enkelte næringer i 1981 og 1988. Det er få mannlige deltidsansatte i alle næringer, mens bildet er et helt annet for kvinnelige deltidsansatte. I varehandelen, kommunene og helsesektoren er mer enn halvparten av kvinnene deltidsansatte, mens noe mindre enn halvparten er deltidsansatte i skoleverket. Andelen av deltidsansatte kvinner er – bortsett fra i staten – noe lavere i 1988 enn i 1981. For kvinner og menn under ett arbeider halvparten deltid i helsevesen og sosial omsorg, ca. 35 pst i varehandelen og ca. 1/3 i kommunal

virksomhet og skoleverket. For de andre næringene er andelen 14–18 pst i 1988, bortsett fra i NHO-bedrifter hvor andelen er vel 8 pst.

I tabell 2h vises veksten fra 1981 til 1988 i antall heltids- og deltidsansatte som inngår i noen delstatistikker.

Veksten i antall ansatte vil i noen statistikker være påvirket av at statistikken har vært under utbygging i perioden, slik at sysselsetningsveksten i næringen har vært svakere enn det lønnsstatistikken antyder.

Tabell 2h viser at kvinner utgjør 78 pst eller mer av de deltidsansatte innen de næringene en har sett på. Et annet trekk er at prosentvis har veksten i antall kvinner på heltid vært til dels langt sterkere enn for menn på heltid. Samtidig har veksten i antall kvinner i deltidsarbeid økt svakere enn på heltid (staten unntatt). For menn har økningen i antall ansatte på deltid vært sterkere enn for kvinner på deltid når en ser bort fra bankvirksomhet.

Tabell 2g. Antall deltidsansatte i enkelte næringer. Menn og kvinner. 1981 og 1988.

		Menn			Kvinner			Total andel deltids-sysselsetting
		Ansatte med i lønnsstat.	Deltidsansatte	Andel deltidsansatte	Ansatte med i lønnsstat.	Deltidsansatte	Andel deltidsansatte	
Funksjonærer i NHO-bedrifter	1981	69 330	574	0,8	25 936	8 014	30,9	9,0
	1988	76 414	816	1,1	33 863	8 387	24,8	8,3
Bankvirksomhet	1981	11 705	236	2,0	13 172	3 972	30,2	16,9
	1988	13 665	285	2,1	19 455	5 728	29,4	18,2
Forsikring	1981	3 231	50	1,5	4 096	1 231	30,1	17,5
	1988	4 464	70	1,6	5 792	1 622	28,0	16,5
Varehandel	1981	54 819	3 691	6,7	70 841	43 341	61,2	37,4
	1988	58 622	5 216	8,9	72 304	40 959	56,6	35,3
Forretningsmessig tj.yting	1981	12 620	331	2,6	8 096	2 821	34,8	15,2
	1988	19 969	571	2,9	15 025	4 408	29,3	14,2
Staten ¹⁾	1981	113 708	2 394	2,1	63 352	20 719	32,7	13,1
	1988	104 921	4 024	3,8	71 679	25 284	35,3	16,6
Skoleverket	1981	37 364	4 961	13,3	35 796	19 354	54,1	33,2
	1988	38 897	5 846	15,0	45 555	20 237	44,4	30,9
Kommunal og fylkeskom. virksomhet	1988	51 992	3 884	7,5	42 160	27 973	66,3	33,8
Helsevesen og sosial omsorg								
Kommunal og fylkeskom.	1988	21 614	2 659	12,3	143 709	79 922	55,6	50,0
Privat	1988	3 156	648	20,5	18 757	10 324	55,0	50,1

¹⁾ Inkl. statens helsevesen.

Tabell 2h. Antall ansatte på hel- og deltid etter lønnsstatistikken i noen næringer samt kvinners andel av deltidsysselssettingen.

		Heltid		Deltid		Vekst ^{81/88} (pst)		K-andel av deltidsans.
		1981	1988	1981	1988	Heltid	Deltid	
NHO-funksj.	M	68 756	75 598	574	816	10,0	42,2	91
	K	17 922	25 476	8 014	8 387	47,1	4,7	
Bankvirksomhet	M	11 469	13 380	236	285	16,7	20,8	95
	K	9 200	13 727	3 972	5 728	49,2	44,2	
Forsikring	M	3 181	4 394	50	70	38,1	40,0	96
	K	2 865	4 170	1 231	1 622	45,4	31,8	
Varehandel	M	51 128	53 406	3 691	5 216	4,5	41,3	89
	K	27 500	31 345	43 341	40 959	14,0	- 5,5	
Forretningsmessig tj.yt.	M	12 289	19 398	331	571	57,8	72,5	89
	K	5 275	10 617	2 821	4 408	101,3	56,3	
Staten ¹⁾	M	111 314	100 897	2 394	4 024	- 9,4	68,1	86
	K	42 633	46 395	20 719	25 284	8,8	22,9	
Skoleverket	M	32 403	33 051	4 961	5 846	2,0	17,8	78
	K	16 442	25 318	19 354	20 237	54,0	4,6	

¹⁾ I tidsrommet 1981-87 har en del etater og sykehus blitt overført til fylkeskommunal eller kommunal sektor, bl.a. distriktslegetjenesten, folketannrøkta, Gaustad og Reitgjærde sykehus.

Lønnsutviklingen

I tabell 2i vises utviklingen i gjennomsnittlig månedsførtjeneste for deltidsansatte kvinner i enkelte arbeidstidsgrupper i noen næringer i 1984 og 1988. I tabellen er også tatt med økingen i månedsførtjenesten for heltidsansatte kvinner i alt i de samme næringene. For funksjonærer i NHO-bedrifter foreligger statistikk over ukentlig arbeidstid og lønn først fra 1986.

Tabell 2i viser at deltidsansatte kvinner i gjennomsnitt har hatt en svakere lønnsvekst enn heltidsansatte kvinner. I varehandelen har lønnsutviklingen for deltidsansatte kvinner i alle arbeidstidsgrupper vært lavere enn for heltidsansatte kvinner i alt. I forretnings- og sparebanker og i forsikringsselskaper har deltidsansatte kvinner i noen av arbeidstidsgruppene hatt høyere lønnsvekst enn heltidsansatte i alt i disse to områdene. I enkelte grupper – særlig innen forsikring – er antall deltidsansatte så lavt at tallene blir mindre pålitelige.

Det foreligger foreløpig ikke materiale til nærmere analyse av denne forskjellen i lønnsutviklingen mellom deltids- og heltidsansatte kvinner, men det er bl.a. grunn til å anta at opprykksmulighetene er mindre for deltidsansatte enn for heltidsansatte.

På den annen side har lavlønnsstillegg ved

lønnsoppgjørene som regel kommet en stor del av de deltidsansatte til gode.

Tallet på deltidsansatte menn i de ulike næringer er så lavt at en ikke har utarbeidet tilsvarende tabell for menn.

I tabell 2i har en også tatt med lønnsutviklingen for deltidsansatte kvinner i alt. Imidlertid vil endringer i omfanget av arbeidstimer påvirke lønnsutviklingen for deltidsansatte. Tabell 2j viser hvordan arbeidstiden for deltidsansatte i noen næringer har endret seg de siste årene. Som mål på dette har en brukt andelen som arbeider under 22 t/uke. Det understrekes at det vil være en del usikkerhet knyttet til et så «grovt» mål.

Fra 1984 til 1986 synes kvinner på deltid å ha økt sin ukentlige arbeidstid noe. Dvs andelen som arbeider under 22 t/uke har gått ned. Økingen er mest markert i forsikringsvirksomhet. For kvinner betyr dette at når en tar hensyn til arbeidstidsøkingen, så har lønnsutviklingen pr. tidsenhet for deltidsansatte ialt vært svakere enn det tabell 2i viser i denne perioden. Fra 1987 til 1988 har kvinner på deltid i forsikring økt sin ukentlige arbeidstid ganske mye. Det samme er tilfelle også i bankvirksomhet og i forretningsmessig tjenesteyting. Blant menn er det et lavt antall som arbeider deltid i de fleste gruppene i tabell 2j. Tallene blir derfor mer usikre for menn enn for kvinner.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

Tabell 2i. Månedsførtjeneste for deltidsansatte kvinner i enkelte næringer og arbeidsgrupper. Lønnsutviklingen for deltids- og heltidsansatte, 1984-88.

	1984		1988		Øking i mnd. fortj. 1984-88	
	Ansatte	Mnd.fortj.	Ansatte	Mnd.fortj.	Deltidsans.	Heltidsans.
<i>Varehandel</i>	42 359	4 199	40 959	5 610	33,6 ¹⁾	39,5
16-17,9 t	1 721	3 122	1 859	4 184	34,0	
18-19,9 t	2 844	3 793	4 450	4 958	30,7	
20-21,9 t	9 072	3 824	6 038	5 257	37,5	
22-23,9 t	3 869	4 357	3 699	6 005	37,8	
24-25,9 t	4 136	4 563	3 656	6 242	36,8	
<i>Forretnings- og sparebanker</i>	4 816	5 329	5 728	7 454	39,9 ¹⁾	38,3
16-17,9 t	606	4 495	428	5 926	31,8	
18-19,9 t	1 559	4 597	2 220	6 181	34,5	
20-21,9 t	602	5 080	462	7 116	40,1	
22-23,9 t	469	5 692	591	7 621	33,9	
24-25,9 t	279	5 963	158	8 523	42,9	
<i>Forsikring</i>	1 186	5 961	1 622	8 674	45,5 ¹⁾	39,1
16-17,9 t	274	4 635	407	6 222	34,2	
18-19,9 t	157	4 727	110	6 652	40,7	
20-21,9 t	151	5 397	233	7 815	44,8	
22-23,9 t	114	6 074	107	8 640	42,2	
24-25,9 t	40	6 291	59	8 913	41,7	
<i>Forretningsm. tj.yting</i>	3 527	5 835	4 408	8 527	46,1 ¹⁾	41,7
16-17,9 t	194	4 560	228	6 380	39,9	
18-19,9 t	513	4 648	603	6 469	39,2	
20-21,9 t	561	5 218	544	7 323	40,3	
22-23,9 t	324	6 140	511	8 068	31,4	
24-25,9 t	288	6 499	262	9 010	38,6	
<i>Funksjonærer i NHO-bedrifter²⁾</i>			8 387	7 759	-	38,3
16-17,9 t			875	4 539	-	
18-19,9 t	-	-	2 012	6 076	-	
20-21,9 t	-	-	959	6 506	-	
22-23,9 t	-	-	1 059	7 532	-	
24-25,9 t	-	-	530	8 017	-	

¹⁾ Lønnsutviklingen for deltidsansatte i alt vil være påvirket av arbeidstidsendringer.

²⁾ Det foreligger ikke tall før 1986.

Tabell 2j. Endringer i arbeidstid for deltidsansatte i noen næringer. Andel av deltidsansatte som arbeider under 22 t/uke. Prosent.

		1984	1985	1986	1987 ¹⁾	1988 ¹⁾
Bankvirk-						
somhet	M	67	71	73	70	71
	K	65	63	62	65	60
Forsikring ...	M	83	79	71	74	73
	K	54	54	51	59	49
Varehandel .	M	66	67	71	59	75
	K	50	49	49	51	51
Forretnings-	M	53	56	58	52	55
messig tj.yt.	K	51	50	49	46	43

¹⁾ P.g.a. arbeidstidsreduksjonen 1.1.87 er 1987 og 1988-tallene ikke sammenliknbare med tallene for årene før.

7. OPPSUMMERING AV KAPITTEL 2

* Anslagene for årslønnsveksten fra 1988 til 1989 har variert en del mellom de ulike gruppene. For de grupper Beregningsutvalget gir oppgaver over, ligger årslønnsveksten fra 1¼ til 6¼ pst. Anslaget for gjennomsnittet av gruppene er beregnet til omlag 4¼ pst. For industriarbeidere er årslønnsveksten anslått til 4,9 pst, og for funksjonærer i NHO-bedrifter til 3,6 pst. I staten er veksten anslått til 4,2 pst. Anslaget i landtransport og i varehandel er henholdsvis 4,8 og 4 pst. I forretningsmessig tjenesteyting er anslaget 3,0 pst og i bygg- og anlegg 1¼ pst.

Den høyeste lønnsveksten fra 1988 til 1989 for de gruppene utvalget har sett på, er blant ansatte i hotell og restaurantvirksomhet med 6¼ pst.

Lønnsutviklingen i 1988 og 1989 har vært påvirket av lovreguleringen i inntekter og utbytte. Lovene la begrensninger på lokale lønnstillegg (lønnsglidning) i den perioden lovene gjaldt, dvs fra 22. april 1988 til 31. mars 1989 og videre fra 1.4.89 til 31.3.90. Inntektsreguleringsloven som gjelder i perioden 1.4.89 til 31.3.90 er imidlertid noe oppmyket i forhold til den forrige loven. Denne åpner for høyere lønn ved omorganisering eller effektivisering. Dessuten gir den større muligheter for alders- og ansiennitetsopptrykk.

Endringer i aldersstrukturen gjennom oppsigelser/innskrenkinger har påvirket lønnsveksten fra 1988 til 1989 for noen grupper. F.eks. har slike endringer dratt opp lønnsveksten fra tellingstidspunktet i 1988 til tellingstidspunktet i 1989 med ca 0,8 prosentpoeng blant funksjonærer i NHO-bedrifter og ca 1¼ prosentpoeng blant ansatte i bankvirksomhet.

Funksjonærer i forretningsmessig tjenesteyting og i NHO-bedrifter, ansatte i bankvirksomhet og ansatte i varehandel har hatt den sterkeste lønnsveksten sett under ett i perioden 1980 til 1989. Den laveste lønnsveksten har en hatt blant enkelte arbeidergrupper i

privat sektor, for statsansatte og for ansatte i undervisningssektoren (skoleverket).

Skoleverket vil imidlertid få en sterkere lønnsutvikling de to siste årene enn offentlig ansatte forøvrig. Dette skyldes de særskilte tilleggene for undervisningspersonalet (UFA-oppjøret) som følge av lønnsnemndskjennelsene av 15. april 1988 og 11. mars 1989.

* Utvalget har anslått lønnsoverhenget til 1989 for endel grupper.

Lønnsoverhenget inn i 1990 for arbeidere i alt i LO/NHO-området er beregnet til 1¼ pst og tilsvarende for industriarbeidere. For funksjonærer i NHO-bedrifter anslås overhenget til 1,7 pst, i varehandelen til 1¼ pst og i bank og forsikring til henholdsvis 1,6 og 1,4 pst. I staten og i kommunesektoren er anslaget 1¼.

For mange av gruppene er anslått overheng til 1990 noe høyere enn overhenget til 1989. Dette har i hovedsak sammenheng med at inntektsreguleringsloven som gjelder i perioden 1.4.89 til 31.3.90 ga adgang til noe høyere lønnstillegg enn loven som gjaldt fra 22.4.88 til 31.3.89.

Samlet overheng til 1990 for gruppene kan beregnes til om lag 1½ pst. Samlet overheng til 1989 for de samme gruppene var om lag 0,6 pst og til 1988 om lag 2 pst.

* Heltidsansatte kvinner har hatt en noe sterkere lønnsutvikling enn menn innen samme gruppe i perioden 1980-88. Det har i perioden vært størst forskjell mellom lønnsutviklingen for kvinner og menn blant funksjonærer i NHO-bedrifter og i forsikring. Særlig i årene 1980-82 var lønnsutviklingen sterkere for kvinner enn for menn.

I industrien under ett har kvinners relative timefortjeneste i forhold til menns steget fra 84,0 pst i 1980 til 88,5 pst i 1989. De siste tre åra har det for flere bransjer vært en viss økning i timefortjenesten for kvinner i forhold til menn. For noen bransjer har det imidlertid vært tilbakegang i kvinners relative timefortjeneste.

KAPITTEL 3

Prisutvikling og prispolitikk

1. UTVIKLINGEN I PRISINDEKSENE

Prisstigningen internasjonalt avtok betydelig gjennom første halvpart av 1980-årene, men gjennom de par siste årene har stigningstakten økt noe igjen.

Fram til våren 1985 avtok prisstigningen i Norge. Etter devalueringen våren 1986 tiltok prisstigningen på ny. I hele perioden etter 1980 og fram til mars 1989 har prisstigningen i Norge ligget høyere enn hos våre handelspartnere, men etter mars 1989 har stigningstakten vært noe lavere i Norge.

Figur 3.1 gir en oversikt over tolv månedersveksten i konsumprisindeksen i Norge og hos våre handelspartnere. Som figuren viser økte forskjellen i prisstigningen mellom Norge og våre viktigste handelspartnere fra 0,4 prosentpoeng i april 1985 til 3,4 prosentpoeng i mai 1986. Devalueringen av den norske kronen 11. mai 1986 bidro til å øke prisstigningen i Norge. I mars i 1987 var prisstigningen

hele 7,7 prosentpoeng sterkere i Norge enn hos våre handelspartnere. Etter det har forskjellen gradvis blitt redusert, og etter mars 1989 har stigningstakten her altså ligget noe under stigningstakten hos våre handelspartnere.

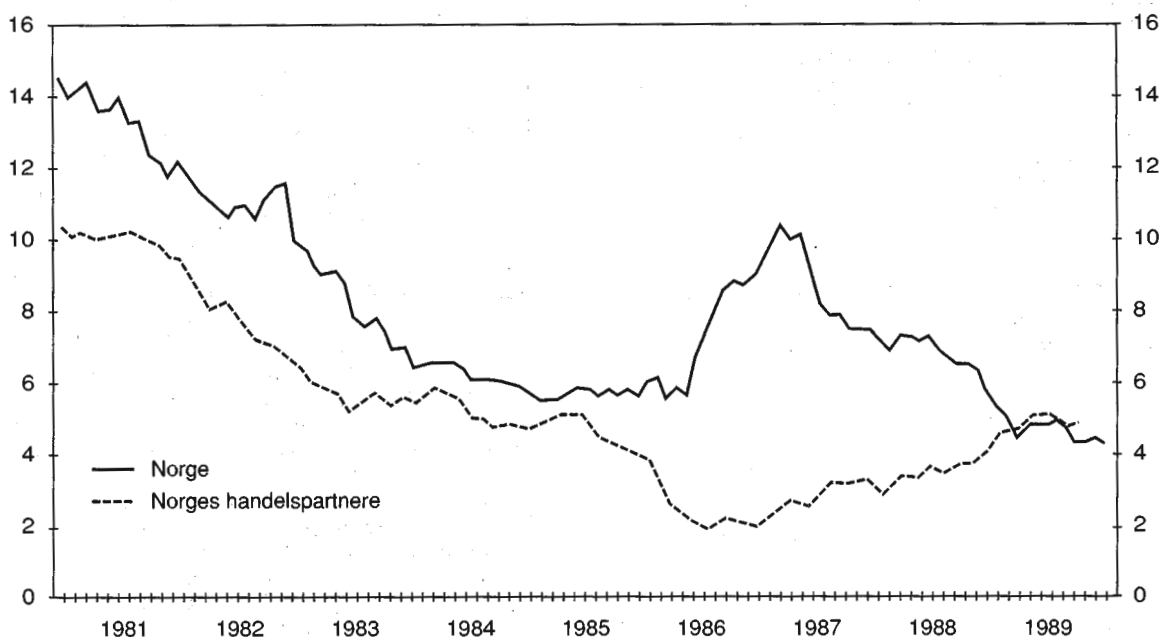
Prisutviklingen i tidligere år, samt siste tolv månedersperiode for en del OECD-land framgår av tabell 3a.

Den gjennomsnittlige prisstigning i Norge fra 1987 til 1988 var 6,7 pst, og fra 1988 til 1989 var stigningen 4,6 pst.

Gjennom første halvår 1988 var prisstigningstakten, regnet i forhold til samme periode året før, ganske stabil rundt 7 pst. Etter det har stigningstakten avtatt, og stigningen fra desember 1988 til desember 1989 var 4,2 pst, jf. tabell 3b.

Ved utgangen av 1989 lå desemberindeksen 1,1 pst høyere enn gjennomsnittlig indeks for 1989 (overheng), mens tilsvarende tall ved utgangen av 1988 var 1,5 pst.

Fig. 3.1: Konsumprisene i Norge og hos våre handelspartnere. Prosentvis endring fra samme måned året før.

Kilde: OECD, Statistisk Sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 3a. Konsumprisindeksen i en del OECD-land. Prosentvis endring.

	Årlig gj.snitt		Endring fra året før			okt. 1988
	1967-76	1976-85	1986	1987	1988	okt. 1989
Norge	7,5	8,7	7,2	8,7	6,7	4,2
USA	6,1	7,3	1,9	3,7	4,1	4,5
Japan	9,4	4,2	0,6	0,1	0,7	2,9
Vest-Tyskland	4,8	3,9	-0,2	0,2	1,2	3,3
Frankrike	7,8	10,1	2,7	3,1	2,7	3,6
Storbritannia	10,8	10,1	3,4	4,2	4,9	7,3
Italia	9,1	15,1	6,1	4,6	5,0	6,8
Sverige	6,8	9,7	4,3	4,2	5,8	6,4
Danmark	8,2	9,2	3,6	4,0	4,6	5,1
Finland	9,6	9,1	2,9	4,1	5,1	7,1
OECD-land (gj.snitt)	7,2	8,0	2,7	3,3	3,7	5,2
Europøiske OECD-land (gj.snitt)	8,0	10,0 ^{b)}	4,0	3,8	4,5	6,7
Norges handelsp.		8,9	2,4	2,7	3,4	4,8

^{b)} 1971-84.

Kilde: OECD og Finansdepartementet

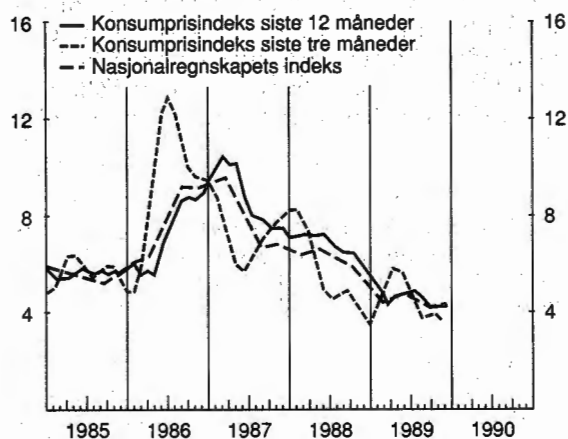
Tabell 3b. Konsumprisindeksen

	Indekstall		Endring fra året før Pst.	
	1988	1989	1988	1989
Januar	206,4	217,1	7,0	5,2
Februar	207,8	217,9	6,8	4,9
Mars	210,8	219,8	7,2	4,3
April	211,3	221,0	7,2	4,6
Mai	211,7	221,7	7,1	4,7
Juni	212,9	223,0	7,1	4,7
Juli	212,9	223,2	6,8	4,8
August	212,7	222,5	6,6	4,6
September	215,4	224,4	6,4	4,2
Oktober	215,6	224,7	6,4	4,2
November	215,6	224,8	6,2	4,3
Desember	215,5	224,6	5,6	4,2
Årsgj.snitt	212,4	222,1	6,7	4,6

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Figur 3.2 gir et noe mer utfyllende bilde av prisutviklingen i Norge i den senere tid. Figuren viser:

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk.
Fig. 3.2: Vekst i konsumprisindeksen og nasjonalregnskapets prisindeks. Prosent.

- konsumprisindeksens stigningstall over en tolv-månedersperiode (heltrukket linje).
- stigningstakt siste tre måneder (prikket linje). Tallene er her sesongjustert for å eliminere virkningene av typisk sesongsvinginger, og i tillegg «glattet» (en metode for å eliminere tilfeldige og ekstraordinære utslag). Stigningstallene er deretter omregnet til årlig rate¹⁾. Beregningsutvalget vil understreke at slike sesongjusteringer kan gjennomføres etter ulike metoder som vil kunne gi noe forskjellig resultat. Utvalget antar likevel at sesongjusterte rater slik de er beregnet her kan gi et nyttig supplement til andre måter å beskrive prisstigningen på.
- deflatoren for privat konsum i det kvartalsvise nasjonalregnskapet (stiplet linje).

¹⁾ Omregningen fra månedsrate til årlig rate er gjort etter følgende formel:

$$(1 + \text{sesongjustert månedsrate})^{12}$$

Tabell 3c. Konsumprisindeksen – varer og tjenester.

	Vekt ‰	Endring i pst			Bidrag i pst.-enheter	
		Gj.sn. 88/89	des. 87– des. 88	des. 88– des. 89	des. 87– des. 88	des. 88– des. 89
Totalt	1002,2		5,6	4,2	5,6	4,2
Matvarer	154,0		4,8	2,2	0,81	0,35
Drikkevarer og tobakk	35,0		3,3	4,5	0,12	0,16
Klær og skotøy	74,8		3,7	2,9	0,29	0,22
Bolig, lys og brensel	231,5		7,8	6,1	1,63	1,34
Møbler og husholdn.artikler	84,9		5,2	2,4	0,44	0,20
Helsepleie	19,4		4,0	3,7	0,08	0,07
Reiser og transport	226,2		6,2	4,6	1,40	1,05
Fritidssysler og utdanning	95,1		4,6	5,1	0,46	0,49
Andre varer og tjenester	81,3		5,7	4,0	0,45	0,32

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Som det framgår av fig. 3.2 hadde den underliggende prisstigningen (representert ved kurven for konsumprisindeks siste tre måneder) en «topp» like etter årsskiftet 1987/88. Dette må for en stor del antas å skyldes økte avgifter, justering av offentlige takster og økte matvarepriser. Ved årsskiftet 1988/89 har vi ikke noe utslag i den sesongjusterte stigningstakten, da bl.a. de offentlige takster og avgifter ble økt moderat. Derimot har vi en «topp» i april/mai 1989, noe som blant annet antas å skyldes økte oljepriser og i noen grad økte priser på klær og skotøy. Deretter har den underliggende prisstigningstakten gått betydelig ned, fra ca. 6 pst i april/mai til ca. 3,5 pst i desember.

Det understrekes at den underliggende prisstigningstakten, slik den beregnes, kan påvirkes forholdsvis sterkt av prisstigningen den enkelte måned.

Som framgår av fig. 3.2 lå deflatoren for privat konsum i det kvartalsvise nasjonalregnskapet klart under stigningen målt ved konsumprisindeksen i perioden fra 3. kvartal 1987 til 2. kvartal 1989. Det detaljerte prismaaterialet er i hovedsak det samme for disse to indeksene, slik at eventuelle forskjeller først og fremst skyldes ulikheter i vektgrunnlaget. Vektgrunnlaget i kvartalsvis nasjonalregnskap er basert på sammensetningen av konsumet i hvert enkelt kvartal, mens det i konsumprisindeksen er et gjennomsnitt av konsumsammensetningen de tre foregående årene.

Det var særlig endringen i bilkonsumet som sammen med prisutviklingen for biler bidrar til forskjellen i de to indeksene. Etter

2. kvartal 1989 har utviklingen i de to indeksene vært omtrent sammenfallende. En nærmere gjennomgang av vektgrunnlaget er tatt inn i Rapport nr. 1 for 1989, NOU 1990: 3.

Tabell 3c gir oversikt over prisstigningen i perioden desember 1987–desember 1988 og perioden desember 1988–desember 1989 for ulike varegrupper. Som framgår, er prisstigningen i perioden desember 1988–desember 1989 lavere enn i tilsvarende periode året før for alle varegruppene unntatt «drikkevarer og tobakk» og «fritidssysler og utdanning». Nedgangen i prisstigningstakten var sterkest for varegruppene «matvarer» og «møbler og husholdningsartikler». De ulike konsumgruppene bidrag til den totale prisstigningen viser tilsvarende bilde. Særlig har bidraget fra matvarer blitt redusert p.g.a. en lavere vektandel i tillegg til den lavere prisstigningstakten.

Konsumprisindeksen gruppert etter leveringsektor viser at prisstigningen har gått ned for alle hovedgruppene, sterkest for «Fiskevarer» og «Importerte konsumvarer», jf. tabell 3d. For undergruppene «Jordbruksvarer, mer bearbeidde», «Andre norskproduserte konsumvarer, påvirket av verdensmarkedet pga. stort importinnhold eller råstoffpris bestemt på verdensmarkedet» og for «importerte konsumvarer med norsk konkurranse» er stigningen siste år sterkere enn stigningen forrige år, mens det for alle andre leveringssektorer er nedgang i prisstigningstakten. Det er «Andre norskproduserte konsumvarer» som har bidratt sterkest til nedgangen i prisstigningstakten, jf. de to siste kolonnene i tabell 3d.

Tabell 3d. Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter leveringssektor. 1979 = 100.

	Vekt %	Endring i pst			Bidrag i pst.enh.	
		Gj.sn. 88/89	des. 87– des. 88	des. 88– des. 89	des. 87– des. 88	des. 88– des. 89
Totalt	1002,2		5,6	4,2	5,6	4,2
1. Jordbruksvarer	88,6		3,3	2,8	0,33	0,26
1.1 Mindre bearbeidde	51,3		3,5	1,4	0,20	0,07
1.2 Mer bearbeidde	37,3		3,1	4,8	0,12	0,18
2. Fiskevarer	11,8		5,6	1,4	0,07	0,02
3. Andre norskproduserte konsumvarer	292,9		5,8	4,5	1,85	1,39
3.1 Lite påvirket av verdens- markedets priser	114,6		7,1	3,6	0,83	0,42
3.2 Påvirket av verdensmarkedet pga stort importinnhold eller råstoffpris bestemt på verdensmarkedet	83,8		4,7	7,2	0,43	0,63
3.3 Påvirket av verdensmarkedet pga konkurranse fra utlandet ...	94,5		5,3	3,3	0,60	0,35
4. Importerte konsumvarer	261,1		4,1	2,2	1,01	0,56
4.1 Uten norsk konkurranse	169,3		5,8	2,2	0,85	0,34
4.2 Med norsk konkurranse	91,8		1,7	2,6	0,17	0,26
5. Husleie	138,2		8,6	7,3	1,06	0,95
6. Andre varer og tjenester	209,6		6,6	5,1	1,32	1,04
6.1 Med arbeidslønn som domine- rende prisfaktor	57,1		5,8	4,0	0,31	0,22
6.2 Også med andre viktige pris- komponenter	152,5		6,9	5,5	1,02	0,82

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Nærmere om renter og kommunale avgifter/gebyrer i konsumprisindeksen

Prisene på kommunale varer og tjenester har i den senere tid økt betydelig. Dette har særlig sammenheng med at kommunene har økt selvfinansieringsgraden. Kommunale tjenester som tidligere var sterkt subsidiert av kommunen, har i større grad blitt brukerfinansiert. De kommunale varer og tjenester der brukerbetaling er aktuelt, gjelder særlig renovasjon, vann og kloakk, barnehagetjenester, hjemmehjelp m.v., elektrisitet og transporttjenester. I den kommunale helse- og tannhelsepleien er det i mindre grad egenbetaling, men kommunene har foretatt innsparinger ved å redusere tilbudet.

Svingningene i rentenivået er et annet forhold som påvirker husholdningenes økonomi betydelig, og som har betydning for prisutviklingen.

Det kan være av interesse å se nærmere på i hvilken grad endringer i rentenivå og i kommunale avgifter/gebyrer fanges opp av konsumprisindeksen.

Renteutgifter og kommunale avgifter/geby-

rer for renovasjon, vann og kloakk inngår på en svært indirekte måte i konsumprisindeksen. Konsumgruppe 311–314 består av renter av lån til boligformål, forsikring av boliger, vannavgift og andre avgifter. Disse gruppene har en vektandel i konsumprisindeksen på ca. 9,9 pst (basert på forbruksundersøkelser 1986–88). Vektandelen har steget jevnt siden 1979–81 da den var ca. 5,0 pst. Disse gruppene har imidlertid ingen egne representantvarer, men forutsettes å stige i takt med husleie (konsumgruppe 315).

Renter og kommunale avgifter (i første rekke løpende vann-, kloakk og renovasjonsavgift) påvirker dermed konsumprisindeksen på to måter:

- gjennom den innvirkning som de har på husleiene i borettslag m.v.
- gjennom endringer i budsjett-/vektandelen

Begge deler innebærer at det tar tid før endringer i rente og kommunale avgifter slår ut i indeksen. Husleiene i borettslag m.v. endres som regel bare en gang i året i forbindelse med generalforsamlingen (gjerne om vå-

Om grunnlaget for inntektsoppjørene 1990

ren). Renteendringer umiddelbart etter at majoriteten av borettslagsleiene er fastsatt vil dermed ikke slå ut i leiene (og dermed heller ikke konsumprisindeksen) før nærmere et år senere.

Dersom renter og kommunale avgifter stiger sterkere enn andre utgifter, får de isolert sett en større budsjettdandel i forbruksundersøkelsene. Dette vil gi seg utslag i større vekt i konsumprisindeksen. Den innvirkning som renter og avgifter har på husleie vil dermed få større innvirkning på utviklingen i konsumprisindeksen. Siden vektene i konsumprisindeksen bare endres en gang i året, kan det også her være snakk om et tidslag.

Når renter og renovasjons-, vann- og kloakavgift er knyttet til representantvaren husleie, innebærer dette i realiteten at husleie har fått økt vekt i indeksen. Bakgrunnen for dette, er at man har valgt å la utviklingen i husleie også representere prisutviklingen for boligrenter og kommunale avgifter/gebyrer utenom borettslag m.v. Alternativt kunne man la utviklingen i rentenivå og i de kommunale avgifter være direkte representert. En økende vektandel vil kanskje aktualisere spørsmålet om å registrere rentenivå og de kommunale avgiftene direkte.

I den grad det er noenlunde samsvar mellom utviklingen i husleie og utviklingen i renter og de kommunale avgifter, er sammenkoblingen uproblematisk. Over tid er det grunn til å anta at dette for en stor del er tilfelle. Men blant annet tidslag-problematikken som er nevnt ovenfor innebærer at dette ikke nødvendigvis behøver å gjelde på kort sikt.

Under konsumgruppen 461 «leid hjelp til hjemmet» inngår blant annet representantvarene «lønn til husmorvikar» og «lønn til hjemmehjelp». I den grad disse varierer proporsjonalt med egenandelene, gir de uttrykk for de endringer som husholdningene står overfor. Beregningsutvalget antar likevel at en hadde fått et bedre uttrykk for faktisk prisutvikling ved å registrere de egenandels-satsene som brukerne betaler. Etter hva Beregningsutvalget har fått opplyst, vil Statistisk sentralbyrå ta sikte på å gå over til en slik registrering.

Barnehagesatser inngår også som egen representantvare under konsumgruppen «leid hjelp til hjemmet». Konsumgruppen «leid hjelp til hjemmet» har en vektandel i konsumprisindeksen på ca. 0,8 pst.

Abonnementsavgift for elektrisitet inngår som egen representantvare (konsumgruppe 321 «Elektrisitet»). Det innhentes oppgave over 4 forskjellige tariffier for elektrisk strøm (vekt ca. 4 pst.)

Tilknytningsavgift (installasjonsgebyr) for elektrisitet inngår imidlertid ikke i indeksen. Det samme er tilfelle for tilknytningsavgift for vann og kloakk. Disse avgiftene kan sies å ligge i grenselandet mellom konsum og investering, og er en av årsakene til at de ikke er med i indeksen.

Kommunale transporttjenester er med i konsumprisindeksen under konsumgruppe 632 «Sporvei og forstadsbaner», og konsumgruppe 635 «Buss» (vekt tilsammen ca. 0,9 pst).

Under konsumgruppen «Helsepleie» finner vi tannlegehjelp og legehjelp (vekt ca 1 pst). Dette er i hovedsak private tjenester, men har i større eller mindre grad tilskudd fra det offentlige. Dessuten drives det i noen grad lege- og tannlegetjeneste på kommunal basis.

Prisene på lege- og tannlegetjenester som registreres i konsumprisindeksen, er de priser som fastsettes i avtaler mellom staten/kommunene og hhv. Tannlege- og Legeforeningen.

Når det gjelder den kommunale tannhelse-tjeneste, er denne i stor grad innrettet mot spesielle grupper (skolebarn, pasienter på institusjoner) og egenandeler er lite utbredt. Kommunale innsparinger skjer eventuelt gjennom reduksjon av tilbudet, og påvirker således ikke prisnivået.

For legetjenester – f.eks. ved kommunale legesentre, eller poliklinikker ved sykehus – følges de avtalte satser. Kommunene yter ellers driftstilskudd til private leger etter bestemte regler og etter avtale med den enkelte lege. Leger som ikke har avtale med kommunen får ikke tilskudd, og behøver heller ikke å følge de avtalebestemte egenandels-satser. Det synes å være en tendens til at kommunene søker å begrense/reducere antall avtaler for å spare utgifter. Dette kan skje ved at nye leger i svært liten grad oppnår avtale om driftstilskudd med kommunen, og at det heller ikke inngås nye avtaler når en avtale opphører, f.eks. på grunn av flytting eller dødsfall. Dette innebærer at en stadig større andel av legene ikke har avtale og at legetjenestene i gjennomsnitt blir dyrere. Dette kommer ikke til uttrykk i konsumprisindeksen der bare de avtalebestemte egenandels-satsene registreres.

Betaling for opphold på kommunale sykehjem m.v. kommer ikke med i konsumprisindeksen.

Etter det Beregningsutvalget erfarer, vil Statistisk sentralbyrå foreta en nærmere kartlegging av kommunale priser og gebyrer blant annet for å vurdere om det kan være behov for endringer/utvidelser i forhold til i dag.

2. PRISPOLITIKK

Retningslinjene for prismyndighetenes virksomhet i 1989 ble trukket opp i St.meld. nr. 42 for 1988-89. Det het i meldingen at prismyndighetene skulle medvirke i gjennomføringen av Regjeringens økonomiske politikk med tiltak for å begrense pris- og kostnadsveksten. Prismyndighetene har videre medvirket til gjennomføring av midlertidig lov om innteks- og utbytteregulering av 31. mars 1989. Statens pristilsyn har brukt en stor del av sine ressurser i 1989 på dette arbeidet. I perioden 1. april-31. desember 1989 ble lønninger i 2200 bedrifter kontrollert. Av 35 000 stikkprøver viste 2600 (7,4 pst av stikkprøvene eller 2,7 pst av totalt antall ansatte) brudd på lovens bestemmelser. De fleste ulovlige tillegg er i hovedsak mindre overtredelser hvor bedriften og de ansatte har vært uvitende om lovens rekkevidde. Til sammen 53 bedrifter er anmeldt for brudd på innteksreguleringslovene av 1988 og 1989.

Etter retningslinjene skulle prismyndighetene drive en aktiv prisovervåking. Videre var det en oppgave å fremme effektiv konkurranse i næringslivet, bl.a. gjennom aktivt å forsøke å avvikle konkurransebegrensninger næringsdrivende imellom.

Storbedrifter (mer enn 25 pst av markedet) og sammenslutninger og avtaler mellom næringsdrivende er meldepliktige overfor Prisdirektoratet. Høsten 1989 iverksatte Prisdirektoratet et opplegg med et mer aktivt tilsyn overfor meldepliktige bedrifter og sammenslutninger enn tidligere.

Prisdirektoratet kan med hjemmel i prislovens § 42 gripe inn overfor enhver form for konkurranseregulering dersom den kan virke skadelig på produksjon eller omsetning eller anses urimelig eller til skade for almene interesser. Etter forskrifter av 1. juli 1960 om konkurransereguleringer av priser og avanser er de fleste former for horisontalt samarbeid mellom næringsdrivende om priser forbudt. Forskrifter av 18. oktober 1957 forbyr all form for leverandørregulering av prisene bortsett fra veiledende priser. En stor del av Prisdirektoratets virksomhet gjelder administrasjon av de nevnte forbudsbestemmelser og vurdering av eventuelle inngrep etter prislovens § 42. Videre arbeider prismyndighetene aktivt for å avdekke ulovlig prissamarbeide. Flere slike saker er for tiden under politiettersforskning.

En annen viktig oppgave er å bidra til å effektivisere etterspørselsiden i markedet. En

arbeider med tiltak som bedrer næringslivets egen informasjon om priser og produkter slik at forbrukerne lettere kan orientere seg i markedet. Prismyndighetene arbeider videre for å bedre prisopplysningen på områder der det er vanskelig for forbrukerne å vurdere prisene, blant annet innen håndverksbransjen.

Det gjennomføres regulering for drosjetakster, sement, melk og melkeprodukter, engrosomsetning av kjøtt, margarin og fettråstoffer og økning i festeavgifter. Reguleringene varierer fra maksimalprisfastsettelse på produktene, på utvalgte produkter fra markedsledere, til regulering av veiledende avanser.

Videre gjennomføres skjerpet prisovervåking i form av meldeplikt for prisforhøyelser på følgende områder: Tobakkvarer, gjær, eddik, visse gryn og kliprodukter, mineralull til isolasjon, ulike typer bygningspapp, glødelamper, sprengstoff, lim, bilglass, øl og mineralvann, aviser og flyfrakt utenom post, mineraloljeprodukter og bilforsikring.

En generell meldeplikt for prisforhøyelser som gjaldt for storbedrifter m.fl., og som ble innført i oktober 1986 ble opphevet i oktober 1989. Prisovervåkingen for mineraloljeprodukter er oppe til vurdering.

I St.meld. nr. 42 for 1988-89 ble det gitt særskilte retningslinjer for praktisering av prisregulering og meldeplikt for prisforhøyelser:

«Det skal i utgangspunktet bare aksepteres kostnadsbegrunnede prisforhøyelser og en skal normalt ikke godta forhøyelser som følger av:

- forventet kostnadsøkning
- redusert omsetnings- eller produksjonsvolum
- lønnsvekst ut over de lovlige rammer for inntektsoppgjørene i 1988 og 1989

Ved vurderingen skal det også tas hensyn til en rimelig produktivitetsvekst, kostnadsreduserende tiltak vedtatt av Stortinget i forbindelse med inntektsoppgjørene 1989, bedriftens økonomiske situasjon og prissituasjonen i andre land».

Det er ventet at retningslinjer for prismyndighetenes virksomhet i 1990 vil bli vedtatt om kort tid, og melding om retningslinjene sendt til Stortinget. Et utkast til retningslinjer har vært til høringsbehandling og det er ventet at retningslinjene i store trekk vil tilsvare fjorårets, med unntak av det som gjelder innteksregulering og generell prisovervåking.

KAPITTEL 4

Utviklingen i disponibel realinntekt

Med disponibel inntekt for en husholdning menes den inntekten som står til disposisjon for privat konsum (forbruk) eller sparing. Dette betyr at en må trekke utgifter som ikke er knyttet til konsum eller sparing, fra bruttoinntekten, for å komme frem til den disponible inntekten. Slike utgifter vil først og fremst være direkte skatter, men kan også omfatte finansielle utgifter som renteutgifter, avhengig av hvor omfattende inntektene er definert. For å komme fram til *disponibel realinntekt* må en videre korrigere for prisendring på de varer og tjenester den disponible inntekten kan brukes til, dvs. konsumprisutviklingen. Utviklingen i disponibel realinntekt for en husholdning blir dermed i hovedsak bestemt av fire forhold; inntektsutviklingen, skatteendringer, utviklingen i renteutgifter og prisutviklingen.

– En husholdning kan ha inntekt fra flere kilder, f.eks. lønnsinntekt, inntekter fra næringsvirksomhet (driftsresultat), renter av bankinnskudd eller andre finansinvesteringer, og inntekter fra pensjoner og andre trygdeordninger. Inntektsutviklingen for en husholdning vil således normalt ikke bare være avhengig av inntekter som er gjenstand for forhandlinger. Videre vil inntektsutviklingen være avhengig av endringer i yrkesaktiviteten til den eller de i husholdningen som har inntektsgivende arbeid. En lønnstakerhusholdning har lønn som hovedinntekt mens næringsinntekter og trygder er hovedinntekter for husholdningsgruppene selvstendige næringsdrivende og trygdede.

– Skatten for ulike husholdninger kan variere selv om inntektene i utgangspunktet er like. Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengig av hvordan husholdningen innretter seg i flere retninger. F.eks. vil skattene avhenge av om inntekten i husholdningene er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekten dem imellom. Videre vil ulike former for finansinvesteringer, f.eks. SMS, aksjeplasseringer, forsikringer eller plasseringer i statsobligasjoner påvirke skatteberegningene. Hvis finansinvesteringene, investeringer i bolig eller privat konsum (forbruk) blir finansiert ved låneopp-

tak vil adgangen til fradrag for gjeldsrenter påvirke skatten. Det samme gjelder for investeringer i næringsvirksomhet hvor dessuten avskrivings- og avsetningsregler vil påvirke beskatningen av næringsinntekten.

– Om renteutgifter skal komme til fradrag ved beregning av disponibel inntekt for en husholdning, må sees i sammenheng med hvor omfattende inntektsbegrepet er definert. Hvis næringsinntekt (driftsresultat), som er en kombinasjon av kapitalavkastning på produksjonskapital og arbeidsinnsats som selvstendig næringsdrivende, finansinntekter og beregnet avkastning av konsumkapital (egen bolig, varige konsumgoder) inngår i inntektsbegrepet, kommer alle renteutgifter naturlig til fradrag ved beregning av disponibel inntekt. Avgrensingsproblemer oppstår når låneopptak og dermed renteutgifter har gitt opphav til inntekter som ikke regnes med ved beregning av disponibel inntekt.

– Beregninger av disponibel realinntekt krever en omregning til faste priser – ved hjelp av en eller flere prisindekser. Husholdninger med samme nominelle disponible inntekter kan ha ulik forbrukssammensetning. Varierende prisstigning på ulike produkter kan således også bidra til at veksten i disponibel realinntekt kan variere mellom ulike husholdninger.

Det bør understrekes at disponibel realinntekt ikke gir direkte uttrykk for levekår, selv om det er en viktig komponent. Offentlig konsum kommer for eksempel ikke med i beregningene selv om de er viktige bidrag til levekårene. Betaling i form av direkte skatter kommer direkte til fradrag i disponibel inntekt. Ved beregning av disponibel realinntekt tar en hensyn til indirekte skatter gjennom virkninger på prisene. Motytelsene, bortsett fra kontantytelser i form av stønader og pensjoner o.l., faller derimot utenfor.

Det bør også nevnes at opp- og nedvurdering av aktiva, f.eks. aksjegevinst/tap, boliggevinst o.l., ikke inngår i begrepet disponibel inntekt slik det er presisert ovenfor. Slike omvurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmuligheten over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdninger. Slike beregninger er under

arbeid i Statistisk sentralbyrå, men det vil ennå ta en tid før resultatene kan nyttiggjøres.

I kapittel 1 er det gitt en oversikt over utviklingen i husholdningssektorens disponible realinntekt og av hvordan hovedkomponentene på inntekts- og utgiftssiden har bidratt til denne utviklingen i følge nasjonalregnskapets inntektsregnskap. Husholdningssektoren er dessuten, på usikkert grunnlag, delt i tre grupper etter hvor hovedinntekten kommer fra. De tre husholdningsgruppene er lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og trygdede.

Beregningsutvalget vil arbeide videre med å utnytte dette materialet til en sammenligning av nivåforskjeller og til en analyse av utviklingen i disponibel realinntekt for gjennomsnittshusholdninger i de tre husholdningsgruppene når en tar hensyn til husholdningenes antall, sammensetning og yrkesaktivitet. Slike oversikter er antatt å være et nyttig bakgrunnsmateriale under inntektsoppgjørene, selv om de ikke vil inngå direkte i forhandlingene. Foreløpig er imidlertid datagrunnlaget for dårlig og metodene for lite utviklet til at inntektsregnskapet kan utnyttes på en så detaljert måte. Vi mangler blant annet anslag for antall personer, antall husholdninger og omfanget av yrkesaktivitet fordelt på de tre husholdningsgruppene for de senere år. Nedenfor er derfor framstillingen begrenset til en analyse av utviklingen i disponibel realinntekt pr. person for alle husholdningsgrupper under ett. Det er dessuten presentert tall for inntektsutviklingen for lønnstakere og for selvstendig næringsdrivende regnet pr. årsverk, samt struktur tall for sammensetningen av inntekter og utgifter etter husholdningsgruppe.

Inntektsregnskapet kan bare brukes til å gi tall for gjennomsnittshusholdninger i de tre husholdningsgruppene. De mer tradisjonelle beregninger av utviklingen av disponibel realinntekt for utvalgte typehushold, differensiert etter familietype og inntektsnivå, og med gjennomsnittlig inntektsutvikling for bare en inntektsart er derfor fortsatt nyttige og nødvendige. Beregningsutvalget vil imidlertid vurdere i større grad også å trekke inn inntektsstatistikken i disse beregningene, etter hvert som analyseverktøyet og datagrunnlaget forbedres.

Disponibel realinntekt og inntektsstruktur for husholdninger ifølge inntektsregnskapet

I nasjonalregnskapets inntektsregnskap er det lagt til grunn et forholdsvis bredt inn-

tektsbegrep. Inntekt i husholdningssektoren er definert som lønn, driftsresultat (inntekt av selvstendig næringsvirksomhet og beregnet avkastning på egen bolig), renteinntekter¹⁾ (renter på bankinnskudd, pensjonsinnskudd o.l.), stønader (pensjoner og andre trygdeordninger) og andre inntekter (aksjeutbytte, forsikringserstatninger og overføringer fra utlandet). Som fradrag ved beregning av disponibel inntekt kommer direkte skatter og trygdepremier, renteutgifter og enkelte andre utgifter (forsikringspremier, bøter og private overføringer til utlandet). Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig i følge nasjonalregnskapskonvensjoner regnes som konsumert i det år de anskaffes. Beregnet avkastning på konsumkapital (utenom bolig) inngår derfor ikke som inntekt i inntektsregnskapet.

Disponibel inntekt i husholdningssektoren regnet pr. person kan anslås til ca. 71 000 kr i 1988: Med omtrent 2,5 personer i gjennomsnitt pr. husholdning blir den gjennomsnittlige disponible husholdningsinntekt om lag 178 000 kr i følge inntektsregnskapet. Som pekt på i kapittel 1 er datagrunnlaget usikkert, og tallene må derfor tolkes med stor varsomhet. Utvalgets anslag peker mot en gjennomsnittlig inntekt pr. person på snaut 75 000 kr i 1989, og en gjennomsnittlig inntekt pr. husholdning på vel 186 000 kr.

Tabell 4a viser årlig prosentvis vekst i disponibel realinntekt i husholdningssektoren regnet pr. person i perioden 1983–1989. Med et stabilt antall personer pr. husholdning vil vekstratene regnet pr. person og pr. husholdning bli like. I 1988 falt disponibel realinntekt pr. person med 0,7 pst, mens anslag for 1989 gir en vekst på omlag ¼ pst. Til sammenligning var den gjennomsnittlige, årlige veksten fra 1982 til 1988 1,2 pst.

Tabell 4d viser veksten i disponibel realinntekt for selvstendig næringsdrivende og for lønnstakere, regnet pr. sysselsatt normalårsverk. Antall «sysselsatte normalårsverk» er generelt definert som antall heltidsomregnede inntektsmottakere i produktiv virksomhet. For lønnstakere er antall normalårsverk lik antall heltidsansatte pluss antall deltidsansatte omregnet til heltid. Deltidsansatte lønnstakere er omregnet til heltid ved å bruke andel av full post eller dellønnsbrøk som vekt. Som deltidsansatte regnes personer med lavere avtalt arbeidstid enn for heltidsansatte i samme type virksomhet. For selvstendige yrkesutøvere medregnet familiedlemmer er normalårsverksbegrepet tallfestet konvensjonelt med basis i arbeidstiden

¹⁾ Se fotnote 2, tabell 1j.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

Tabell 4a. Vekst i disponibel realinntekt pr. person.¹⁾ Prosent.

	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*	1988*	1989 ²⁾
Disponibel realinntekt pr. person	1,7	3,4	1,2	1,7	-0,3	-0,7	¼

* Foreløpige tall.

¹⁾ Deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum.²⁾ Beregningsutvalgets anslag.Tabell 4b. Vekst i disponibel realinntekt pr. årsverk for selvstendig næringsdrivende og lønnstakere.¹⁾ Prosent.

	1983*	1984*	1985*	1986*	1987*	1988*	1989 ²⁾
Selvstendig næringsdrivende	-3,3	0,6	-4,8	-6,6	-3,0	-7,2	..
Lønnstakere	2,5	1,6	-1,0	-0,4	-2,9	0,3	¾

* Foreløpige tall.

¹⁾ Deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum.²⁾ Beregningsutvalgets anslag.

Tabell 4c. Inntekter og utgifter som andeler av bruttoinntekt i 1980, 1986 og 1987.

	Selvstendig næringsdrivende			Lønnstakere			Trygdede, pensjonister		
	1980*	1987*	1988*	1980*	1987*	1988*	1980*	1987*	1988*
<i>Inntekter</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Lønn	13,6	14,0	13,8	80,2	76,9	75,4	8,1	6,8	6,4
Driftsresultat	71,9	67,5	66,8	3,0	3,5	3,4	3,4	3,9	3,7
Renteinntekter ¹⁾	4,9	9,3	9,8	3,2	6,2	6,6	8,4	14,7	14,7
Stønader	8,4	8,1	8,5	12,4	12,4	13,4	76,9	72,0	72,8
Andre inntekter	1,2	1,0	1,1	1,2	1,1	1,2	3,0	2,5	2,4
<i>Utgifter</i>	- 32,0	- 45,8	- 50,2	- 34,8	- 39,6	- 40,4	- 12,5	- 14,1	- 14,3
Direkte skatter og trygdepermier	- 19,5	- 16,7	- 17,7	- 28,9	- 27,8	- 27,4	- 8,3	- 7,4	- 7,5
Renteutgifter	- 11,7	- 28,1	- 31,5	- 4,9	- 10,5	- 11,7	- 1,8	- 4,0	- 4,3
Andre utgifter	- 0,7	- 1,0	- 1,0	- 1,0	- 1,2	- 1,2	- 2,4	- 2,6	- 2,5
<i>Disponibel inntekt</i>	68,0	54,2	49,8	65,2	60,4	59,6	87,9	85,9	85,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå

* Foreløpige tall.

¹⁾ Se fotnote 2, tabell 1j. Om lag ¼ av ikke-realiserte renteinntekter i husholdningssektoren tilfaller lønnstakere. Resten blir tilnærmet likt fordelt på selvstendig næringsdrivende og trygdede.

for mannlige selvstendige personer utenom familiearbeidere. (For en utførlig omtale av dette, se Anders Harildstad, Økonomiske analyser 7/89.) I den videre omtalen vil en benytte betegnelsen «årsverk» for «sysselsatte normalårsverk».

En har vært nødt til å legge til grunn en funksjonell fordeling av utførte årsverk, dvs. at antall utførte årsverk i lønnstakerhusholdningene er satt lik årsverk utført som lønnstaker og at antall årsverk utført av personer i husholdninger av selvstendig næringsdriven-

de er satt lik årsverk utført som selvstendig næringsdrivende.

Ifølge tabell 4b var det en liten vekst i disponibel realinntekt for lønnstakere regnet pr. årsverk i 1988, etter at disponibel realinntekt for denne gruppen hadde blitt redusert i tre år på rad. Utvalgets anslag gir en ytterligere vekst i disponibel realinntekt pr. årsverk for lønnstakerhusholdningene i 1989. I gjennomsnitt var det ingen vekst fra 1982 til 1988.

I tabell 4c er det gitt en oversikt over inntekter og utgifter som andel av bruttoinntekt

i 1980, 1987 og 1988 for hver av de tre husholdningsgruppene. Tallene viser, som en måtte vente, at driftsresultat, lønn og stønader er helt dominerende som hovedinntektskilde for henholdsvis selvstendig næringsdrivende, lønnstakere og trygdede. Men andelen av total bruttoinntekt har vist tegn til nedgang siden 1980 og anslagsvis 20-30 pst av inntektene kommer nå fra andre kilder enn hovedinntekten.

Alle husholdningsgrupper har både renteutgifter og renteinntekter i betydelig omfang. Selvstendige og lønnstakere har netto renteutgifter, og som andel av bruttoinntekten har disse økt fra rundt 7 til rundt 19 pst for selvstendige og fra knapt 2 til vel 4 pst for lønnstakere. De trygdede har netto renteinntekter i betydelig omfang, i 1987 utgjorde de nærmere 11 pst av bruttoinntektene mot vel 6 pst i 1980. Som andel av bruttoinntekten betaler lønnstakere mest og de trygdede minst skatt, henholdsvis om lag 27 pst og 7 pst i 1987. Den lave skatteandelen for trygdede har både sammenheng med det store antall minstepensjonister og med de spesielle skatteregler som gjelder for pensjonsinntekter. I noen grad som en følge av de økende renteutgifter har skatteandelen gått klart ned, for selvstendige og trygdede. For lønnstakere har skatteandelen holdt seg forholdsvis stabil.

Om inntektsoppgjør, skatter og priser

Under lønnsoppgjør, jordbruksoppgjør og pensjonsregulering forhandler en bare om utviklingen i en inntektsart og ikke om den totale inntektsutviklingen for ulike husholdningsgrupper. Selv om sammenhengen kan være noe komplisert, vil dessuten skatter og priser komme inn og bidra til at realverdien av det inntektstillegg som inntektstakeren mottar blir mindre enn det nominelle inntektstillegg det forhandles om. Det er derfor alminnelig interesse for beregninger som indikerer hvordan skatter og priser virker inn.

De beregninger som Det tekniske beregningsutvalg har foretatt, bygger på følgende forenklete forutsetninger:

- Inntektsarten inntjenes bare av en person i husholdningen. Siden flerinntektshusholdningene ofte blir særskilt liknet, vil en kunne få et inntrykk av resultatet for flerinntektshushold ved å kombinere resultatene for forskjellige én-inntektshushold.
- Inntektsmottakeren mottar bare en inntektsart (lønn, pensjon etc.).
- En tar bare hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle innenfor et ta-

riffområde. Ved beregning av virkning på disponibel realinntekt av økt lønn, har en likevel foretatt beregninger også for utvalgte husholdninger med fradrag i inntekten utover minst- og oppgjørsfradrag. Disse fradragene utover standardfradrag inngår i beregningene av skatten, men forutsettes ikke å komme til fradrag i inntekten ved beregning av disponibel inntekt. En har ikke tatt hensyn til de store individuelle og varierende muligheter til å tilpasse seg skattesystemet.

- Skatteomleggingen de senere år har vært preget av endringer i fradragsordninger. Beregninger der en bare tar hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle innenfor et tariffområde vil derfor ha mindre utsagnskraft enn tidligere.
- Barnetrygd og forsørgerfradrag regnes som negativ skatt. Det er forøvrig ikke tatt hensyn til andre overføringer fra offentlige budsjetter.
- En bruker samme prisindeks for alle husholdningstyper ved prisomregningen.

Det er en selvfølge at beregninger basert på så forenklete forutsetninger, må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse.

- Resultatene indikerer hvilken retning sentrale og generelle skatteregler isolert sett trekker.
- Over kortere perioder, med små strukturelle endringer i inntektenes og husholdningenes sammensetning, kan en trekke noe mer generelle konklusjoner om inntektsutviklingen for de ulike husholdningstyper enn det de sterkt forenklete forutsetninger skulle tilsi. Beregningsmåten tilsier imidlertid at det ikke legges vekt på mindre avvik mellom gruppene.
- Siden det forhandles om bare en inntektsart, kan virkningen for et rendyrket tilfelle være av særlig interesse. Virkningen av faktorer som ikke bestemmes av forhandlingene, er av mindre interesse.

Faren for misbruk er særlig stor hvis en bruker slike beregninger til å trekke konklusjoner om utviklingen over lange perioder. Rapporten gir derfor bare tall for de siste to årene. På bakgrunn av usikkerheten som er nevnt ovenfor har Beregningsutvalget bare foretatt beregninger av utviklingen i disponibel realinntekt for noen få grupper.

Under lønnsforhandlingene vil det ofte være aktuelt ikke bare å vurdere utviklingen fra et år til et annet, men også konsekvensene av alternative lønnskrav. Utvalget har derfor

også beregnet virkningen på disponibel inntekt av 1 prosentenhet høyere lønnsvekst for forskjellige inntekter.

Kort om skatteomleggingen 1988

Hovedelementene i skatteomleggingen for 1988 var:

- Reduksjon av den flate bruttoskatten ved at helsedelen av medlemsavgiften til folketrygden ble redusert. Reduksjonen ble motsvart av en økning i fellesskatten som utlignes på nettoinntekt. Dette medførte at fradragenes verdi økte for store grupper.
- Økt bruttoskatt for de med høyere inntekter ved at det ble innført en toppskatt til staten for inntekter over 180 000 kroner i skatteklasse 1 og 225 000 kroner i skatteklasse 2. For de som betalte toppskatt ble bruttoskatten 3,8 prosentenhet høyere enn året før. Toppskatten utlignes på samme inntektsgrunnlag som helsedelen.
- Progresjonen på nettoinntekt ble redusert. Færre og lengre trinn og større fribeløp i progresjonstabellene bidro til at verdien av fradragene ble mer lik og mindre avhengig av inntekt.
- Økninger i satsene for barnetrygden.
- Innstramminger i reglene for SMS og AMS.
- Innstramming i reisefradraget.
- Fordel ved billige lån beskattes.

For øvrig ble det foretatt en rekke endringer med sikte på å utvide skattegrunnlag for å kunne redusere satsen.

Kort om skatteomleggingen 1989

Hovedelementene i skatteomleggingen for 1989 var:

- Ytterligere reduksjon av den flate bruttoskatten ved at pensjonsdelen og helsedelen av medlemsavgiften til folketrygden ble erstattet av en trygdeavgift. Satsen for den nye trygdeavgiften var lavere enn summen av satsene for pensjonsdelen og helsedelen i 1988. Reduksjonen ble motsvart av en økning i fellesskatten som utlignes på nettoinntekt. Dette medførte at fradragenes verdi økte for store grupper.
- Ytterligere økt bruttoskatt for de med høye inntekter ved at satsen for toppskatten ble økt.
- Progresjonen på nettoinntekt ble redusert ytterligere ved at øverste trinn i progresjonstabellene ble fjernet og satsen på det som da ble øverste trinn ble redusert.
- Økning i satsene for barnetrygden.

- Fribeløpet for renteinntekter ble økt.

For øvrig ble det gjort en rekke endringer særlig med sikte på forenkling.

Sammenlignet med det referansesystemet som ble benyttet ved behandlingen av skatteopplegget for 1989 innebar disse endringene en skattelette på om lag 0,5 milliarder kroner. Det nevnte referansesystem fremkom ved at beløpsgrenser, fradrag m.v. som gjelder alle eller nesten alle skattytere, ble justert med 4,0 prosent i forhold til 1988-regler. Dette tilsvarte den pris- og lønnsveksten som ble lagt til grunn ved behandlingen av skatteopplegget for 1989. Den gjennomsnittlige pris- og lønnsveksten fra 1988 til 1989 er andre steder i rapporten anslått til henholdsvis 4,6 pst og 4¼ pst. I forhold til et referansesystem der en med utgangspunkt i 1988-regler justerer beløpsgrenser, fradrag mv. som gjelder alle eller nesten alle skattytere i tråd med dette, ble skatteletten om lag halvert.

Lønnstakere med høye inntekter og små fradrag kommer noe bedre ut enn gjennomsnittet, mens lønnstakere med lave og midlere inntekter og store fradrag kommer bedre ut enn lønnstakere på samme inntektsnivå som ikke har fradrag. Som følge av økningen i barnetrygden kommer barnefamilieene bedre ut enn familier uten barn.

Nærmere om skatteomleggingen i 1990

Hovedelementene i skatteomleggingen for 1990 er:

- Reduksjon av de høyeste marginalskatte- ne ved at satsen på det øverste trinnet i statsskatten på nettoinntekt reduseres.
- Reduksjon av de flate skattene ved at satsen for fellesskatt reduseres. I tillegg reduseres satsene for trygdeavgift for lønnstakere og næringsdrivende, mens den lave satsen som nyttes for pensjonsinntekt mv. økes noe.
- Økning i satsene for barnetrygden.
- Innstramming i reisefradraget.
- Det innføres bruttoskatt på naturalytelser og overskudd på utgiftsgodtgjørelser.
- Det innføres generell plikt til å svare renter på den del av restskatten som overstiger 2 000 kroner.

Sammenlignet med det referansesystemet som ble benyttet ved behandlingen av skatteopplegget for 1990 innebærer disse endringene en skattelette på om lag 3,4 milliarder kroner. Gjennomsnittlig innebærer dette en skattelette på om lag 1 pst av bruttoinntekten. Det nevnte referansesystem fremkommer ved at beløpsgrenser, fradrag mv. som

gjelder alle eller nesten alle skattytere, justeres med 4,0 pst.

Lønnstakere med høye inntekter og små fradrag kommer noe bedre ut enn gjennomsnittet. Økningen i barnetrygden bidrar til at barnefamiliene kommer bedre ut enn familier uten barn.

Nærmere om beregningene av utviklingen i disponibel realinntekt

Beregningsutvalget har foretatt beregning av utviklingen i disponibel realinntekt for følgende grupper:

- Lønnstakere med en lønnsinntekt i 1988 på henholdsvis 150 000 kroner og 300 000 kroner. Inntekten før skatt forutsettes å ha utviklet seg som gjennomsnittlig årslønn.
- Pensjonister med minstepensjon.

For lønnstakere er beregningene utført for enslige og for personer som forsørger ektefelle og to barn under 16. Den nominelle disponible inntekten beregnes ved at en trekker inntektsskatter og avgifter til folketrygden fra inntekten, samtidig som en for barnefamilier tar hensyn til forsørgerfradrag og barnetrygden. En kommer deretter fram til den disponible realinntekten ved å deflatere den nominelle disponible inntekten med konsumprisindeksen.

Lønnstakere

I tabell 4d har utvalget beregnet utviklingen i disponibel realinntekt for enkelte utvalgte lønnstakerhusholdninger. Beregningsutvalget har lagt til grunn en lønnsvekst på 6 prosent fra 1987 til 1988 og 4 prosent fra 1988

til 1989. Dette tilsvarer om lag gjennomsnittet. I eksemplene med fradrag utover standardfradrag har en lagt til grunn at fradragene skal utgjøre en konstant andel av lønnen. Når beregningene viser forskjellig utvikling i disponibel realinntekt for lønnstakere med og uten fradrag har dette vesentlig sammenheng med endringer i forholdet mellom brutto- og nettoskattene. I år uten strukturomlagginger i skattesystemet ville en få om lag samme resultater for lønnstakere med og uten fradrag. Som tidligere nevnt har en bare tatt hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle lønnstakere, dvs. skattesatser, progresjonsgrenser, minste- og oppgjørsfradrag, klassefradrag mv., barnetrygd og forsørgerfradrag. En har således i beregningene ikke tatt hensyn til de mange endringer i fradagsreglene som er gjennomført fra 1987 til 1989, og som hver for seg bare berører endel lønnstakere. Dette vil gjelde innstramming i reisefradrag, innstramming i reglene for SMS, økte boligtakster, skatt på fordel ved billige lån, bruttoskatt på naturalytelser mv., renter på restskatt og endel andre endringer som i gjennomsnitt er av mindre betydning.

Stigningen i konsumprisindeksen var på 6,7 pst fra 1987 til 1988 og 4,6 pst fra 1988 til 1989.

Beregningene i tabellen indikerer at fra 1987 til 1988 var disponibel realinntekt om lag uendret for lønnstakere med lavere inntekter og inntektsvekst om lag som gjennomsnittet for alle lønnstakere. For lønnstakere med høyere inntekter og inntektsvekst om lag som gjennomsnittet er disponibel realinntekt redusert med opptil vel 2 pst. For lønnstakere i denne gruppen uten fradrag er imidlertid disponibel realinntekt uendret eller noe økt. Fra 1988 til 1989 er disponibel real-

Tabell 4d. Disponibel realinntekt for lønnstakere. Årlig prosentvis endring.

Inntekt i 1988	Fradrag utover standardfradrag 1988	1987-1988	1988-1989
150 000 kroner			
Enslig	0 kr	-0,3	-0,9
	50 000 kr	0,6	-0,1
Ektepar med 2 barn			
	0 kr	0,3	-0,5
	50 000 kr	0,6	0,2
300 000 kroner			
Enslig	0 kr	1,3	0,3
	100 000 kr	-2,3	-1,0
Ektepar med 2 barn			
	0 kr	-0,1	-0,1
	100 000 kr	-1,5	-1,0

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

inntekt redusert med 0–1 pst. Reduksjonen er størst for lønnstakere med lave inntekter og små fradrag og for de med høye inntekter og store fradrag. Både fra 1987 til 1988 og fra 1988 til 1989 er barnefamiliene kommet noe bedre ut enn familier uten barn.

Veksten i årslønn for voksne industriarbeidere var i følge NHOs lønnsstatistikk på om lag 5,8 pst fra 1987 til 1988. For lønnstakere med inntekt og inntektsutvikling som gjennomsnittet for denne gruppen økte disponibel realinntekt med 0–½ pst. For lønnstakere med 300 000 kroner i inntekt og med inntektsvekst fra 1987 til 1988 på 4,7 pst, eller om lag som gjennomsnittet for ledende funksjonærer i industrien, ble disponibel realinntekt redusert med om lag ½ pst for de uten fradrag, og med opptil vel 2 pst for de med store fradrag. For lønnstakere med 150 000 kroner i inntekt og lønnsvekst på 4,9 pst fra 1988 til 1989 eller om lag som gjennomsnittet for voksne industriarbeidere, er den disponible realinntekten om lag uendret for de med små fradrag og økt med opptil 1 pst for de med store fradrag. For lønnstakere med 300 000 kroner i inntekt og lønnsvekst fra 1988 til 1989 på 2,3 pst, eller om lag som anslått for ledende funksjonærer, er disponibel realinntekt redusert med 1–2 pst.

Den nominelle lønnsveksten for ansatte i statlige virksomhet anslås til om lag 4 pst både fra 1987 til 1988 og fra 1988 til 1989. Anslagene bygger på tall for gjennomsnittlig lønnsnivå. På begge inntektsnivåer som det er utført beregninger for, ble disponibel realinntekt for lønnstakere med lønnsvekst som gjennomsnittet for ansatte i statlig virksomhet, redusert med 1–2 pst fra 1987 til 1988. For lønnstakere med høye inntekter og store fradrag var reduksjonen større. Fra 1988 til 1989 ble disponibel realinntekt redusert med 0–1 pst for lønnstakere med lønnsvekst om lag som gjennomsnittet for statsansatte.

Alle grupper vil kunne bli berørt av en eller fler av de regelendringer som utvider skattegrunnlaget, og som det som nevnt ikke er tatt hensyn til i beregningene. Utslagene for den enkelte lønnstaker vil være avhengig av hvordan reglene som er endret var utnyttet før regelendringen. Skatteøkningen som følge av utvidelsene av skattegrunnlag er anslått gjennomsnittlig til å utgjøre om lag 0,5 pst av bruttoinntekten i 1988. I 1989 ble det netto ikke foretatt utvidelser av betydning.

Slik skattesystemet er utformet vil disponibel inntekt gjennomsnittlig stige noe sterkere enn lønnsveksten fra 1989 til 1990 dersom denne blir om lag 4 pst. For store grupper vil veksten i disponibel inntekt bli på 5–5½ pst med 4 pst lønnsvekst. For lønnstakere med

høye inntekter som ikke har fradrag, vil imidlertid veksten i disponibel inntekt kunne bli på 7 pst.

Dersom også konsumprisindeksen vokser med 4 psts vil disponibel realinntekt, slik begrepet er brukt i dette avsnittet, økte med 1–1½ pst. for store grupper fra 1989 til 1990.

Med en annen lønnsvekst enn 4 pst vil selvfølgelig også utviklingen i disponibel realinntekt bli en annen. Beregningene i tabell 4e viser hvordan disponibel inntekt i 1990 påvirkes av at lønnsveksten blir en annen enn 4 pst. Det er forutsatt at det ikke skjer tilpasninger til den økte lønnsveksten i form av endringer i fradragene utover standardfradrag. Det er i beregningene heller ikke tatt hensyn til at økt lønnsvekst kan føre til økte priser og ha andre virkninger som påvirker utviklingen i disponibel realinntekt. Tabellen egner seg således best til å vurdere utviklingen for grupper lønnstakere med alternativ lønnsvekst under gitt prisstigning.

For alle husholdninger er økningen i disponibel inntekt prosentvis mindre enn lønnsøkningen. Skattesystemet betyr mest for virkningene av alternative lønnsendringer på disponibel inntekt for høye inntekter og for barnefamiliene. Det skyldes at marginals-katten er betydelig større enn gjennomsnittsskatten for disse gruppene. For barnefamiliene har dette sammenheng med at barnetrygd og forsørgerfradrag er regnet som negativ skatt. Et annet karakteristisk trekk er at tallene stort sett ikke varierer med mer enn 0,1 prosentenheter for lønnstakere med samme inntektsnivå, men med ulike fradrag.

Tabell 4e. Prosentvis endring i disponibel inntekt som følge av 1 prosent endring i lønnsinntekt. 1990.

Brutto lønnsinntekt	Frdrag utover standardfradrag	Enslig	Ektepar m/2 barn
125 000	0	0,9	0,7
	30 000	0,8	0,7
150 000	0	0,8	0,7
	50 000	0,8	0,7
200 000	0	0,8	0,6
	50 000	0,7	0,7
250 000	0	0,7	0,5
	80 000	0,5	0,5
300 000	0	0,7	0,6
	100 000	0,6	0,5

Pensjonister

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra folketrygden er grunnbeløp, særtillegg og tilleggspensjon. Minstepensjonen består av grunnbeløp (1½ for ektepar), særtillegg og kompensasjonstillegg (500 kroner for enslige og 750 kroner for ektepar). Særtillegget kan oppfattes som en minimums tilleggspensjon.

Pensjonistenes inntekter ble endret 1. januar og 1. april 1988 og 1. april 1989. 1. januar 1988 ble grunnbeløpet økt med 500 kroner til 30 400 kroner. Samtidig økte særtilleggssatsene med 0,5 prosentenheter til 55,0 pst for enslige og med 1,0 prosentenheter til 100,5 pst for ektepar. 1. april 1988 ble grunnbeløpet økt med ytterligere 600 kroner til 31 000 kroner, samtidig som særtilleggssatsene ble økt til 57,0 pst for enslige og 104,5 pst for ektepar. 1. april 1989 ble grunnbeløpet økt med ytterligere 1 700 kroner til 32 700 kroner.

Pensjonister har rett til særfradrag for alder, uførhet mv. ved skatteligningen. Fram til og med inntektsåret 1988 gjorde dette sammen med et særfradrag for liten skatteevne minstepensjonene skattefrie. Fra 1989 er særfradraget for liten skatteevne erstattet av en særskilt skattereduksjonsregel som direkte fritar pensjonister med nettoinntekt under 52 700 kroner for enslige og 82 800 kroner for ektepar for inntektsskatt. Disponibel inntekt for minstepensjonister uten andre inntekter blir dermed lik minstepensjonen.

Den gjennomsnittlige minstepensjonen var i 1988 48 786 kroner for enslige og 78 966 kroner for ektepar. Dette innebar en økning i utbetalt minstepensjon fra 1987 på 6,7 pst for enslige og på 7,0 pst for ektepar. Med en prisstigning på 6,7 pst innebar dette at disponibel realinntekt for pensjonister som bare mottar minstepensjon var om lag uendret. Fra 1988 til 1989 økte minstepensjonen med 4,9 pst for enslige og 5,0 pst for ektepar. Veksten i konsumprisindeksen i denne perioden var 4,6 pst, noe som gir en svak vekst i disponibel realinntekt, jf. tabell 4f.

Tabell 4f. Utviklingen i minstepensjonene. Prosentvis endring pr. år.

	1987-1988	1988-1989
Utbetalt pensjon		
Enslig	6,7	4,9
Ektepar	7,0	5,0
Disponibel realinntekt		
Enslig	0,0	0,3
Ektepar	0,3	0,4

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin inntekt i takt med økningen i grunnbeløpet, det vil si at økningen fra 1987 til 1988 ble 5,4 pst. Økningen i konsumprisindeksen var i samme tidsrom på 6,7 pst og realinntekten før skatt ble dermed redusert med vel 1 pst. Fra 1988 til 1989 økte grunnbeløpet og dermed tilleggspensjonene med 4,6 pst. Økningen i konsumprisindeksen var også på 4,6 pst. Realinntekten før skatt var således uendret.

For den *disponible* realinntekten kan resultatet variere noe avhengig av pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

Sett under ett er pensjonistene inntektsutvikling preget av økninger i grunnbeløpet og av at en stadig større del av pensjonistene mottar tilleggspensjon. Gjennomsnittlig tilleggspensjon øker etter hvert som nye pensjonistkull kommer til. For pensjonister med minstepensjon vil også endringer i særtillegget påvirke utviklingen. Alt i alt er det grunn til å gå ut fra at gjennomsnittlig disponibel realinntekt for pensjonister under ett har økt de siste årene.

Kommentarene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men Beregningsutvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

KAPITTEL 5

Utviklingen i norsk industris konkurranseevne

1 OM KONKURRANSEEVNEBEGREPET

Norsk økonomi er svært åpen. Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å opprettholde en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse.

Hvis et land med fordel skal kunne delta i det internasjonale vare- og tjenestebytet, må landet over noen tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Fordelene ved det internasjonale varebyttet kan bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurranseevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

I omtalen nedenfor vil Beregningsutvalget i hovedsak se på utviklingen i industriens konkurranseevne. Konkurranseevnen for en næring karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på sitt produktmarked og med andre norske næringer på markedene for arbeidskraft, kapital og råvarer. Det er derfor viktig å skille mellom konkurranseevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

For Norge vil utviklingen i oljesektoren ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og derfor for landets samlede konkurranseevne. Fallet i oljeprisen i 1986, sammen med den sterke veksten i innenlandsk etterspørsel fra 1984 til 1986 førte til et betydelig underskudd i Norges utenriksøkonomi. For inneværende år vil utenriksøkonomien igjen vise et betydelig overskudd. Det skyldes bl.a. nedgangen i innenlandsk etterspørsel og sterk økonomisk vekst hos våre viktigste handelspartnere. Korrigert for slike sykliske forhold er det usikkert om vi har et underliggende underskudd i utenriksøkonomien til tross for at verdien av oljeproduksjonen nå er svært høy. En mer robust utenriksøkonomi kan sikres ved å øke produksjonen i eksport- og importkonkurrerende næringer.

Blant disse eksport- og importkonkurre-

rende næringene er industrien den viktigste enkeltnæring, og en forbedring av industriens evne til å konkurrere både ute og hjemme er dermed viktig for å realisere en mer balansert økonomisk utvikling. *Industriens konkurranseevne* avhenger av flere faktorer. Noen av disse vil i særlig grad være resultatet av forhold, beslutninger og vurderinger i de enkelte bedriftene. *Produktiviteten* i vid forstand, dvs. bedriftenes evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten og til å ta i bruk ny teknologi, står her sentralt. Dette er forhold som bare i begrenset grad påvirkes av den økonomiske politikken eller ved beslutninger av de større organisasjonene, i hvert fall på kort og mellomlang sikt. Dette gjelder også f.eks. markedsføring og vare- og landsammensetningen for den norske eksporten.

Utviklingen i kostnadene kommer i den sammenheng i en annen stilling. Dette er størrelser som i stor grad påvirkes av avtaler mellom de større organisasjonene og av beslutninger i tilknytning til den økonomiske politikken og hvor de kortsiktige variasjonene kan være betydelige.

Blant kostnadene har vanligvis *lønnskostnadene* særlig stor betydning. Det skyldes først og fremst at dette for de fleste bedriftene er den viktigste kostnadskomponenten – kanskje når en ser bort fra vareinnsatskostnadene.

Foruten lønnskostnadene, vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen.

For viktige deler av norsk industri er *energikostnadene*, særlig knyttet til elektrisk kraft, av særlig betydning for konkurranseevnen. Også endringer i prisforholdet mellom ulike energibærere kan få betydning for konkurransesituasjonen for norsk industri. Slike endringer kan finne sted i løpet av forholdsvis kort tid. De økte oljeprisene kan isolert sett ha bidratt til å forbedre konkurranse-situasjonen for norske bedrifter fordi bruken av olje som energikilde er relativt mindre i Norge enn i andre land.

Også *kapitalkostnadene* har betydning for konkurranseevnen. Forholdet mellom realrenten i lånemarkedet og avkastningen på den investerte kapitalen angir muligheten til å gjennomføre lønnsomme nye investeringer, som er av betydning for å gjennomføre omstillinger, produktutvikling, produktivitetsforbedringer og andre konkurransefremmende tiltak. På kort sikt vil realrenten kunne avvike betydelig fra ett land til det andre. Det skyldes bla. usikkerhet m.h.t. valutakursutviklingen. Med kapitalmobilitet over landegrensene vil store forskjeller i rentenivået neppe vedvare over tid. På dette området er det imidlertid særlig vanskelig å få tilgang på sammenliknbare tall, bla. fordi bedriftsbeskatningssystemet er svært ulikt utformet i de enkelte landene.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, særlig i de *skjermede* næringene. De øvrige næringer leverer vareinnsats, energiinnsats og investeringsvarer til industrien. Jo billigere disse leveranser kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurranseevne. Industrien konkurrerer med øvrige næringer om kapital og arbeidskraft.

I en situasjon med rikelig tilgang på arbeidskraft og kapital kan lavere lønninger og svekket lønnsomhet i andre næringer føre til at industriens konkurranseevne bedres ved at det blir lettere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapital. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke ses uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

Beregningsutvalgets materiale skal først og fremst benyttes foran de store lønnsoppgjørene, og utvalget har i denne rapporten, som tidligere, bare gjengitt tall for *lønnskostnadsutviklingen* i norsk industri sammenliknet med utviklingen i industrien i andre land.

Foruten lønnskostnadene vil også andre forhold være av betydning for hvordan kostnadene ved bruk av arbeidskraft utvikler seg i norsk næringsliv sammenliknet med andre land. Utviklingen i valutakursen vil bla. være av betydning. Utviklingen i valutakursene er gjengitt nærmere i eget vedlegg.

En gunstig eller ugunstig utvikling i lønnskostnadene målt i felles valuta kan imidlertid i betydelig grad motvirkes av utviklingen i arbeidsproduktiviteten, dvs. produksjon pr. timeverk og årsverk. Lønnskostnadene pr. produsert enhet i norsk industri sammenliknet med tilsvarende tall for andre land vil derfor, med de forbehold som er nevnt ovenfor, kunne brukes som en *indikator* for ut-

viklingen i industriens konkurranseevne.

Beregningsutvalget har gjengitt tall for utviklingen i LPE i norsk industri og hos våre viktigste handelspartnere i avsnitt 5.2.

Beregningsutvalget mener de tall for utvikling i lønnskostnader pr. produsert enhet sammenliknet med tilsvarende tall fra andre land som legges fram for å belyse utviklingen i norsk industriens konkurranseevne, har krav på betydelig interesse. De momenter som er nevnt ovenfor, understreker imidlertid hvor komplisert saksforholdet er. For en noe mer utfyllende drøfting, vises til Beregningsutvalgets rapport nr. 1 1986 (NOU 1986:14). Mens den relative kostnadsutviklingen klart vil påvirke industriens konkurranseevne kan en i ettertid avlese utviklingen i konkurranseevne ved å se på utviklingen i markedsandeler for industriprodukter ute og hjemme og i industriens andeler av bruttonasjonalproduktet, total sysselsetting og landets kapitalbeholdning. Utviklingen i markedsandeler for import og eksportkonkurrerende produkter er omtalt i avsnitt 5.3.

2 LØNSKOSTNADER PR. PRODUSERT ENHET I INDUSTRIEN

Tabell 5a viser utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i norsk industri sammenliknet med våre viktigste handelspartnere i perioden 1979 til 1989. Sammenveiningen av lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre handelspartnere er foretatt med den norske krønes valutakurvvekter. Tabellen gir også et inntrykk av hva de ulike faktorene – lønnskostnader i nasjonal valuta, produktivitet og valutakurser – har betydd for utviklingen i perioden 1979 til 1989, dvs. hvordan utviklingen i relativ LPE i ettertid fremkommer som resultat av utviklingen i disse tre faktorene. Det må understrekes at disse komponentene ikke utvikler seg uavhengig av hverandre over en så lang periode og at tallene derfor ikke gir uttrykk for en enkel årsaksvirkningssammenheng.

De tilbakegående tallene i tabell 5a er noe revidert i forhold til forrige rapport. Tallene for våre handelspartnere er endret på grunnlag av nye historiske tall fra IMF. Endringene i tallene for norsk industri skyldes i hovedsak at Statistisk sentralbyrås arbeidskraftregnskap nå foreligger tilbake til begynnelsen av 1960-tallet.

På 1970-tallet ble norsk industriens konkurranseevne, målt ved relative lønnskostnader pr. produsert enhet, svekket med i alt om lag 22 pst. Svekkelsen var sterkest i årene 1974–77. I årene 1978 og 1979 ble konkurran-

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

Tabell 5a. Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989 ²⁾
<i>Norges handelspartnere:</i>										
- Lønnskostnader	12,1	11,1	8,7	6,9	6,4	7,1	5,2	4,9	5,0	6¼
- Produktivitet	1,6	3,0	3,0	6,5	4,7	3,3	1,3	3,4	4,2	3½
- LPE, nasjonal valuta	10,3	7,9	5,5	0,4	1,6	3,6	3,9	1,5	0,8	2½
<i>Norsk industri:</i>										
- Lønnskostnader	8,7	11,3	10,7	10,3	9,7	9,3	9,7	13,9	6,5	4¼
- Produktivitet	-1,3	0,2	3,6	5,2	7,0	3,0	-1,2	4,4	2,2	5
- LPE, nasjonal valuta	10,2	11,0	6,9	4,8	2,5	6,2	11,0	9,1	4,2	-¾
Relativ LPE, nasjonal valuta	-0,2	2,9	1,3	4,3	0,9	2,5	6,9	7,5	3,4	-¾
Valutakursendringer ³⁾	-1,2	-1,0	-0,5	3,3	2,0	2,3	6,0	3,5	0,4	0,1
Relativ LPE, felles valuta	1,1	4,0	1,8	1,0	-1,1	0,2	0,9	3,8	3,0	-¾

¹⁾ Tall for våre handelspartnere og valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt (med valutakurvvekter) på grunnlag av indeksserier med 1985 som basisår.

²⁾ Anslag

³⁾ Positive tall innebærer en effektiv svekkelse av den norske krone.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk Sentralbyrå og Finansdepartementet.

seevnen styrket. Som gjennomsnitt for 1970-tallet var lønnskostnadsveksten i norsk industri om lag like sterk som hos våre handelspartnere, mens veksten i arbeidsproduktiviteten var svakere i norsk industri enn hos våre handelspartnere; i gjennomsnitt 1,4 pst pr. år. Samtidig ble kronen styrket med i alt vel 8 pst over disse årene. Isolert sett bidrar både svakere produktivitsvekst og styrket krone til forverret konkurranseevne.

Ser en årene 1979–88 under ett, ble industriens konkurranseevne forverret med i alt 15,6 pst. I denne perioden var lønnskostnadsveksten pr. år i gjennomsnitt 2,5 pst sterkere i norsk industri enn hos våre handelspartnere. Samtidig var produktivitsveksten i gjennomsnitt om lag 1 pst svakere pr. år i norsk industri i forhold til handelspartnerne. Begge disse forholdene bidrar isolert sett til svekket konkurranseevne. I disse årene ble kronen svekket med i alt 15,6 pst som isolert sett bidrar til forbedret konkurranseevne.

Ser en hele perioden 1970–88 under ett synes det påfallende hvor systematisk – og sterkt – ulikheten i produktivitsutviklingen ser ut til å ha bidratt til å svekke norsk industris kostnadmessige konkurranseevne. Med unntak av fem år hr produktivitsveksten i norsk industri i denne perioden vært svakere enn hos våre viktigste handelspartnere.

Lønnsveksten internasjonalt nådde et bunnpunkt i løpet av 1987 og har deretter tiltatt noe, og fra 1988 til 1989 kan lønnskostnadene hos våre viktigste handelspartnere øke med 6¼ pst. Dette anslaget er påvirket av Storbritannia og Sverige hvor lønnskostnadene kan øke med om lag 10 pst. Den økono-

miske oppgangen internasjonalt har ført til en betydelig sysselsettingsvekst. Likevel har veksten i arbeidsproduktiviteten vært betydelig. Hos våre handelspartnere anslås arbeidsproduktiviteten å øke med 3½ pst fra 1988 til 1989. Det gir en økning i lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre handelspartnere på 2½ pst fra 1988 til 1989.

I norsk industri kan lønnskostnadene anslås å øke med 4¼ pst fra 1988 til 1989, som er 2 prosentpoeng lavere enn hos våre handelspartnere. Det er da tatt hensyn til at arbeidsgiveravgiften, som ble satt ned med 0,5 prosentpoeng fra 1. mai 1989, reduserer veksten i lønnskostnadene pr. time med om lag 0,3 pst på årsbasis i 1989.

Statistisk sentralbyrås Arbeidskraftsundersøkelse (AKU) viser at sysselsettingen i industrien i de tre første kvartalene i 1989 ligger hele 22 000 personer eller 6,3 pst lavere enn i samme periode i 1988. Nedgangen i utførte timeverk kan anslås å ha vært noe større; om lag 7 pst. Samtidig ser industriproduksjonen ut til å holde seg om lag uendret fra 1988 til 1989. Produksjonsindeksen for industrien, som viser utviklingen i bruttoproduksjonsverdien, viser en økning på 0,1 pst fra de ti første månedene i 1988 til tilsvarende periode i 1989. Det kvartalsvise nasjonalregnskapet viser at bruttoproduktet i industrien som gjennomsnitt for de tre første kvartalene i 1989 ligger 0,2 pst høyere enn i tilsvarende periode i 1988. Isolert sett tilsier dette en økning i arbeidsproduktiviteten i norsk industri på omlag 7 pst fra 1988 til 1989. Næringsfordelte tall fra AKU er beheftet med særlig usikkerhet, særlig i perioder med store endringer i sysselsettingen. Videre var det en be-

Tabell 5b. Lønnskostnader pr produsert enhet i industrien i de enkelte land. Prosentendring fra året før.

	Kurv- vekt	LPE i nasjonal valuta					Valutakursutvikling overfor norske kroner					LPE i norske kroner				
		1985	1986	1987	1988	1989 ²⁾	1985	1986	1987	1988	1989 ²⁾	1985	1986	1987	1988	1989 ²⁾
Belgia	2,4	3,7	0,0	-1,9	-5,9	1 $\frac{3}{4}$	3,3	14,8	8,6	-1,7	-1,2	7,2	14,8	6,5	-7,5	$\frac{1}{2}$
Canada	3,6	2,0	4,3	2,8	1,0	3 $\frac{1}{4}$	0,0	-15,5	-4,6	4,4	10,0	2,0	-11,9	-1,9	5,5	13 $\frac{1}{2}$
Danmark	6,8	6,2	7,2	10,0	2,6	2 $\frac{1}{2}$	3,1	12,9	7,4	-1,7	-2,4	9,4	21,0	18,1	0,9	0
Finland	3,0	3,6	2,6	1,4	2,6	4 $\frac{1}{4}$	2,1	5,2	5,0	1,6	3,4	5,8	8,0	6,4	4,2	7 $\frac{3}{4}$
Frankrike	9,2	6,2	1,9	-0,1	-3,0	0	2,6	11,6	4,8	-2,4	-1,1	8,9	13,7	4,7	-5,4	-1
Italia	3,3	7,2	2,4	2,6	0,3	5 $\frac{1}{4}$	-3,1	10,6	4,4	-3,6	0,5	3,9	13,2	7,2	-3,3	5 $\frac{3}{4}$
Nederland	4,6	1,1	3,9	2,1	-1,4	-1 $\frac{1}{2}$	2,0	16,9	9,7	-0,8	-1,3	3,1	21,4	12,0	-2,2	-2 $\frac{3}{4}$
Storbritannia	14,7	3,6	3,7	-0,1	2,1	4 $\frac{1}{4}$	1,9	-2,0	1,6	5,2	-2,5	5,6	1,6	1,5	7,4	1 $\frac{1}{2}$
Sverige	15,0	7,9	7,7	2,6	7,3	7 $\frac{1}{2}$	1,3	4,0	2,2	0,1	0,7	9,3	12,0	4,9	7,4	8 $\frac{1}{4}$
Sveits	1,2	2,2	-0,7	1,3	-5,2	2 $\frac{3}{4}$	1,0	17,8	9,3	-1,4	-5,3	3,3	17,0	10,7	-6,5	-2 $\frac{3}{4}$
Vest-Tyskland	17,7	1,9	4,3	2,5	-0,4	1	2,0	16,9	9,6	-1,0	-1,0	4,0	21,9	12,3	-1,4	- $\frac{1}{4}$
Østerrike	1,5	2,5	2,7	1,9	-5,4	2 $\frac{1}{2}$	2,1	16,8	9,5	-0,9	-1,1	4,6	20,0	11,6	-6,3	1 $\frac{1}{2}$
Japan	6,0	-1,2	3,1	-2,4	-3,5	0	5,1	22,3	5,6	9,1	-1,5	3,9	26,1	3,0	5,3	1 $\frac{1}{2}$
USA	11,0	0,3	0,4	-1,1	0,3	1 $\frac{1}{2}$	5,3	-14,0	-8,9	-3,3	6,0	5,6	-13,6	-9,9	-3,0	7 $\frac{1}{2}$
Norges handelspartnere ...	100,0	3,6	3,9	1,5	0,8	2 $\frac{1}{2}$	2,3	6,0	3,5	0,4	0,1	6,0	10,0	5,1	1,2	2 $\frac{3}{4}$
Norge		6,2	11,0	9,1	4,2	- $\frac{3}{4}$						6,2	11,0	9,1	4,2	- $\frac{3}{4}$
Relativ LPE												0,2	0,9	3,8	3,0	-3 $\frac{1}{2}$

¹⁾ Tall for våre handelspartnere og for valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt (med valutakurvvekter) på grunnlag av indeksserier med 1980 som basisår.

²⁾ Anslag.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk Sentralbyrå og Finansdepartementet

tydelig nedgang i sysselsettingen fra tredje til fjerde kvartal 1988. Disse forholdene gjør at en anslår veksten i arbeidsproduktiviteten til 5 pst fra 1988 til 1989. Lønnskostnadene pr. produsert enhet i norsk industri kan dermed anslås å ha blitt redusert med ¾ pst fra 1988 til 1989.

Alt i alt kan norsk industri anslås å ha forbedret sin kostnadmessige konkurransevne – målt med relative lønnskostnader pr. produsert enhet – med 3½ pst fra 1988 til 1989, tilsvarende om lag svekkelsen fra 1987 til 1988.

Beregningsutvalget finner grunn til å understreke at beregninger av utviklingen i relative lønnskostnader pr. produsert enhet nødvendigvis er beheftet med stor usikkerhet. Det er usikkerhet knyttet til anslagene for lønnskostnader og produktivitet både for Norge og våre viktigste handelspartnere. Tallene må derfor tolkes med stor varsomhet.

Utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien i lokal valuta og i norske kroner i de enkelte land er gjengitt i tabell 5b. Spesielt i 1986 og 1987, men også i de andre årene tabellen dekker, har utviklingen i valutakurser spilt en viktig rolle for utviklingen i det enkelte lands LPE regnet i felles valuta. Utviklingen i enkeltvalutaer har avveket betydelig fra endringen i den norske kursindeksen. Derfor vil ikke et veiet gjennomsnitt nødvendigvis gi et korrekt uttrykk for den endrede konkurransesituasjon de enkelte bransjene står overfor.

3 MARKEDSANDELER

I sin omtale av utviklingen i industriens konkurransevne i avsnittene foran har Beregningsutvalget konsentrert seg om forhold som særlig antas å påvirke industriens konkurransevne.

I ettertid kan utviklingen i industriens konkurransevne avleses f.eks. i markedsandelen for industriprodukter hjemme og ute, i industriens andel av bruttonasjonalproduktet og av total sysselsetting og av landets beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å omsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

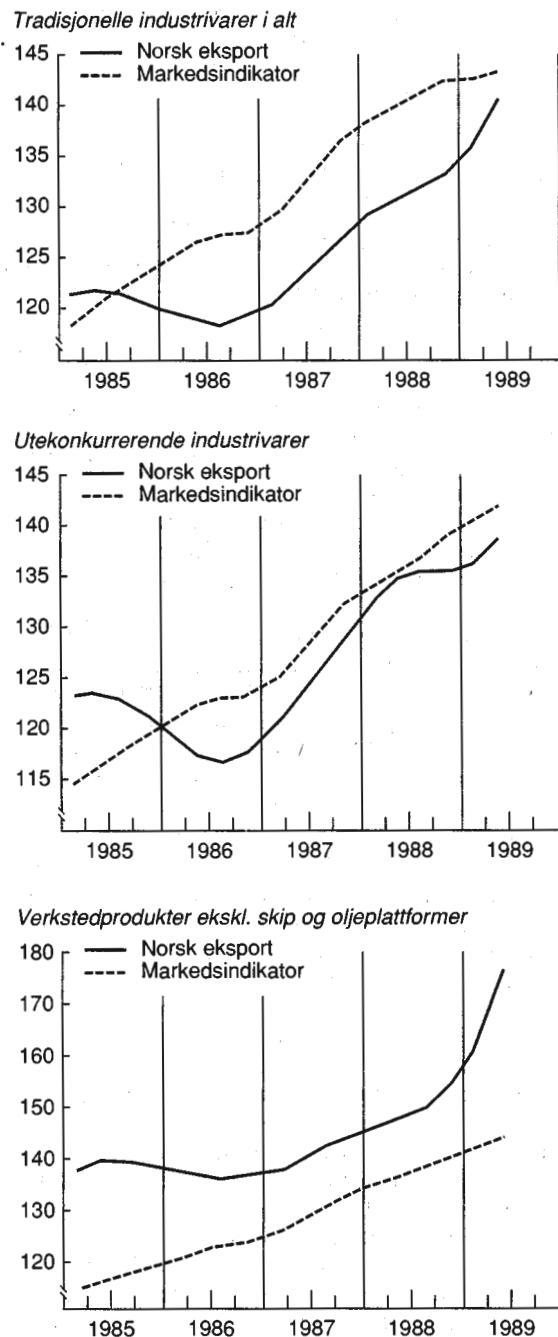
Eksportmarkedsandeler

Endringene i norsk industris eksportmarkedsandeler kan belyses ved å sammenligne eksportveksten av hver vare (utenom skip og

oljeplattformer) med den generelle importveksten i våre eksportmarkeder, veid sammen med landenes andel av norsk eksport av varen.

Målt på denne måten tapte industrien markedsandeler i betydelig grad i perioden 1984–86. Omslaget fra slutten av 1986 må

Fig. 5.1: Norsk eksport av industrivarer og eksportmarkedsutviklingen. Sesongjusterte og glattede volumtall. 1980 = 100.

Tabell 5c. Markedsandeler¹⁾ for importkonkurrerende varer. Volumandeler.

	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	88.4-89.3 ²⁾
Næringsmidler	93,2	93,1	92,9	92,0	91,2	91,3	90,4	89,6
Nytelsesmidler	82,7	81,8	82,3	80,4	79,3	80,2	81,4	80,9
Tekstil- og beklednings- varer	27,4	25,6	25,8	23,2	21,2	21,1	21,2	20,1
Trevarer	77,2	76,7	76,0	74,3	71,6	72,2	74,9	77,2
Kjemiske- og mineralske prod.	45,3	46,0	44,2	41,9	41,5	40,6	40,7	40,7
Grafiske produkter	92,7	92,8	92,9	92,3	91,7	91,0	91,3	91,6
Bergverksprodukter	70,7	74,5	71,1	73,4	75,9	73,7	73,1	74,6
Treforedlingsprodukter ..	66,6	66,8	66,1	66,2	66,7	67,5	65,2	66,6
Kjemiske råvarer	49,9	51,0	51,1	48,6	43,8	44,0	42,3	42,4
Raffinerte oljeprodukter	43,7	61,8	65,1	64,5	58,0	62,7	58,6	53,7
Metaller	30,1	37,8	25,0	26,7	30,0	33,4	28,8	31,7
Andre verksted- produkter	40,6	36,7	32,0	31,6	29,6	31,8	34,0	34,9
Trad. industrivarer i alt ..	60,3	60,8	57,6	55,5	53,7	55,2	56,0	57,0

¹⁾ Tallene viser volumet av norskproduserte varer levert innenlands som andel av totale leveranser til vareinnsats og sluttleveranser inkludert lager.

²⁾ Gjennomsnitt fom. fjerde kvartal 1988 tom. tredje kvartal 1989.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

først og fremst tilskrives konjunkturomslaget i utlandet, men også devalueringen av norske kroner i mai 1986 må ha gitt et positivt bidrag. Markedsandelene svekket seg noe gjennom 1987 og første halvår 1988. Deretter har markedsandelene økt igjen. Økningen har vært betydelig gjennom første halvår 1989.

For varene fra utekonkurrerende industri ble virkningen av det internasjonale konjunkturoppsvinget fra slutten av 1986 forsterket av lagerbevegelser mellom de norske produsentene og deres utenlandske kunder. Denne industrien er sterkt kapital- og energiintensiv, og utviklingen i energipriser og rentekostnader har generelt større betydning enn utviklingen i lønnskostnader. Devalueringen betydde derfor mer for denne industriens konkurransevne enn virkningene av den etterfølgende sterke lønnsveksten og arbeidstidsforkortelsen. Den svake eksportutviklingen mot slutten av 1988 kan langt på vei forklares med kapasitetsskranke innenfor sektoren.

For den øvrige industrieksporten, som er relativt arbeidsintensiv og der verkstedprodukter utgjør en stor andel, ble de positive virkningene av devalueringen snart motvirket av den etterfølgende kostnadsveksten.

Markedsandelene tok imidlertid til å øke igjen fra slutten av 1988. Dette må trolig ses i sammenheng med at den lave lønnsveksten etter at lønnsloven trådte i kraft våren 1988

bidro til å bedre de norske bedriftenes konkurransevne.

Foruten endringene i de relative kostandene har trolig den ulike konjunkturutviklingen mellom Norge og våre samhandelsland hatt betydning for markedsandelene. Under den norske høykonjunkturen i årene 1984-87 rettet de norske bedriftene en større andel av sin kapasitet mot hjemmemarkedet, der lønnsomheten var høyest. Etter at konjunkturtilbakeslaget satte inn i norsk økonomi, samtidig som oppgangen forsterket seg i utlandet, har bedriftene vridt sine leveranser i motsatt retning. Den høye kapasitetsutnyttningen i utlandet kan ha gitt åpning for mange bedrifter som i utgangspunktet ikke var konkurransedyktige.

I den grad det bare er vridninger i markedsvekst og kapasitetsutnyttelse som har bidratt til de økte eksportmarkedsandelene gjennom det siste året, og ikke grunnleggende forbedringer i de norske bedriftenes konkurransevne, kan gevinsten være forbigående. På den annen side har vi neppe sett den fulle positive virkningen av den noe lavere kostnadsveksten for de norske bedriftene ennå.

Hjemmemarkedsandeler

Figur 5.2 gir en oversikt over utviklingen i industriens markedsandeler på hjemmemarkedet fordelt etter konkurranstype. Tabell

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

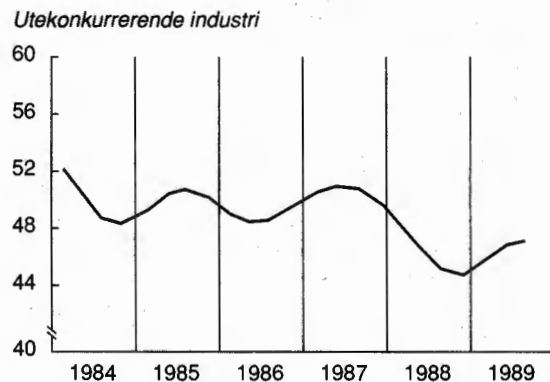
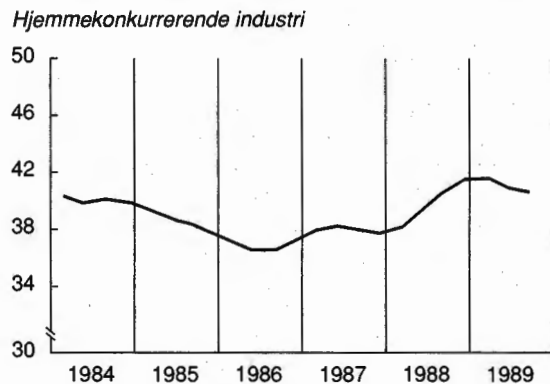
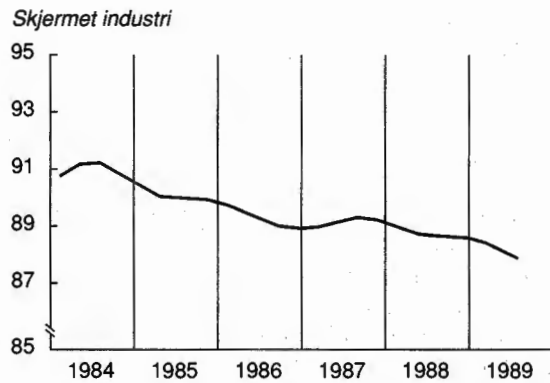
5c gir en mer detaljert oversikt over hjemmemarkedsandeler for tradisjonelle industrivarer.

For hjemmekonkurrerende industri ble markedsandelen redusert gjennom 1984 og 1985 og nådde en bunn i midten av 1986. Siden da økte markedsandelen og nådde en topp rundt årsskiftet 1988-89. Særlig gjennom 1988 økte markedsandelen sterkt, noe som i hovedsak kan henføres til økt markedsandel for trevarer og verkstedprodukter. Tendensen til nedgang i markedsandelene gjennom de tre første kvartalene i 1989 skyldes i hovedsak verkstedprodukter og må trolig ses i sammenheng med den sterke eksportveksten for disse produktene.

For utekonkurrerende industri har markedsandelene på hjemmemarkedet svingt betydelig de siste årene, med et betydelig markedsandelsfall fra midten av 1987 og fram til utgangen av 1988. Etter da har markedsandelen igjen økt. Denne utviklingen må ses i sammenheng med utbyggingen av oljeraffineriet på Mongstad.

Skjermet industri har gjennomgående redusert sin hjemmemarkedsandel, og ved utgangen av tredje kvartal 1989 hadde denne industrien om lag 88 pst av hjemmemarkedet, mot om lag 91 pst i 1984.

Fig. 5.2: Markedsandeler på hjemmemarkedet. Sesongjusterte og glattede volumandeler.

KAPITTEL 6

Økonomiske utsikter

1. DEN INTERNASJONALE ØKONOMISKE SITUASJONEN

Den økonomiske veksten i OECD-området har vært forholdsvis sterk også i 1989, og alt tyder på at den økonomiske oppgangen vil fortsette i inneværende år. Veksten var høy i første halvår 1989, men avtok noe i andre halvår. Den økonomiske oppgangen har ført til sterk sysselsettingsvekst og nedgang i arbeidsledigheten. Den internasjonale prisstigningen, som inntil midten av 1989 var tiltakende, ser nå ut til å ha stabilisert seg. Prisstigningen er likevel høy i flere land. Ulikeveksten i betalingsstrømmene mellom USA og Japan er også redusert i 1989. Utviklingen i produksjon og priser i 1989 må ses i sammenheng med innretningen av pengepolitikken. I de fleste land har pengepolitikken vært innrettet mot å forhindre ytterligere tiltakende inflasjon. I noen land – spesielt USA – er det imidlertid skjedd lettelse i pengepolitikken i løpet av 1989 for å hindre for stor nedgang i den økonomiske aktiviteten.

Veksten i den innenlandske etterspørsel i OECD-landene ser ut til å avta både i 1989 og 1990. Både investeringene og det private forbruket bidrar til dette. Veksten i bedriftsinvesteringene, som i 1988 var på hele 11 pst. i volum, ventes å bli betydelig lavere i 1990. Likevel er investeringsraten høy. Lavere veksttakt i bedriftsinvesteringene kan henføres både til en svakere utvikling i fortjenestemarginene og til høy kapitalbeholdning i flere sektorer.

Etter å ha falt fram til 1988 ser det ut til at husholdningenes sparerate har økt noe i 1989. Uten en videre økning i husholdningenes sparerate kan det private konsumet øke med i underkant av 3 pst. i 1990.

Det offentlige finansielle stilling, målt ved budsjettbalansen, har de siste tre årene styrket seg tilsvarende 2 pst av BNP når en ser hele OECD-området under ett. En del av forbedringen skyldes at den økonomiske vekst i flere land har blitt høyere enn tidligere anslått. Dette har gitt seg utslag i sterkere inntektsvekst og mindre utgiftsvekst – hovedsakelig i form av arbeidsledighetsstønad. En regner med en viss forbedring av det offentlige budsjettbalanse også i 1990.

Alt i alt anslås BNP-veksten i OECD-området nå til 3½ pst i 1989 og 3 pst i 1990. Hos våre viktigste handelspartnere anslås veksten til 3 pst i 1989 og 2½ pst i inneværende år. En regner ikke med at arbeidsledigheten i OECD-området vil falle ytterligere fra dagens nivå; om lag 6½ pst.

Høy kapasitetsutnyttelse og økende råvarepriser bidro gjennom 1988 og inn i 1989 til en tiltakende prisstigning i de fleste industriland. Det ser ut til at konsumprisindeksen i industrilandene passerte en topp mot slutten av første halvår og fra og med sommeren 1989 har prisstigningstakten stabilisert seg rundt 4½ pst i OECD-området. Målt som årsgjennomsnitt ventes det en svak nedgang i prisstigningen i OECD-området og hos våre handelspartnere, fra 4¼ pst i 1989 til 4½ pst i 1990. Lønnsveksten hos våre handelspartnere ser ut til å bli høyere i både 1989 og 1990 enn i 1988, selv om veksttakten nå synes å ha stabilisert seg. Virkningene på konsumprisen av sterkere lønnsvekst kan imidlertid dempes av at næringslivet i mange land har hatt høye fortjenestemarginer de siste årene, noe som gir mulighet for å absorbere noe høyere lønnsnivå uten å øke prisene.

Økningen i prisstigningstakten ble fram mot sommeren 1989 møtt med en enhetlig og stram pengepolitikk i de fleste OECD-landene, med økte renter som resultat. Det har imidlertid vært et gjennomgående trekk at rentene på langsiktige lån har økt betydelig mindre enn rentene på kortsiktige lån. Fra omkring mai 1989 er forskjellen i pengepolitikken mellom OECD-landene til en viss grad økt. I USA førte frykt for nedgang i aktiviteten til lettelse i pengepolitikken og lavere rente på kortsiktige lån. I Europa har imidlertid rentene økt igjen i oktober 1989. Denne runden med renteøkninger ble utløst av at den vest-tyske sentralbanken økte sin signalrente med 1 prosentpoeng.

Forskjellene i veksttakt i den innenlandske etterspørselen mellom forskjellige deler av OECD-området er blitt redusert fra 1988 til 1989. Det har skjedd ved redusert veksttakt i de landene som hadde høyest vekst i innenlandsk etterspørsel i 1988. Mest markert er dette i Japan og Storbritannia. Japan er likevel blant de landene der etterspørsel og pro-

Om grunnlaget for inntektsoppjørene 1990

Tabell 6a. Oversikt over den økonomiske utviklingen i OECD-området. Prosentvis endring.

	Årlig gjennomsnitt 1971-1984	Fra foregående år					
		1985	1986	1987	1988	1989 ¹⁾	1990 ¹⁾
Bruttonasjonalproduktet (BNP):							
OECD i alt	2,8	3,2	2,6	3,5	4,3	3½	3
OECD Europa	2,2	2,5	2,6	2,7	3,6	3½	3
Norges handelspartnere ²⁾	2,3	2,8	2,3	2,5	3,3	3	2½
Norge	4,1	5,4	4,4	3,4	1,1	2¼	1¼
Fastlands-Norge	3,1	5,9	4,6	1,5	-0,1	-¾	1
Industriproduksjon:							
OECD i alt	2,3	2,6	1,1	3,2	6,0	4¼	3
Norges handelspartnere ²⁾	1,7	2,8	1,7	2,4	4,6	4	3
Norge ³⁾	0,7	2,5	0,5	1,6	-1,3	0	1¼
Konsumpriser:							
OECD i alt	9,2	4,4	2,5	3,1	3,6	4¾	4½
Norges handelspartnere ⁴⁾	8,9	4,7	2,3	2,7	3,4	4¾	4½
Norge	9,2	5,7	7,2	8,4	5,5	4½	4
Arbeidsledighet⁵⁾							
OECD i alt	5,7	8,4	8,2	7,8	7,3	6¾	6¾
OECD Europa	6,1	11,0	10,5	10,7	10,1	9½	9½
Norge ⁶⁾	2,0	2,5	1,9	2,1	3,2	5	..

¹⁾ Anslag.²⁾ Veid sammen med eksportvekter.³⁾ Inkl. tradisjonelt bergverk.⁴⁾ Veid sammen med valutakurvekter.⁵⁾ I prosent av arbeidstyrken.⁶⁾ Ifølge Arbeidskraftundersøkelsen. 1989-tallet omfatter de tre første kvartalene.

Kilde: OECD, Statistisk Sentralbyrå og Finansdepartementet.

duksjon fortsatt vokser raskest. Det har bidratt til at ulikevektene i betalingsstrømmene mellom Japan og USA er redusert. Vest-Tyskland er ett av de få landene der en ser en tiltagende vekst i den innenlandske etterpørselen, som i inneværende år ventes å ligge over OECD-gjennomsnittet for første gang på mange år. Til tross for dette ventes handelsbalansen å gi en svak positiv vekstimpuls for vest-tysk økonomi også i 1990. Alt i alt venter en ikke en fortsatt reduksjon i betalingsulikevektene i OECD-området i inneværende år, og i Vest-Tyskland kan overskuddet på betalingsbalansen fortsette å vokse.

Anslagene for den internasjonale økonomiske utvikling innebærer en moderat nedgang i veksttakten. Det er imidlertid usikkerhet knyttet til en slik utvikling, bl.a. til hvordan den betydelig tilstramningen av pengepolitikken vil påvirke aktiviteten. En kan ikke se bort fra at renteøkningene vil ha en større virkning på den økonomiske aktiviteten enn det som er lagt til grunn i anslagene. I anslagene ligger det at stigningstakten i både lønninger og konsumprisene ikke tiltar gjennom 1990. En kan imidlertid ikke se bort fra tiltakende lønnsvekst. I flere land er den

økonomiske aktiviteten fortsatt høy og fortjenestene i næringslivet gode.

Utviklingen i Øst-Europa vil ventelig føre med seg mer markedsorienterte økonomiske systemer. I noen av landene ser en imidlertid betydelige økonomiske ubalanser; så som sterk inflasjon, stor utenlandsgjeld og underskudd i handelsbalansen med utlandet, målt i konvertible valutaer. I land med store ubalanser vil det være behov for snarlig omlegging av den økonomiske politikken.

Nedgangen i den økonomiske veksttakten internasjonalt fra 1989 til 1990 innebærer en svakere vekst i markedene til de norske bedriftene som selger sine produkter i utlandet. Et mye brukt mål på markedsveksten for eksportkonkurrerende norske bedrifter er å se på endring i importen av tradisjonelle varer hos våre viktigste handelspartnere. Målt på denne måten vokste markedet for norsk eksport med 7¾ pst fra 1987 til 1988 og med 7¼ pst fra 1988 til 1989. Fra 1989 til 1990 kan markedsveksten for norske eksportvarer anslås til 5½ pst, altså en markert nedgang fra året før. Anslått lavere økonomisk aktivitet i Storbritannia står for om lag halvparten av den anslåtte nedgangen i markedsveksten fra 1989 til 1990.

Tabell 6b. BNP-vekst og konsumpriser i OECD-området. Prosentvis endring fra foregående år.

	Bruttonasjonalprodukt					Konsumpriser				
	1986	1987	1988	1989 ¹⁾	1990 ¹⁾	1986	1987	1988 ¹⁾	1989 ¹⁾	1990 ¹⁾
Belgia	1,1	1,9	4,3	4 $\frac{3}{4}$	3 $\frac{1}{4}$	1,3	1,6	1,2	3	3
Canada	3,1	4,5	5,0	3	2 $\frac{1}{4}$	4,2	4,4	4,0	5	4 $\frac{3}{4}$
Danmark	3,1	-0,7	-0,4	1 $\frac{3}{4}$	1 $\frac{1}{2}$	3,6	4,0	4,6	4 $\frac{3}{4}$	3 $\frac{3}{4}$
Finland	2,8	3,3	5,2	1 $\frac{3}{4}$	2 $\frac{1}{2}$	2,9	4,1	5,5	6 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{4}$
Frankrike	2,3	1,9	3,4	3 $\frac{1}{4}$	3	2,7	3,1	2,7	3 $\frac{1}{2}$	3
Italia	2,5	3,0	3,9	3 $\frac{1}{2}$	3	6,1	4,6	5,0	6 $\frac{1}{4}$	5 $\frac{1}{2}$
Nederland	2,0	1,1	2,9	4 $\frac{1}{4}$	3 $\frac{1}{4}$	0,1	-0,7	0,7	1	2 $\frac{1}{4}$
Storbritannia	3,4	4,7	4,2	2	1 $\frac{1}{4}$	3,4	4,2	4,9	8	6 $\frac{1}{2}$
Sverige	2,2	2,6	2,5	2 $\frac{1}{4}$	1 $\frac{1}{4}$	4,3	4,2	5,8	6 $\frac{1}{2}$	8
Sveits	2,8	2,3	3,0	3	2 $\frac{1}{2}$	0,7	1,5	1,8	3	3 $\frac{1}{2}$
Vest-Tyskland	2,3	1,7	3,6	4 $\frac{1}{4}$	3 $\frac{1}{2}$	0,2	0,2	1,2	3	2 $\frac{1}{2}$
Østerrike	1,1	1,9	4,2	4 $\frac{1}{4}$	3	1,7	1,4	2,0	2 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{4}$
Japan	2,5	4,5	5,7	4 $\frac{3}{4}$	4 $\frac{1}{2}$	0,4	-0,2	0,5	2 $\frac{1}{4}$	2 $\frac{1}{4}$
USA	2,7	3,7	4,4	3	2 $\frac{1}{4}$	1,9	3,7	4,1	4 $\frac{3}{4}$	4 $\frac{3}{4}$
Norges										
Handelspartnere	2,3	2,5	3,3	3	2 $\frac{1}{2}$	2,3	2,7	3,4	4 $\frac{3}{4}$	4 $\frac{1}{2}$
OECD totalt	2,6	3,5	4,3	3 $\frac{1}{2}$	3	2,5	3,1	3,6	4 $\frac{3}{4}$	4 $\frac{1}{2}$

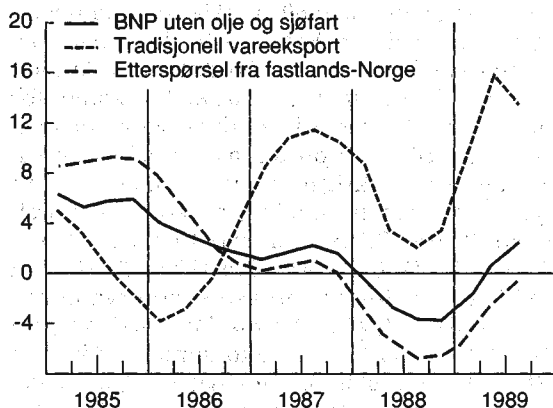
¹⁾ Anslag.

Kilde: OECD og Finansdepartementet.

2. Norsk økonomi

Etter at norsk økonomi gikk inn i en konjunkturedgang sommeren 1986 – med direkte fall i produksjon og innenlandsk etterspørsel fra slutten av 1987, tyder utviklingen gjennom 1989 på at konjunkturtilbakeslaget nå er i ferd med å bli uttømt. Privat konsum tok seg svakt opp gjennom året, og investeringsnedgangen viste tegn til å flate ut. Samlet produksjon for fastlands-Norge viste klar vekst gjennom sommerhalvåret, både på grunn av omslaget i konsumet og på grunn av en mar-

Fig. 6.1: Underliggende tendens.
(Prosentvis volumvekst fra foregående kvartal i glattet, sesongjustert serie, omregnet til årlig rate.)

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

kert økning i den tradisjonelle vareeksporten. Konjunkturoppgangen internasjonalt bidro dermed klart til omslaget.

Fordi omslaget for fastlands-næringene skjedde i løpet av året, blir produksjonsveksten for 1989 regnet på årsbasis likevel negativ, rundt - 1 prosent. Medregnet oljevirkosomhet og utenriks sjøfart blir imidlertid også årsveksten positiv, i overkant av 2 prosent.

Produksjonsoppsvinget gjennom 1989 var ikke sterkt nok til at også sysselsettingen tok seg opp, men det sterke fallet i sysselsettingen gjennom 1988 ble klart bremsset opp. Arbeidsledigheten – målt ved tallet på arbeidsøkere uten arbeidsinntekt ifølge Statistisk sentralbyrås Arbeidskraftundersøkelse – stabiliserte seg på vel 100 000 personer; i underkant av 5 pst av arbeidsstyrken. Det var imidlertid en kraftig økning i tallet på personer på arbeidsmarkedstiltak, noe som dels bidro til at sysselsettingsnedgangen ble bremsset (f.eks. gjennom sysselsetting innen programmet «Arbeid for trygd») og dels til å forsterke nedgangen i arbeidstyrken (f.eks. mer langvarig opplæringsprogrammer).

Kostnadsutviklingen ble preget av inntektsoppgjøret mellom LO og NHO og videreføringen av innteksreguleringen fra 1988. Lovreguleringen hadde trolig ulike virkninger for konkurranseutsatt og skjermet sektor. For enkelte konkurranseutsatte næringer kan reguleringen ha bidratt til at en gunstig

produksjons- og prisutvikling de siste årene – som følge av den internasjonale konjunkturoppgangen – ikke slo ut i en høyere lønnsvekst. For de skjermede næringene bidro trolig videreføringen av reguleringen først og fremst til å begrense en eventuell lønnskompensasjon etter den første reguleringsperioden; svak innelandsk etterspørsel og høy arbeidsledighet ville neppe ha gitt nye sterke, selvstendige bidrag til lønnsveksten med en mer normal lønnsdannelse. Det at både selve reguleringen ble myket noe opp og at rammen ble økt sett i forhold til 1988 bidro også til å redusere reguleringsvirkningen av 1989-loven. Innenfor enkelte skjermede næringer ble da også lønnsveksten lavere enn den lovbestemte øvre rammen.

På grunn av den ulike virkningen på lønnsutviklingen i skjermet og konkurranseutsatt sektor, fikk inntektsreguleringen i 1989 neppe samme store betydning for den innelandske prisutviklingen som reguleringen i 1988. Dette kan delvis forklare at den kraftige nedgangen i den underliggende prisveksten gjennom 1988 – fra om lag 8 pst ved inngangen til 1988 til om lag 4 pst ved inngangen til 1989 – stanset opp gjennom 1989. En internasjonal prisøkning på oljeprodukter i 2. kvartal 1989 bidro imidlertid også sterkt til at nedgangen i prisstigningen stanset opp. En nærmere omtale av lønns- og prisutviklingen for 1989 er gitt i kapitlene 1 og 2, og en oversikt over inntektsreguleringsloven i vedlegg.

De økte oljeprisene bidro samtidig til å bedre driftsbalansen overfor utlandet i 1989. De sterkeste bidragene til bedring i driftsbalansen kom imidlertid fra volumsiden; fra økningen i oljeproduksjonen og veksten i den tradisjonelle vareeksporten. Alt i alt ligger det nå an til en bedring i driftsbalansen overfor utlandet på mer enn 30 milliarder kroner fra 1988 til 1989.

En oversikt over utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser for 1988–89 og anslag for 1990–91 er gitt i tabell 6c.

Omslag til svak vekst i privat konsum

Etter å ha vært i nesten sammenhengende nedgang helt siden sommeren 1986, var det en økning i varekonsumet gjennom sommerhalvåret 1989. Sammen med en fortsatt underliggende vekst i tjenestekonsumet førte dette til at også samlet privat konsum viste vekst gjennom året. Regnet som årsgjennomsnitt ligger det likevel an til nedgang i privat konsum for 1989 på omlag 1,5 pst, regnet fra 1988.

Oppsvinget i konsumet fra og med 2. kvartal 1989 må sees på bakgrunn av at realinn-

tektivveksten trolig forsterket seg gjennom året. For det første medførte inntektsoppjøret at for de fleste lønnstakere økte timelønningene gjennom året sterkere enn prisveksten, mens de gjennom det foregående året hadde økt svakere. Sterkest ble forbedringen – naturlig nok – nettopp i 2. kvartal 1989. For det andre økte også stønadene gjennom året som følge av opptrappingen av arbeidsmarkedstiltakene. Dessuten innebar sysselsettingsutviklingen at de negative bidragene fra nedgangen i utførte timeverk svekket seg gjennom året.

Økningen i privat konsum gjennom 1989 er imidlertid i noen grad beregningsmessig påvirket av tendensen til økte offentlige gebyrer. Dette gjelder betaling for tjenester som leveres fra offentlig sektor til husholdningene. Siden disse tjenestene leveres til husholdningene mot betaling regnes de som privat og ikke som offentlig konsum. Om betalingen for slike tjenester stiger sterkere enn den generelle prisutviklingen for offentlige tjenester, som grovt regnet kan settes lik lønnsutviklingen for offentlig ansatte, så vil dette beregningsmessig slå ut i økt volum for slike tjenester, dvs. som økt volum på det private konsumet. Det er beregnet at dette isolert sett kan ha bidratt til å øke det private konsumet fra 3. kvartal 1988 til 3. kvartal 1989 med 0,3 pst. Omslaget i privat konsum gjennom 1989 var imidlertid såpass sterkt at økte gebyrer på langt nær kan forklare hele omslaget.

Med fortsatt nedgang i konsumet på årsbasis og en viss vekst i realinntektene, har det vært mulig for husholdningene å fortsette å bedre sin separate – dvs. sparingen som andel av disponibel inntekt, som i 1988 var kommet opp i -2,8 pst. Men med den beskjedne inntektsveksten var spareraten antakelig fortsatt negativ for året sett under ett.

Med de store svingningene en har sett de siste årene i husholdningenes spareadferd, må også utsiktene for det private konsumet for de kommende årene i stor grad avhenge av hvordan en antar sparingen vil utvikle seg. Gjennom 1970-årene og første halvdel av 1980-årene lå husholdningenes sparerate på om lag 4,5 pst. Deretter falt den med om lag 11 prosenpoeng fra 1984 til 1986, for så igjen å øke. Men for 1989 var de som tidligere omtalt trolig fortsatt negativ.

Det er antatt at fallet i spareraten fra 1984 til 1986 blant annet hadde sammenheng med den dereguleringen av kredittmarkedet som fant sted samtidig. Det kan argumenteres for at når en går over fra en situasjon med regulering av hvor mye husholdningene kan låne til en situasjon med et fritt kredittmarked, så

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

Tabell 6c. Utviklingen i noen økonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra året før, der ikke annet framgår.¹⁾

	1988	«1989»	1989	1990	1990	1990	1990	1991	1991
	Regnskap ²⁾		FD	NB	OECD	BF	FD	OECD	BF
Privat konsum	- 2,3	-1,7	- 2,0	2,0	1,2	1,3	2,0	1,8	1,5
Offentlig konsum	0,1	1,0	2,8	3,0	3,8	4,1	2,3	2,0	2,1
Bruttoinvesteringer i fast kapital	1,9	- 9,7	- 5,6	..	-20,6	-20,6	-21,3	21,3	8,9
- fastlands-Norge ³⁾	- 5,3	-15,2	-13,5	- 4,5	..	- 4,3	- 6,8	..	2,4
Innenl. anvendelse i alt (inkl. lagerendr.)	- 1,6	- 3,5	- 2,6	0,8	1,2	0,7	0,1	2,6	2,5
- etterspørsel fra fastlands-Norge ⁴⁾	- 2,5	- 4,2	- 3,5	1,0	0,3
Eksport	4,8	13,2	12,5	3,8	3,0	2,5	2,7	2,7	1,1
- råolje og naturgass	10,8	27,6	25,2	- 0,8	..	- 1,0	- 0,7	..	0,0
- tradisjonelle eksportvarer ⁵⁾ ..	9,0	7,6	8,0	6,0	..	3,0	4,0	..	1,0
Samlet tilgang/anvend. av varer og tjenester	0,1	1,0	1,5	1,2	0,9	..	2,1
Import	- 2,7	- 2,4	- 0,9	1,8	0,9	0,9	0,0	4,2	5,2
- tradisjonelle importvarer ⁵⁾ ...	- 6,5	- 5,5	- 5,0	3,3	..	4,5	2,5	..	4,0
Bruttonasjonalprodukt (BNP)	1,1	2,2	2,3	1,5	2,2	1,4	1,2	2,1	1,0
- fastlands-Norge ³⁾	- 0,1	- 1,3	- 0,8	1,5	2,2	1,5	1,1	2,8	1,1
Utførte timeverk	- 0,7	- 4,0	- 3,5	- 0,5	..	- 0,8	- 0,3
Sysselsatte personer	- 0,8	- 2,8	- 2,8	0,0	0,2	0,6	..
Arbeidsstyrken	0,6	- 1,1	0,0	0,3	..
AKU-arbeidsledighetsprosent (nivå)	3,2	4,8	4,9	4,6	..
Reg. arbeidsledighetsprosent (nivå)	2,3	3,8
Utbetalt timelønn	5,1	5,0	..	5,0	5,0
Konsumprisindeksen	6,7	4,6	4,5	4,0
Konsumdeflatoren i Nasjonalregnskapet	6,1	4,1	4,5	4,5	..	4,5	4,5
Importpriser tradisjonelle varer	4,2	4,3	4,0	4,0	4,0	..	3,0
Eksportpriser tradisjonelle varer	10,4	5,4	5,0	- 2,0	0,0	..	3,0
Husholdningenes sparerate (nivå)	- 2,8	..	0,0	- 0,3	- 0,4	0,5	..	- 0,1	0,5
Husholdningenes disponible realinntekt	- 0,2	(0,5)	2,0	1,5
Disponibel realinntekt for Norge	- 2,0	0,9
Driftsbalansen (nivå) mrd. kroner	-23,8	9,2	7,7	15,0	22,1	9,3	13,0	24,8	- 3,1
- utenom nto. salg av skip ⁶⁾	-12,5	25,0	24,7	22,0	..	25,4	21,0	..	4,3

¹⁾ Regnskap for 1988 og 1989 i 1987-priser.

FD: Anslag iflg. Salderingsproposisjonen for 1990 (St.meld. nr. 1 Tillegg nr. 13 (1989-90)).

NB: Anslag iflg. Norges Banks kvartalsrapport 1989/4.

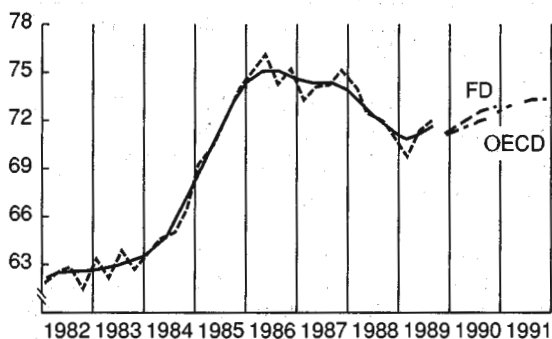
OECD: Anslag iflg. OECDs Economic Outlook nr. 46 (des. 1989) i 1984-priser.

BF: Anslag iflg. Den norske bankforenings høstrapport 1989.

Alle $\frac{1}{4}$ -brøker er avrundet opp til nærmeste desimal. +/- etter anslag betyr høyere/lavere enn angitt.²⁾ Kolonnen for 1989 angir resultatet forutsatt at nivået fra siste observasjon i 1989 stort sett hadde holdt seg (sesongjustert) uendret ut året.³⁾ Utenom oljevirksomhet og utenriks sjøfart.⁴⁾ Utenom investeringer i oljevirksomhet og utenriks sjøfart og utenom lagerendringer.⁵⁾ Alle varer unntatt skip, oljeplattformer og -moduler mv., råolje og naturgass.⁶⁾ Utenom nto. salg av brukte skip og kjøp av nye skip.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Arbeidsdirektoratet, Finansdepartementet, Norges Bank, OECD og Den norske bankforening.

Fig. 6.2: *Privat konsum.*
Mrd. kroner i 1987-priser.
Sesongjusterte og glattede regnskapstall
og framskrivninger basert på anslag fra
Finansdepartementet og OECD.

Kilde: SSB, FD og OECD, samt egne beregninger.

vil husholdningene gjennomgående ønske å låne mer enn før over en periode på flere år. Som det framgår av tabell 6c bygger alle de gjengitte anslagene for veksten i privat konsum for 1990 og 1991 på at spareraten vil stabilisere på et lavt nivå i disse årene.

Utviklingen i privat konsum framgår også av figur 6.2. Fra begynnelsen av 1982 og fram til 3. kvartal 1989 viser figuren både sesongjusterte og glattede kvartalsvise nasjonalregnskapstall. Fra og med 4. kvartal 1989 og framover har en nyttet en metode for å kvartalsfordele årsanslagene som er gitt i Salderingsproposisjonen for 1990-budsjettet og i OECDs siste Economic Outlook (se tabell 6.c). Det understrekes at kvartalsfordelingen av årsanslagene ikke bygger på underlagsmateriale fra de nevnte institusjonene, men er foretatt av utvalget selv ved hjelp av en ren mekanisk glattemetode. Metoden har en tendens til å gi en utflating mot slutten av serien.

Investeringene – omslag i 1990?

Investeringsnedgangen som satte inn fra begynnelsen av 1988 fortsatte gjennom 1989. Nedgangen har først og fremst funnet sted innenfor fastlands-næringene, herunder boligsektoren, men også for oljevirksomheten og kommunene er investeringene redusert i løpet av perioden. De statlige investeringene har imidlertid fortsatt å øke, ikke minst som følge av den tiltakspakken som ble satt i verk våren 1989. For utenriks sjøfart har det vært en kraftig økning i investeringene i løpet av de siste to årene, etter at investeringene var negative i årene 1985–87 pga. utflugging.

På årsbasis ligger det for 1989 an til en nedgang i investeringene for fastlands-Norge på

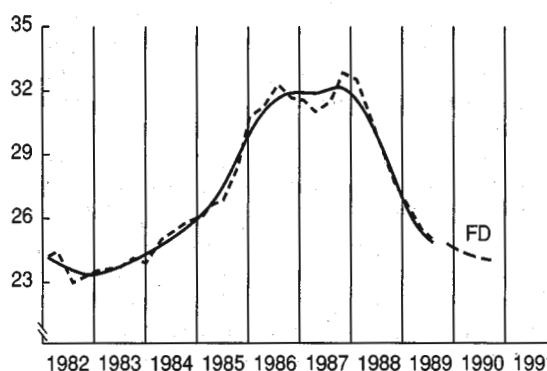
omlag 15 pst. Nedgangen viste imidlertid visse tegn til å flate noe ut gjennom året, og anslagene i tabell 6c innebærer en klar utflating og mulighet for oppgang i investeringene i 1990, slik det også framgår av figur 6.3. Omslaget er først og fremst ventet innenfor industrien, særlig utekonkurrerende industri, selv om også disse investeringene trolig vil vise nedgang på årsbasis for 1990, pga. den sterke nedgangen gjennom 1989. Omslaget i industriinvesteringene må sees på bakgrunn av kraftig produksjonsvekst og god lønnsomhet i den utekonkurrerende industrien de siste årene. Det ligger ikke an til at boliginvesteringene vil ta seg opp gjennom 1990, men om rentenivået skulle falle betydelig og husholdningenes inntektssituasjon forbedre seg sterkere enn det er lagt til grunn i anslagene i tabell 6c, vil også boliginvesteringene kunne vise et omslag i løpet av året.

Kraftig økt tradisjonell vareeksport – forbigående eller varig gevinst?

Det mest særmerkte – og overraskende – trekket ved den markedsmessige utviklingen i 1989 var den kraftige volumøkningen i tradisjonell vareeksport som satte inn fra 2. kvartal. Selv om volumet økte langt svakere fra 2. til 3. kvartal og verditall for oktober og november tyder på at det ikke vil bli noen vesentlig økning fra 3. til 4. kvartal, var oppgangen i 2. kvartal så sterkt at en får inntrykk av et sterkt oppsving i eksporten gjennom året.

En må imidlertid ta hensyn til at det er en betydelig usikkerhet ved eksportvolumtallene i de kvartalsvise nasjonalregnskapene (de bygger på enhetsprisindekser fra utenriks-

Fig. 6.3: *Bruttoinvesteringer i fastlands-Norge.*
Mrd. kroner i 1987-priser.
Sesongjusterte og glattede regnskapstall
og framskrivning basert på anslag fra
Finansdepartementet.

Kilde: SSB, FD og OECD, samt egne beregninger.

handelsstatistikken). Det gjelder særlig for varer fra hjemmekonkurrerende industri – og verkstedindustrien spesielt, der oppsvinget var sterkest.

Oppsvinget fulgte etter en periode med stagnerende eksportvolum gjennom 1988. Også for enkelte industrielle råvarer (kjemiske råvarer, raffinerte oljeprodukter) svekket eksporten seg gjennom siste halvår av 1988, men det kan forklares med spesielle hendelser på tilbudssiden (brann på Rafsnes og nedstenging av Mongstad-anlegget i forbindelse med tilkobling av ny kapasitet).

Alt i alt synes det rimelig å legge til grunn at det skjedde et markert oppsving i eksporten av varer fra hjemmekonkurrerende industri – og særlig for verkstedprodukter – i løpet av 1989. Veksten var trolig klart sterkere enn markedsveksten på våre eksportmarkeder, selv om også markedsveksten var relativt sterk for slike produkter, idet det i særlig grad var investeringsetterspørselen som bidro til den internasjonale markedsveksten i denne perioden. Det betyr at de norske bedriftene må ha vunnet markedsandeler på eksportmarkedene i løpet av 1989.

Vinsten av eksportmarkedsandeler gjennom 1989 må utvilsomt sees i sammenheng med den konkurranseevneforbedringen de norske bedriftene har opplevd det siste halvannet året, som følge av relativt lav lønnsvekst og høy produktivitetsvekst. Utviklingen i de relative lønnskostnadene for de norske industribedriftene er nærmere omtalt i kapittel 5.

Markedsandelsvinsten er imidlertid sterkere enn hva det er rimelig å tilskrive kostnadsforbedringen alene; trolig har også den ulike konjunkturutviklingen mellom Norge og våre handelspartnere bidratt til utviklingen. Etter at konjunkturtilbakeslaget i norsk økonomi satte inn med full kraft gjennom 1988, samtidig som oppgangen forsterket seg i utlandet, har bedriftene trolig sett seg tjent med i større grad å satse på eksportmarkedene for å holde produksjonen og fortjenesten oppe. En kan heller ikke se bort fra at den høye kapasitetsutnyttningen i utlandet kan ha gitt åpning for mange norske bedrifter som i utgangspunktet ikke var kostnadmessig konkurransedyktig. Det er derfor vanskelig å bedømme om vridningen mot eksportmarkedet er uttrykk for en mer langsiktig strategi eller kun en kortsiktig tilpasning.

Det hersker på denne bakgrunn stor usikkerhet om den videre utviklingen i den norske eksporten av varer fra hjemmekonkurrerende industri. Den sterke investeringsveksten på våre eksportmarkeder vil snart gi økt produksjonskapasitet for de norske bedriftene

utenlandske konkurrenter. I den grad de norske bedriftene da ikke er kostnadmessig konkurransedyktige, kan de bli presset ut av eksportmarkedene igjen. Konkurransen vil skjerpes etter hvert som svakere konjunkturutvikling internasjonalt vil svekke markedsveksten i utlandet.

Det kan dessuten være at etter hvert som det norske hjemmemarkedet tar seg opp, vil de norske bedriftene igjen finne det mest lønnsomt å vri salgsinnsatsen tilbake til hjemmemarkedet.

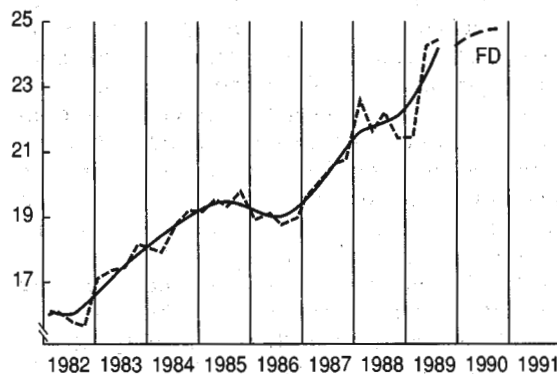
Også for andre typer tradisjonelle eksportvarer ligger det an til en klart svakere eksportvekst i de nærmeste årene. En svakere internasjonal konjunkturutvikling vil raskt kunne gi seg utslag i svekket eksport for de råvareproduserende bedriftene innenfor utekonkurrerende industri. Dessuten tilsier markedsituasjonen for oppdrettsfisk og ressursproblemene innenfor den tradisjonelle fiskeindustrien at også fiskeeksporten vil utvikle seg klart svakere i tiden framover.

Alt i alt er det derfor grunn til å vente betydelig lavere vekst i den tradisjonelle vareeksporten i tiden framover, slik det framgår av tabell 6c og figur 6.4. Det er heller ikke grunn til å vente at oljeproduksjonen vil fortsette å øke i samme takt som i de siste årene, selv om den norske, selvpålagte produksjonsbegrensningen vil bli redusert fra 7,5 til 5 pst fra 1989 til 1990. (Dette tiltaket ble kjent etter at eksportanslagene i tabell 6c ble gitt.) Dermed vil også den samlede vareeksport utvikle seg svært beskjedent.

Produksjonen – bunnen nådd

Den ulike utviklingen i etterspørselskomponentene de to siste årene – vekst i ekspor-

Fig. 6.4: Tradisjonell vareeksport.
Mrd. kroner i 1987-priser.
Sesongjusterte og glattede regnskapstall
og framskrivning basert på anslag fra
Finansdepartementet.

Kilde: SSB, FD og OECD, samt egne beregninger.

ten, men nedgang i innenlandsk etterspørsel – har fått betydning for produksjonsutviklingen etter næring. For de skjermede næringene, som i sin helhet er henvist til etterspørselen fra hjemmemarkedet, falt produksjonen fram til sommeren 1989. I industrien – som både retter sin produksjon mot eksport og hjemmemarkedet – bidro eksportveksten til at produksjonen om lag kunne holdes oppe, trass i fallet i den innenlandske etterspørselen. Det var imidlertid også klare forskjeller mellom industribedriftene, avhengig av i hvilken grad de enkelte bedriftene fikk del i eksportoppsvinget eller ble rammet av nedgangen innenlands.

Omslaget i innenlandsk etterspørsel i løpet av sommerhalvåret førte imidlertid til at også produksjonen i skjermet sektor viste oppgang utover høsten 1989. Sammen med den forsterkede eksportveksten bidro dette til et klart omslag også i samlet produksjon for fastlands-Norge. Oppgangen omfattet – foruten offentlig forvaltning – først og fremst varehandelen og innenlandsk samferdsel, noe som hang sammen med at det særlig var varekonsumet som sto for omslaget. Dessuten var det et svakt omslag for øvrig privat tjenesteyting (utenom bank, forsikring og eiendomsdrift). Bygge- og anleggsvirksomheten var derimot i nedgang gjennom hele 1989, som følge av den fortsatte nedgangen i investeringene.

Tendensen fra slutten av 1989 vil trolig bli videreført inn i 1990, da det for året som helhet er anslått en BNP-vekst for fastlands-Norge på 1–2 pst. Selv om dette er en beskjeden vekst på årsbasis, innebærer det en klar vekst gjennom året, slik det framgår av

figur 6.5. Med vesentlig redusert eksportvekst gjennom 1990, men uten direkte tilbakeslag for eksporten fra utekonkurrerende industri, må en anta at veksten etter hvert vil bli langt mer jevn mellom de ulike hovednæringene, enn den har vært i de siste årene.

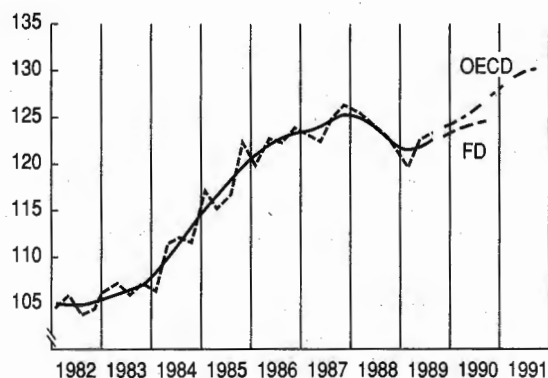
Utviklingen i arbeidsstyrken avgjørende for ledighetsutviklingen

Tallet på timeverk har falt klart sterkere enn produksjonen for fastlands-Norge gjennom de siste to årene. Omslaget i produksjonen gjennom 1989 var heller ikke sterkt nok til å stanse fallet i utførte timeverk, men nedgangen i timeverkene ble klart dempet gjennom sommerhalvåret. Etter anslagene i tabell 6c å dømme, ligger det an til en økning i timeverkene gjennom året som kommer, slik det framgår av figur 6.6.

For sysselsettingen var det imidlertid en klar utflating av nedgangen gjennom 1989. Mens tallet på sysselsatte falt noe kraftigere enn timeverkene i 1988, har dermed nedgangen gjennom 1989 vært betydelig svakere, men dette skyldes blant annet at det var færre arbeidsdager i 1989 enn året før. Dessuten har gjennomsnittlig arbeidstid gått noe ned for familiearbeidere.

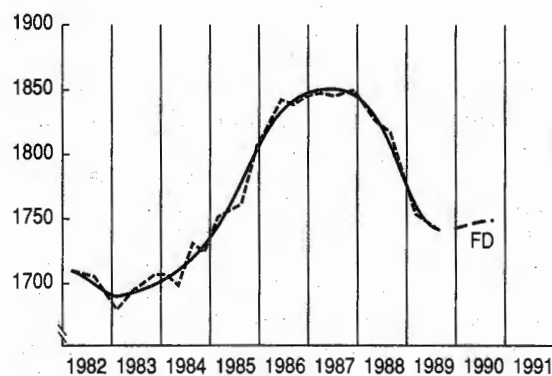
Da sysselsettingen begynte å falle rundt årsskiftet 1987/88 og deretter falt kraftig gjennom andre halvår 1988, førte det til at også arbeidsstyrken tok til å falle. Nedgangen i arbeidsstyrken var imidlertid klart svakere enn sysselsettingsnedgangen, slik at arbeidsledigheten økte sterkt. Da den sterke sysselsettingsnedgangen tok til å flate ut gjennom 1989 fortsatte imidlertid nedgangen i arbeids-

Fig. 6.5: BNP i fastlands-Norge. Mrd. kroner i 1987-priser. Sesongjusterte og glattede regnskapstall og framskrivning basert på anslag fra Finansdepartementet og OECD.

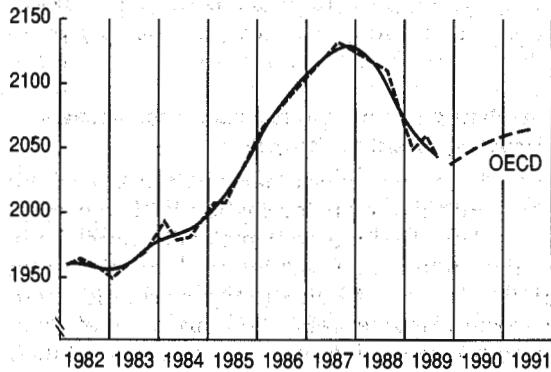
Kilde: SSB, FD og OECD, samt egne beregninger.

Fig. 6.6: Utførte timeverk. I 1000. Etter omregning til 37,5 timers uke. Sesongjusterte og glattede AKU-tall og framskrivning basert på anslag fra Finansdepartementet.

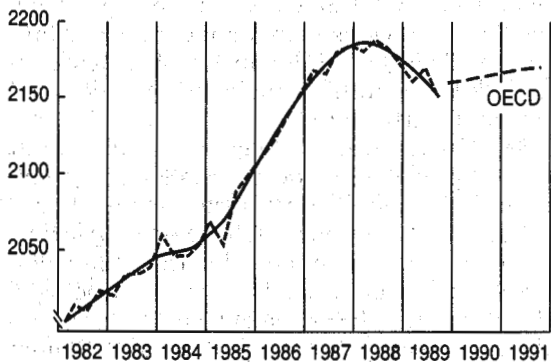
Kilde: SSB, FD, samt egne beregninger.

Fig. 6.7: *Sysselsatte. I 1000 personer. Sesongjusterte og glattede AKU-tall og framskrivning basert på anslag fra OECD.*

Kilde: SSB, FD og OECD, samt egne beregninger.

Fig. 6.8: *Arbeidsstyrke. I 1000 personer. Sesongjusterte og glattede AKU-tall og framskrivning basert på anslag fra OECD.*

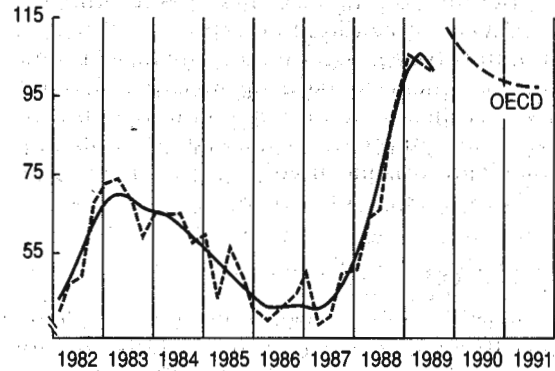

Kilde: SSB, FD og OECD, samt egne beregninger.

styrken. Resultatet var at arbeidsledigheten – målt som tallet på arbeidssøkere uten arbeidsinntekt iflg. Statistisk sentralbyrås arbeidskraftsundersøkelse – stabiliserte seg gjennom året.

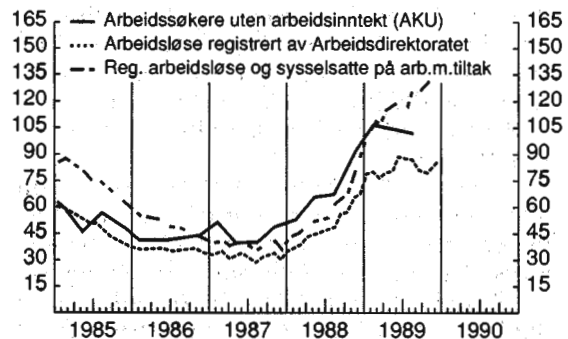
Også tallet på registrert arbeidsledige ved arbeidskontorene viste tegn til å stabilisere gjennom 1989. Men det var samtidig en kraftig økning i tallet på personer på arbeidsmarkedstiltak (utenom attføringstiltak); summen av registrert ledige og personer på tiltak fortsatte derfor å øke, slik det framgår av figur 6.10. En kan imidlertid ikke se bort fra at denne utviklingen overvurderer den forverringen som har skjedd på arbeidsmarkedet gjennom 1989, idet den sterke opptrappingen av arbeidsmarkedstiltakene kan ha trukket nye grupper arbeidstakere til arbeidskontorene. På den annen side tyder den sterke

Fig. 6.9: *Arbeidsledige. I 1000 personer. Sesongjusterte og glattede AKU-tall og framskrivning basert på anslag fra OECD.*

Kilde: SSB, FD og OECD, samt egne beregninger.

Fig. 6.10: *Arbeidsledige. Arbeidssøkende uten arbeidsinntekt, registrert arbeidsløse ved arbeidskontorene og sysselsatte på arbeidsmarkedstiltak. Sesongjusterte tall i tusen.*

Kilde: Arbeidsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

nedgangen i arbeidsstyrken på at det fortsatt skjedde en forverring på arbeidsmarkedet.

Utsiktene for arbeidsledigheten det kommende året vil særlig avhenge av den videre utviklingen i arbeidsstyrken. Om veksten i arbeidsstyrken fortsatt skulle bli negativ eller svært lav, vil den åpne ledigheten kunne gå ned i takt med den ventede økningen i sysselsettingen, selv om problemene på arbeidsmarkedet fortsatt vil være betydelige. Om sysselsetningsveksten skulle føre til at flere av de yrkespassive igjen begynner å søke arbeid, kan også den åpne ledigheten fortsette på et høyt nivå.

3. ANSLAGENE PÅ KONSUMPRISUTVIKLINGEN I 1990

Utvalget har som i tidligere år fått i oppdrag å utarbeide en prognose for prisutvik-

lingen i inneværende år. Slike anslag for prisutviklingen vil alltid være beheftet med usikkerhet. Ved å benytte seg av flere metoder søker utvalget å danne seg en best mulig oppfatning om faktorer bak prisutviklingen.

Utvalget har til denne rapporten fått gjennomført beregninger med de makroøkonomiske modellene MODIS og MODAG. I tillegg har utvalget hentet informasjon fra et materiale som utarbeides av Prisdirektoratet om planlagte prisendringer i næringslivet og offentlige institusjoner fram til mai.

Prisdirektoratets prognose

Prisdirektoratet har samlet inn opplysninger fra private bedrifter og offentlige institusjoner om planlagte prisendringer fram til mai.

Disse opplysningene gir i første rekke et samlet uttrykk for de prisforventninger som eksisterer på tilbudssiden i økonomien. Prognosene gir ikke uttrykk for Prisdirektoratets forventninger til prisutviklingen.

Opplysningene fra de næringsdrivende ble i år i hovedsak innhentet i andre halvdel av november måned. Anslagene gjenspeiler derfor i hovedsak de forventningene næringslivet hadde om pris-, kostnads- og etterspørselsutviklingen på det tidspunktet.

Det foreligger ikke opplysninger om hvilke antakelser om bl.a. lønnsutviklingen og kostnadsutviklingen samt etterspørselsutviklingen som ligger til grunn for prisforventningene. På det tidspunkt oppgavegiverne ga sine opplysninger var imidlertid det økonomiske opplegget for 1990 i hovedsak kjent. I den grad oppgavegiverne ikke har tatt hensyn til endringer i avgiftssatser etc., som i hovedsak foretas i januar, er det ikke korrigert for dette.

Prisdirektoratets materiale gir en samlet konsumprisvekst fra november 1989 til mai 1990 på 3,1 pst. Den tilsvarende veksten i fjor var 2,8 pst. Det er fram til januar i år at prisene antas å stige sterkere enn i samme periode i fjor, og det er i Prisdirektoratets materiale antatt at 12-månedersraten øker til 5,0 pst i januar for så å falle til 4,5 pst i mai. Prisdirektoratets anslag for desember ligger på 0,3 pst over den registrerte konsumprisindeksen for samme måned.

Fordi en del avgifter økes mer i januar i år enn i fjor er det ikke urimelig med en oppgang i 12-månedersraten i begynnelsen av året. Dette gjelder alkohol- og tobakksavgifter, bensinavgifter, avgift på mineralolje samt ulike emballasjeavgifter. Til forskjell fra i fjor ble også subsidiesatsene på matvarer redusert i år. Det må imidlertid understrekes at

konsumprisveksten enkelte måneder kan være sterkt påvirket av tilfeldige forhold som ikke lar seg anslå på forhånd, slik at slike anslag må vurderes med forsiktighet.

En foreløpig undersøkelse av treffsikkerheten til Prisdirektoratets prognoser i perioden 1981-1988, gir som hovedresultat at metoden er relativt treffsikker, men med en viss tendens til å overvurdere prisstigningen. I Prisdirektoratets prognose for prisveksten fra november 1988 til mai 1989 ble prisveksten anslått til 3,1 pst, mens den registrerte prisveksten ble 2,8 pst. Prognosen utarbeidet i mai 1989 for perioden fram til desember 1989 anslø prisveksten fra mai til desember 1989 til 1,8 pst. Registrert prisvekst i denne perioden ble 1,3 pst.

Makroøkonomiske modeller

Utvalget har fått gjennomført beregninger med ulike makroøkonomiske modeller. Bakgrunnen for å benytte flere modeller er tildels betydelige forskjeller ved modellenes egenskaper i prognosesammenheng. Et felles trekk ved modellene er likevel at konsumprisutviklingen i stor grad blir bestemt fra kostnadssiden, selv om dette er mest rendyrket i MODIS.

I slike modellberegninger blir en del størrelser av betydning for konsumprisene anslått utenfor modellene (eksogene variabel). Variable som anslås slik er i modellberegningene uavhengige av andre størrelser. Dette er en forenkling det er naturlig å gjøre i slike beregninger. Utviklingen i flere av disse størrelsene vil i virkeligheten være avhengig av andre forhold i økonomien.

For modellene utvalget benytter er de viktigste variable som anslås utenfor modellene importpriser og lønnsatser samt avgifter, subsidier og en del offentlig regulerte og avtalebestemte priser. Importprisutviklingen er anslått med utgangspunkt i forventet prisutvikling internasjonalt. For størrelser som fastsettes av det offentlige er det naturlig å legge til grunn at vedtak som er gjort ved inngangen til året ikke endres.

For størrelser som i stor grad er resultat av avtaler gjøres det beregningstekniske forutsetninger. Dette gjelder hovedsakelig lønnsutviklingen og utviklingen i jordbrukspriser.

Modellresultatene er betinget av forutsetningene som gjøres. For størrelser som anslås eksogent i alle modellene har en benyttet samsvarende forutsetninger i alle beregningene.

Planleggingsmodellen MODIS foreligger i en omarbeidet og oppdatert versjon, MODIS

V. For varer hvor prisene bestemmes i modellen er det utviklingen i kostnadskomponenter som vareinnsats og lønninger samt produktivitet og driftsresultat pr. produsert enhet som regnskapsmessig bestemmer vareprisene.

Prisdannelsen i MODIS kan ikke tas til uttrykk for hva som er de sentrale årsak-virkningssammenhenger i økonomien. Flere av de priser og kostnadskomponenter som anslås utenfor modellen vil i virkeligheten påvirke hverandre i betydelig grad. Eksempelvis virker lønnsvekst i MODIS bare på varepriser som i modellen får sin pris bestemt fra kostnadssiden. I virkeligheten vil flere av de priser og kostnadskomponenter som anslås utenfor modellen også bli påvirket av lønnsutviklingen, og vice versa. Slike mekanismer kan en i noen grad ta hensyn til ved fastsettelsen av de eksogene anslagene.

Det er også utført prisberegninger ved hjelp av den makroøkonomiske modellen MODAG. En viktig forskjell på MODIS og MODAG er at MODAG har flere tallfestede økonomiske sammenhenger innarbeidet. Disse er tallfestet på grunnlag av historiske observasjoner. Modellen krevder dermed færre anslag enn MODIS og er i denne forstand enklere, men ikke nødvendigvis sikrere, å bruke i prognosesammenheng. Både MODAG og MODIS er basert på årsdata, men i MODAG er utviklingen fra år til år knyttet sammen.

Prismodellen i MODAG har mange felles-trekk med MODIS. Importprisene og prisene på norskproduserte varer og tjenester på innenlandsmarkedene (hjemmeprisene) bestemmer prisene på varer og tjenester som går til privat konsum. Hjemmeprisene bestemmes i stor grad av bedriftenes enhets-kostnader. Når en ser bort fra virkninger gjennom lønnsutviklingen, som i utvalgets beregninger er gitt ved beregningstekniske forutsetninger, påvirker importprisene hjemmeprisene hovedsakelig gjennom produsentenes vareinnsats. For enkelte varer har det også en viss effekt at hjemmeprodusentenes konkurrerer med importvarer. Konkurransprisvirkningen av importprisvekst er imidlertid nærmest ubetydelig i forhold til virkningen gjennom vareinnsatskostnadene for konsumprisutviklingen sett under ett.

Enhetskostnadene bestemmes av arbeidskraftproduktivitet, lønnsatser og vareinnsatspriser. I MODAG bestemmes produktivitetutvikling og vareinnsatsprisene i modellen ved egne ligninger mens driftsmarginene bestemmes gjennom prisligningene. Ligningene for produktivitet er karakterisert av tiltakene utbytte av arbeidskraft, særlig på kort

sikt. I flere av prisligningene inngår en variabel for kapasitetsutnyttelse.

I hjemmeprisrelasjonene i MODAG inngår hjemmeprisen fra foregående periode(r) som forklaringsvariabel. Tilbakedatererte verdier av forklaringsfaktorene får gjennom disse leddene betydning for prisdannelsen i inneværende periode, i tillegg til at tilbakedatererte verdier av forklaringsfaktorene inngår direkte. Dette betyr også at utviklingen i inneværende periode får betydning for senere perioder.

I den versjonen av MODAG utvalget har benyttet i forbindelse med denne rapporten er relasjonene oppdatert på grunnlag av data fram til og med 1987. Dette har bl.a. gitt som gjennomgående resultat at mer av kostnadsveksten i inneværende periode veltes over i prisvekst i inneværende periode sammenliknet med tidligere versjoner av modellen.

I alle modellberegningene inngår forutsetninger om utviklingen i importpriser og lønninger samt offentlig fastsatte størrelser, husleie og jordbrukspriser. For disse størrelser er det lagt til grunn samsvarende forutsetninger i alle modellberegningene. I MODIS må i tillegg utviklingen i produktivitet og driftsmarginer fastsettes i næringer med kostnadsbestemte priser.

Forutsetninger for prisanslagene

Det er i betydelig grad usikkerhet knyttet til de forutsetningene modellanslagene er betinget av, som kommer i tillegg til usikkerhet i de sammenhenger som er tallfestet i modellene. De viktigste forutsetningene er summert opp i tabell 6.3.1 på slutten av dette avsnittet.

Utvalget har tradisjonelt lagt til grunn beregningstekniske forutsetninger om den *gjennomsnittlige årslønnsveksten* for alle grupper i sine prisprognoser. I denne rapporten har utvalget gjennomført modellberegningene både med 3 pst og med 6 pst gjennomsnittlig vekst i timelønningene fra 1989 til 1990.

Som nevnt er det en ofte en forenkling når enkelte størrelser er forutsatt uavhengig andre størrelser i modellen. I beregningene har en ikke foretatt en gjennomgående revisjon av eksogene forutsetninger som kan påvirkes av en såpass stor forskjell på lønnsveksten fra et år til det neste som 3 prosentpoeng. Det er eksempelvis forutsatt samme prisutvikling på importerte varer i de to alternativene, selv om det er grunn til å tro at prisfastsettelsen til importører vil påvirkes av

pris- og kostnadsutviklingen. Det er heller ikke rimelig å forutsette at den samme økonomiske politikk vil bli ført med en såpass stor forskjell på lønnsutviklingen, eller at renteutviklingen vil bli den samme.

Med unntak av forutsetningen om utviklingen i jordbruksprisene (samt driftsmarginene i MODIS), er det således benyttet samme forutsetninger om utviklingen fra 1989 til 1990 både i alternativet med 3 pst lønnsvekst og i alternativet med 6 pst lønnsvekst.

Slik beregningene er gjennomført må de derfor i hovedsak tolkes som en illustrasjon av den direkte, isolerte effekten av ulik lønnsutvikling gjennom 1990 slik den framkommer gjennom modellenes hjemmeprisrelasjoner.

Virkningene på prisutviklingen av en gitt årslønnsvekst vil normalt være avhengig av hvordan den forutsatte lønnsveksten fordeler seg gjennom året, fordi det kan ta tid for lønnsøkninger slår ut i prisene. Tradisjonelt er ikke slike forskjeller på forløpet så store at de blir avgjørende for utvalgets prisprognoser. Inntektsreguleringsloven, som gjelder fram til 31. mars 1990, medfører imidlertid at årslønnsveksten fra 1989 til 1990 i hovedsak må komme som følge av lønnstillegg i de siste 9 månedene av 1990. Det er på denne bakgrunn lagt til grunn stiliserte forutsetninger om lønnsutviklingen gjennom 1990. I alternativet med 3 pst lønnsvekst fra 1989 til 1990 er det som en forenkling forutsatt at hele bidraget til årslønnsveksten kommer som følge av sentrale tillegg. I alternativet med 6 pst lønnsvekst er det forutsatt at halvparten av bidraget til årslønnsveksten kommer som sentrale tillegg og at resten fordeler seg jevnt gjennom året som glidning.

På bakgrunn av at ulike forutsetninger om lønnsveksten i 1990 også får selvstendig betydning for prisutviklingen i årene etter 1990 er det i MODAG også gjort beregninger på lengre sikt med sikte på å belyse effekten av dette slik den framkommer i modellene. Disse beregningene er gjennomført som rene illustrasjoner av den isolerte betydning av ulike lønnsforutsetninger, og må ikke tolkes som utvalgets oppfatning om den langsiktige betydningen av en differanse i lønnsveksten fra 1989 til 1990 på 3 prosentpoeng.

En differanse i årslønnsveksten på 3 prosentpoeng i 1990 medfører at lønnsoverhenget inn i 1991 blir forskjellig, når det er forutsatt at hele forskjellen skyldes lønnsutviklingen etter 1. april 1990. Den konstruerte forskjellen på vekstforløpene gjennom 1990 medfører at forskjellen i lønnsoverheng inn i 1991 blir om lag 2¼ pst. På grunnlag av dette er det beregningsteknisk forutsatt en diffe-

ranse i lønnsveksten fra 1990 til 1991 som tilsvarende denne konstruerte forskjellen i lønns-overhenget, dvs. at lønnsutviklingen etter 1. januar 1991 er forutsatt lik i de to alternativene. Den eneste forskjellen i øvrige forutsetninger i MODAG er som for 1990 at prisutviklingen på jordbruksvarer forutsettes å være parallell med lønnsutviklingen.

Det er forutsatt at *importpriser* på tradisjonelle varer i gjennomsnitt vil stige med om lag 3¼ pst. fra 1989 til 1990, som er noe svakere enn i foregående år. Forutsetningen avspeiler at prisstigningstakten forventes å avdempes noe internasjonalt. Prisstigningen internasjonalt kan imidlertid bli annerledes enn forutsatt. Dette vil i såfall bidra til å endre prisstigningen i Norge. Kronekursens utvikling innenfor de fastlagte svingningsmarginer vil også kunne ha betydning for prisutviklingen. Matvareprisene er i beregningene forutsatt å få lavest prisvekst, om lag 2¼ pst, mens en har forutsatt noe sterkere vekst på ikke spiselige råvarer og lite bearbejdede varer.

Det er stor usikkerhet knyttet til utviklingen i *råoljeprisene*. I Salderingsproposisjonen ble det forutsatt et fall i råoljeprisene målt i norske kroner på 4 pst fra 1989 til 1990. I beregningene er det forutsatt samme gjennomsnittlige prisnivå på råolje målt i norske kroner i 1989 og 1990. Denne forutsetningen innebærer en ytterligere svekkelse av dollarkursen og/eller et fall i råoljeprisen målt i dollar gjennom 1990, i forhold til nivået ved inngangen til året.

Utviklingen i de avtalebestemte prisene på *norskproduserte jordbruksvarer* vil være avhengig av den avtalte rammen for jordbruksoppjøret, samt hvor mye av rammen som tas ut ved økningen av prisene. Som en beregningsteknisk forutsetning er det her lagt til grunn at de avtalebestemte jordbruksprisene øker i takt med den lønnsutviklingen som er forutsatt i beregningene. Konsumprisene på jordbruksvarer vil i tillegg avhenge av i hvilken grad de avtalte jordbrukspriser slår ut i de prisene konsumentene må betale. Det er her også tatt hensyn til at subsidiesatsene ble redusert ved årsskiftet.

I konsumprisindeksen er det en kvartalsvis husleieundersøkelse som er grunnlaget for måling av prisutviklingen på *boligtjenester*. Boligtjenester veier tungt i konsumprisindeksen, fordi de i tillegg til betalte husleier også omfatter nivået på husholdningenes renteutgifter på boliglån, forsikringer samt visse kommunale avgifter. Husleie er som nevnt eneste representantvare for boligtjenester, og husleieindeksen har vist vesentlig sterkere vekst enn totalindeksen de senere

år, selv om veksten avtok noe i 1989 sammenliknet med året før. Rentesatser inngår ikke direkte i konsumprisindeksen, og virkninger av renteendringer på konsumprisindeksen må på kort sikt komme indirekte gjennom de faktiske kostnadene til gårdeiere og borettslag samt gjennom effekten på det generelle kostnadsnivået i næringslivet. Disse effektene av renteendringer er imidlertid usikre, og kan først få betydning gjennom et betydelig tidslag. Det samme gjelder betydningen av utviklingen i andre kostnader med betydning for utviklingen i husleiene, bl.a kommunale takster og avgifter, lønnskostnader mv.

Virkingen av renteendringer på prisutviklingen vil også kunne skje mer indirekte gjennom virkninger på etterspørselen, i første rekke via effekten på husholdningenes konsumdisponible inntekter. Effekten av renteendringer gjennom etterspørselsnivået vil kunne motvirke effekten via kostnadsiden, ved at eksempelvis en renteoppgang vil bidra til å dempe etterspørselen og redusere mulighetene for prispåslag.

Det er trolig motstridende effekter som nå gjør seg gjeldende og skaper usikkerhet om utviklingen i husleieindeksen. I det private lånemarked har trenden i renteutviklingen sett over en viss tid vært fallende. Lav vekst i priser og kostnader som inngår i løpende drift og vedlikehold av borettslag, leiegårder mv. kan også bidra til å dempe veksten i husleiene. Husbankrentene, som også spiller en vesentlig rolle i borettslagene, er imidlertid ikke falt like mye som rentene i det private marked, og fra 1. januar i år økte topprenten for lån med rentetrapp i Husbanken med ett prosentpoeng. Det er også grunn til å tro at kommunale takst- og avgiftsøkninger har vært sterkere enn den generelle prisutviklingen og bidratt til å øke kostnadene i borettslag mv. de senere år. Det er imidlertid usikkert om utviklingen i disse kostnadskomponentene tilsier store husleieøkninger også i 1990, eller om denne effekten nå er uttømt. Utvalget har likevel forutsatt at husleiene også i 1990 viser en sterkere vekst enn den generelle pris- og kostnadsveksten i økonomien, og beregningsteknisk forutsatt en vekst i husleiene på 7 pst fra 1989 til 1990. Forutsetningen innebærer noe lavere vekst enn fra 1988 til 1989, da veksten i husleieindeksen ble registrert til 7,6 pst.

Flere avgifter er i år økt mer enn 4 pst, dvs. det som tilsvarer en prisjustering i Regjeringens økonomiske opplegg. Dette gjelder alkohol- og tobakksavgifter, bensinavgift, avgift på mineralolje samt ulike emballasjeavgifter. *Matvaresubsidiene*, som omfatter subsidier på melk- og melkeprodukter, er redu-

sert med virkning fra 1. januar. *Takster på statlig forretningsdrift* med direkte betydning for konsumprisene er i hovedsak samferdselstakster inkl. porto og teletakster. Disse øker i hovedsak med om lag 4 pst, bortsett fra teletakstene, som i gjennomsnitt reduseres med 3½ pst fra 1989 til 1990.

Det er som vanlig usikkerhet knyttet til takster og avgifter som fastsettes i kommunesektoren. Utviklingen i disse vil påvirkes av den generelle kostnadsutviklingen. Dessuten vil bl.a. endringer i statlig overføringspolitikk kunne påvirke fastsettelsen av slike størrelser. Hvordan slike endringer fanges opp i systemet for måling av konsumprisveksten er delvis omtalt i forbindelse med omtalen av forutsetningen om prisutviklingen på boligjenester over, og dessuten i kapittel 3 om prisutvikling og prispolitikk.

I modellberegningene er det forutsatt at prisen på elektrisitet øker med 4 pst, for andre varer har en ved å benytte modellenes relasjoner for prisdannelse på offentlige tjenester forutsatt at prisveksten på disse følger kostnadsutviklingen i produksjonen av tjenestene.

I MODIS må en i tillegg til forutsetningene omtalt over fastsette utviklingen i driftsresultat pr. produsert enhet (driftsmarginer) samt utviklingen i arbeidsproduktivitet i produksjonen av varer som får sin pris bestemt i modellen. Erfaringsmessig har det vært vanskelig å gi gode anslag for utviklingen i *driftsmarginene*. Forutsetningene om en vekst i driftsmarginene på linje med forutsatt lønnsvekst må i første rekke oppfattes som en beregningsteknisk forutsetning. I praksis kan driftsmarginene vise en annen utvikling, bl.a. som følge av en endring i det generelle etterspørselsnivået. En slik endring vil kunne påvirke utviklingen i driftsmarginene sterkt.

Det er lagt til grunn at *produktivitetsveksten* i næringer med særlig stor betydning for konsumprisveksten blir i størrelsesorden 1 til 2 pst i 1990.

Forutsetningene for prisprognosen er oppsummert i tabellen under.

Med forutsetningen om en årslønnsvekst på 3 pst fra 1989 til 1990 gir MODIS en konsumprisvekst på 3,7 pst fra 1989 til 1990. I MODAG blir resultatet med samme lønnsforutsetningen 4 pst. Mye av forskjellen på resultatene i de to modellene kan forklares ut fra at hjemmeprisrelasjonene i MODAG gir noe høyere prisvekst enn der det er gjort eksogene anslag i MODIS, samt noe større bidrag fra prispåslag i handelsleddet i MODAG enn tilsvarende effekt i MODIS.

I beregningen med 6 pst lønnsvekst fra 1989 til 1990 i MODIS ble det som nevnt også

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

Tabell 6.3.1: *Hovedforutsetninger for modellberegningene av konsumprisveksten fra 1989 til 1990.*

Varegruppe, kostnadsgruppe	Vekst fra 1989 til 1990 (pst)
Internasjonalt bestemte priser	
Importpriser	3¾ pst
Herav:	
– matvarer	2¼ pst
– råvarer og lite bearbejdede varer	4 pst
– Ferdigvarer	3½ pst
– Tjenester	4 pst
Råolje	0 pst
Offentlig regulerte priser, avtalebestemte priser og pris på bolig tjenester	
Jordbrukspriser ¹⁾	3 og 6 pst
Elektrisitet	4 pst
Div. samferdsel	3½–4 pst
Boligtjenester	7 pst
Lønnsatser	3 og 6 pst
Produktivitet ²⁾	1–2 pst
Driftsmarginer ³⁾	3 og 6 pst

¹⁾ To alternativer knyttet til forutsetningen om lønnsutviklingen.

²⁾ Gjelder enkelte tjenesteytende næringer med spesielt stor betydning for konsumprisveksten i MODIS. I MODAG bestemmes produktivitetsutviklingen i modellen.

³⁾ To alternativer i MODIS knyttet til forutsetningen om lønnsutviklingen. I MODAG bestemmes driftsmarginene i modellen.

Resultater:

Modellresultatene er oppsummert i tabellen under.

Tabell 6.3.2: *Modellresultater. Beregnet vekst i konsumprisindeksen fra 1989 til 1990 med forskjellige forutsetninger om lønnsvekst mv. i samme periode.*¹⁾

	Alt. 1	Alt. 2
Forutsatt lønnsvekst	3,0 pst	6,0 pst
Konsumprisvekst i MODIS	3,7 pst	4,6 pst
Konsumprisvekst i MODAG	4,0 pst	4,8 pst

¹⁾ Det er enkelte forutsetninger ut over lønnsforutsetningene som avviker i de alternativer beregningene. Jfr. omtalen i avsnittet om forutsetninger for prisanslagene.

forutsatt tilsvarende vekst i de avtalebestemte prisene på norskproduserte jordbruksvarer samt i driftsmarginene i sektorer med kostnadsbestemte priser. Forøvrig var forutsetningene de samme som i alternativet med 3 pst lønnsvekst. Etter disse endringene ble konsumprisveksten fra 1989 til 1990 beregnet til 4,6 pst, dvs. 0,9 prosentpoeng sterkere prisvekst enn i alternativet med 3 prosentpoeng lavere lønnsvekst. I MODAG ble det foretatt tilsvarende endringer i forutsetningen om lønnsvekst og jordbrukspriser. Dette resulterte i en konsumprisvekst fra 1989 til 1990 på 4,8 pst i modellen, som er 0,8 prosentpoeng sterkere prisvekst enn i alternativet med 3 prosentpoeng lavere lønnsvekst.

Tabellen under viser virkningen på konsumprisene av ulike lønnsforutsetninger mv. over to år slik den framkommer i MODAG.

Tabell 6.3.3: *Betydningen av forskjellige lønnsforutsetninger for konsumprisene i 1990 og 1991 i MODAG (prosent).*¹⁾

År	Samlet forskjell på lønnsvekst fra 1989	Samlet virkning på konsumprisen fra 1989
1990	3,0 pst	0,8 pst
1991	5,9 pst	1,6 pst

¹⁾ Jfr. omtale i avsnittet om forutsetninger for prisanslagene. Det er forutsatt tilsvarende differanser i prisutviklingen på norske jordbruksvarer.

Over to år, dvs. for perioden 1989–1991 sett under ett er det i beregningene forutsatt en differanse mellom lønnsvekstforutsetningene på 5,9 prosentpoeng. Forskjellen framkommer ved at årslønnsveksten fra 1989 til 1990 er forutsatt forskjellig og at lønnsoverhenget inn i 1991 er større i alternativet med høyest lønnsvekst. Lønnsveksten gjennom 1991 er forutsatt å være lik i de to beregningene. Det framkommer av tabell 6.3.3 over at de ulike forutsetningene om lønnsutvikling og produsentpriser på jordbruksvarer for 1990 og 1991 sett under ett betyr at prisnivået i alternativet med høyest lønnsvekst ligger 1,6 pst høyere i 1991 enn i alternativet med lavest lønnsvekst i MODAG.

Differansen mellom lønnsvekstalternativene er forutsatt noe mindre i 1991, likevel blir differansen mellom konsumprisveksten i de to alternativene litt større det andre året (0,9 prosentpoeng). Dette skyldes delvis treghetene i pristilpassingen i MODAG, som medfører at noe av effekten av forskjellig lønns-

vekstforutsetninger i 1990 veltes over i prisveksten i 1991.

Det er grunn til å understreke at effekten av forskjellig lønnsforutsetning både på kort og på lengre sikt i modellen er betinget av forutsetningene som er benyttet. Av de eksogene forutsetningene som er gjort er det bare veksten i jordbruksprisene (samt driftsmarginene i MODIS-beregningene for 1990) som er knyttet til lønnsforutsetningene. Som omtalt over er dette en forenkling som ser bort fra at en rekke av størrelsene som er eksogene i modellberegningen i virkeligheten vil avhengig av utviklingen ellers i økonomien. I fastleggelsen av disse forutsetningene er det lagt til grunn en lønns- og prisvekst som ligger et sted mellom de to alternativene vi har regnet med. Dette gjelder både prisutviklingen på importvarer, utviklingen i prisen på bolig tjenester samt størrelser som fastsettes i offentlig sektor. *Importørene* vil lettere kunne øke sine priser dersom den generelle lønns- og prisveksten i norsk økonomi øker. En annen virkning det er sett helt bort fra er mulige effekter på *renteutviklingen* av høyere pris- og kostnadsvekst i norsk økonomi. Renteendringer vil både påvirke det generelle kostnadsnivået til produsenter samt kostnadene til borettslag mv. I beregningene er det forutsatt samme utvikling i *husleiene* i de to alternativene. Det er neppe rimelig å forutsette at utviklingen i husleiene er uavhengig av utviklingen i de forskjellige kostnadskomponentene i borettslag, leiegårder mv.

Hvis det i større grad hadde vært tatt hensyn til slike effekter i modellberegningene ville differansen mellom prisveksten i de to alternativene ha økt. Forskjellen på modellresultatene kan således ikke direkte tas til uttrykk for betydningen av den forskjellen i lønnsutvikling som her er forutsatt, men må vurderes som en illustrasjon av enkelte effekter av dette slik de framkommer i modellen.

Rene forløpsbetraktninger kan også gi informasjon om anslagene for den gjennomsnittlige prisveksten fra et år til et annet. Prisveksten har vært lav gjennom 1989 og indikerer en lav underliggende tendens i prisstigningen. Tallmessig anslag på den underliggende tendensen i prisstigningen er usikre og må tolkes med en viss forsiktighet. Størrelsen skal i prinsippet måle prisstigningen justert for normale sesongvariasjoner og tilfeldige forhold. For de siste tre månedene av 1989 sett under ett er den underliggende tendensen anslått til vel 3½ pst målt som årlig rate, og ubetydelig høyere for de siste seks måneder. Hvis en slik vekst holder seg gjennom 1990 blir den gjennomsnittlige konsumprisveksten fra 1989 til 1990 nær 4 pst. I det

vedtatte statsbudsjettet er en del avgifter imidlertid økt sterkere enn 4 pst, noe som isolert sett vil bidra til en forbigående oppgang i prisveksten rundt årskiftet, og til en noe høyere årsvekst.

Konklusjon:

På grunnlag av den senere tids utvikling, en prognose utarbeidet av Prisdirektoratet, modellberegninger mv. har utvalget vurdert utsiktene for konsumprisveksten.

Materialet utarbeidet av Prisdirektoratet indikerer at prisstigningen målt over 12 måneder i de første månedene av 1990 vil kunne nå opp mot 5 pst, for så igjen å falle ut over våren.

Beregninger basert på den faktiske prisutvikling for de siste måneder av 1989 tyder på en underliggende prisvekst på vel 3½ pst. Framskrivninger av en slik utvikling gjennom 1990 svarer til en gjennomsnittlig konsumprisvekst fra 1989 til 1990 på vel 4 pst, når en tar hensyn til ekstra prisimpulser fra det offentlige avgifts- og subsidieopplegget. Materialet fra Prisdirektoratet peker i samme retning.

I modellberegningene er det lagt spesiell vekt på å belyse effekten på prisutviklingen av forskjellig lønnsvekst gjennom 1990. Utvalget har derfor foretatt modellberegninger både under forutsetning av 3 pst årslønnsvekst og under forutsetning av 6 pst årslønnsvekst fra 1989 til 1990. Det er forutsatt samme årslønnsvekst i alle næringer. Det er også lagt til grunn bestemte, men usikre, forutsetninger om bl.a. utviklingen i importpriser og råoljepriser, samt tatt hensyn til effekter på prisutviklingen av det statlige avgifts- og subsidieopplegget.

Forutsatt en årslønnsvekst i nærheten av 3 pst indikerer modellberegningene en gjennomsnittlig konsumprisvekst fra 1989 til 1990 i underkant av 4 pst. En slik lønns- og prisutvikling impliserer en nedgang i veksttaket i lønningene gjennom 1990, og vil kreve et visst fall i den underliggende konsumprisveksten gjennom 1990 etter at effektene av avgiftsøkninger mv. ved inngangen til året er uttømt. På bakgrunn av forutsetningen om 3 pst årslønnsvekst er ikke en slik prisutvikling urimelig.

I beregningene med 6 pst årslønnsvekst indikerer modellberegningene en konsumprisvekst fra 1989 til 1990 i størrelsesorden 4¼ pst. Når forskjellen mellom konsumprisveksten i de to alternativene med 3 prosentpoeng forskjell på lønnsveksten bare blir i området ¼-1 prosentpoeng, skyldes dette i noen grad at virkningen på prisutviklingen av ulik års-

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

lønnsvekst ikke vil være uttømt i 1990. Modellberegningene indikerer at i alternativet med høyest lønnsvekst vil prisnivået i 1991 ligge om lag 1¼ pst høyere enn i alternativet med lavest lønnsvekst. I beregningene er det imidlertid ikke tatt hensyn til eventuelle virkninger via rentenivået og en del offent-

lige gebyrer, samt på importørenes prisadferd.

Etter en samlet vurdering, og avhengig av lønnsutviklingen, regner utvalget således med en konsumprisvekst fra 1989 til 1990 fra om lag 4 pst til om lag 4¼ pst.

Vedlegg A**Lønnsoppgjørene i 1988 og 1989****1. LØNNSOPPGJØRET I 1988**

I 1988 skulle det etter vanlig mønster være hovedoppgjør for de fleste lønnstakere. Oppgjørene fikk imidlertid en annen form enn vanlig de siste årene.

Den 29. februar la Regjeringen fram forslag om en midlertidig lov om inntekts- og utbyttestopp. Loven som trådte i kraft 7. mars, frøs inntektene på nivået pr. 29. februar. Stoppløven ble 22. april avløst av lov om inntekts- og utbytteregulering. Denne loven åpnet adgang til inntektstillegg i samsvar med LO/NHO-avtalen (tidligere LO/N.A.F.-avtalen), avtalene i varehandelen og i staten.

LO/NHO-oppgjøret

Representantskapet i LO behandlet kravene foran oppgjøret 16. februar. Hovedpunktene i vedtaket var at gjennom et forpliktende inntektspolitisk samarbeid mellom partene og Regjeringen skulle LO avstå fra lokale tillegg slik at lønnsveksten fra 1987 til 1988 ble begrenset til 5 pst. Vilkåret for å gå med på dette var bl.a. fleksibel pensjonsalder, rentenedgang på boliglån, lavlønns tillegg for visse grupper og en garanti for nye forhandlinger dersom prisstigningen fra desember 1987 til desember 1988 oversteg 5 pst. Hovedstyret i NHO (tidligere Centralstyret i N.A.F) behandlet opplegget foran oppgjøret 18. februar. Det ble inntatt det standpunkt at NHOs medlemsbedrifter ikke skulle gjennomføre lokale lønnsforhandlinger eller gi lokale lønns tillegg utover det LO og NHO måtte bli enige om i sentrale forhandlinger. NHO gikk også inn for et inntektspolitisk samarbeid og et samordnet oppgjør som ikke oversteg 5 pst lønnsvekst fra 1987 til 1988. Videre åpnet vedtaket i Hovedstyret for at det kunne drøftes særløsninger for visse utsatte lønnstakergrupper.

Den 24. februar ble det i brev fra Statsministeren til LO og NHO gitt en oversikt over en del tiltak Regjeringen ville iverksette eller fremme tiltak om overfor Stortinget. Dette brevet var en viktig forutsetning for oppgjøret. Det hadde følgende ordlyd:

«Det vises til møter i Kontaktutvalget og til møtet med LO og N.A.F. hos Statsministeren 23. februar 1988, der grunnlaget for et inntektspolitisk samarbeid er drøftet.

Regjeringens mål er

- å sikre sysselsettingen,

- dempe pris- og kostnadsveksten
- og legge forholdene til rette for et generelt lavere rentenivå.

Under forutsetning av en lønnsvekst som ikke overstiger 5 prosent fra 1987 til 1988, regner Regjeringen med at prisstigningen fra desember 1987 til desember 1988 kan komme ned på om lag 5 prosent. Regjeringen vil for sin del både i vurderingen av økonomisk-politiske tiltak og i forhandlingene med andre organisasjoner legge avgjørende vekt på at prisstigningen ikke skal overstige dette.

Hvis organisasjonene inngår avtale om effektive tiltak for at lønnsveksten i 1988 ikke skal overstige 5 prosent og som for 1989 sikter mot lavere prisstigning og en kostnadsvekst som ikke er høyere enn hos våre handelspartnere, vil Regjeringen iverksette tiltak eller fremme forslag for Stortinget om:

- a) Rente- og boligtiltak som omfatter:
 - Øking av Husbankens rammer til etableringslån, utleieboliger og den nye Husbank II-ordningen, og økte rammer for Postsparebankens ungdomslån.
 - Nedsettelse av topprenten i Husbanken med 1 prosentenheter for boliger som har fått innvilget lån etter 1980.
 - Avtale med kredittforetakene om første-hjemslån for nye boliger av nøktern standard, samt økte rammer for slike lån.
 - En prosentenhet lavere rente for lån i foretnings- og sparebanker til boliger med nøktern standard som anskaffes eller er anskaffet i løpet av siste fem år. Det er utredet en ordning med aldersbegrensning til 35 år. Men Regjeringen er som alternativ innstilt på å imøtekomme ønsket om at ordningen kan gjelde førstegangsetablering generelt.
- b) En pensjonsreform med disse hovedtrekkene:
 - En ordning hvor yrkesaktive som fyller 66 år etter eget ønske kan gå av med pensjon fra 1. januar 1989 og en videre senking til 65 år fra 1. januar 1990. Ordningen gjennomføres som ledd i en avtale.
 - Som yrkesaktiv regnes yrkesutøvere som har hatt 10 års poengopptjening i Folketrygden etter fylte 50 år og med pensjons-givende inntekt på minst 2G i gjennomsnitt for de 10 beste årene.
 - Ved en avtalebasert ordning kan pensjonsnivået svare til arbeidstakerens alderspensjon i Folketrygden ved 67 år. Ordningen forutsettes heller ikke å påvirke pensjonsnivået etter fylte 67 år. Statsansatte som går av med pensjon får tilsvarende rettigheter innenfor Statens Pensjonskasse. Re-

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

gjøringen er videre innstilt på å drøfte former for deltidspensjon som en del av denne ordningen.

- Yrkesaktive som pensjoneres etter disse regler, vil ikke ved skattelikningen få særfradrag for alder, men Regjeringen er innstilt på å foreslå regelendringer slik at reglene om særfradrag for liten skatteevne blir anvendt.
- Utgiftene til pensjonsreformen skal sees i sammenheng med rammen ved inntektsoppgjørene. Etter nærmere drøftinger fordeles utgiftene mellom det offentlige og arbeidsgiverne. Bidraget fra arbeidsgiverne kan eksempelvis ta form av fellesordninger mellom arbeidsgivere og tilskudd til pensjonsordningen fra de berørte arbeidsgivere.
- Den detaljerte utformingen drøftes med partene.

Regjeringen er dessuten innstilt på å fremme forslag om en ytterligere utvidelse av svangerskapspermisjonen i budsjettet for 1989.»

Den 28. februar ble LO og NHO enige om en avtale som bl.a. innebar:

- det er ikke anledning til verken å kreve eller å gi lokale tillegg i første avtaleår.
- med virkning fra 1. april 1988 skal det gis et generelt tillegg på kr 1,- pr. arbeidet time for voksne arbeidstakere basert på 37,5 t/uke.
- det gis særskilte tillegg til en del grupper med lønnsnivå lavere enn industrigjennomsnittet og som samtidig har hatt en spesielt svak lønnsutvikling i 1987. Tilleggene varierte fra 75 til 250 øre.
- det etableres en avtalefestet pensjonsordning med rett for yrkesaktive som omfattes av avtalen til å fratruke ved fylte 66 år fra 1. januar 1989 og ved fylte 65 år fra 1. januar 1990.

I tillegg ble det avtalt at lavlønnsgarantiordningen skulle videreføres etter gjeldende regler for de aktuelle tariffområder.

Videre ble det enighet om en reguleringsbestemmelse for 2. avtaleår hvor det bl.a. heter:

«a) Før utløpet av 1. avtale år – dvs så snart statistikken for lønnsutviklingen for 1988 foreligger, ca. 1. mars 1989 – skal det på dette tidspunkt opptas forhandlinger mellom N.A.F og LO om eventuell lønnsregulering for 2. avtaleår. Partene er videre enige om at forhandlingene skal føres på grunnlag av den alminnelige økonomiske situasjonen på forhandlingstidspunktet og utsiktene for 2. avtaleår, samt prisutviklingen fra 15.12.1987 til

15.12.1988 og lønnsutviklingen fra 1987 til 1988, jfr. pkt. b) vedrørende partenes forutsetninger om lønns- og prisutviklingen.

b) Partene forutsetter at stigningen i konsumprisindeksen fra desember 1987 til desember 1988 (offentliggjøres medio januar 1989) ikke skal overstige 5 pst.

Partene har videre lagt til grunn at den gjennomsnittlige lønnsvekst fra 1987 til 1988 innenfor LO-N.A.F-området ikke overstiger de forutsatte 5 pst.

På tilsvarende måte skal det forhandles om en avkorting i oppgjøret for 2. avtaleår for en lønnsvekst utover de forutsatte 5 pst.»

Forøvrig ble det vist til partenes inntektspolitiske målsetting. I protokollen heter det om dette:

«For å redusere pris- og kostnadsveksten, forbedre konkurranseevnen og derved trygge arbeidsplassene, er det partenes oppfatning at det er samfunnsmessig nødvendig å begrense lønnsveksten fra 1987 til 1988 til 5 pst.

Partene er enige om at den omforente rammen på 5 pst ikke gir rom for lokale forhandlinger om lønnstillegg. Det vil således ikke være anledning til å avholde lokale forhandlinger eller drøftelser i 1. avtaleår om lønn og arbeidsvilkår med økonomiske konsekvenser for den enkelte arbeidstager.

Partene er enige om at disse begrensninger på den lokale forhandlingsretten i 1. avtaleår har vært nødvendig for å sikre lavere lønnsvekst og dermed gi grunnlag for å forbedre bedriftenes konkurranseevne.

Det er partenes siktemål også for 1989 å bidra til en lavere prisstigning og kostnadsvekst. Partene vil bygge på erfaringene fra det 1. avtaleår, herunder hvordan man skal forholde seg til lokal forhandlingsrett. Forøvrig viser partene til statsministerens brev av 24.2.1988.»

Om likhet for andre grupper heter det i protokollen:

«Partene viser til LOs Representantskaps vedtak av 16.2.1988 og til N.A.Fs Centralstyrevedtak av 18.2.1988, som forutsetter at forhandlingsresultatet mellom LO og N.A.F må legges til grunn i hele arbeidsmarkedet.»

I den økonomiske rammen for LO/NHO-området ble lønnsoverhenget inn i 1988 foreløpig beregnet til 3,4 pst. (Senere fastsatt til 3,2 pst.) Det generelle tillegget bidro til årslønnsveksten fra 1987 til 1988 med ca. 1 pst. Tillegg som følge av lavlønnsstillegg, lavlønnsgarantien, kostnadene ved pensjonsreformen i 1988 og diverse endringer ble anslått til å bidra med ca. 0,6 pst.

Offentlig sektor

I *staten* ble hovedsammenslutningene og Norsk Lærerlag innkalt til forhandlinger 8. mars. Imidlertid ville Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Akademikernes Fellesorganisasjon og Norsk Lærerlag avvente behandlingen av inntektsreguleringsloven i Stortinget. Forhandlingene ble derfor bare gjennomført med Statstjenestemannskartellet.

Den 9. mars ble det enighet om en avtale som bl.a. inneholdt:

- det gis et generelt tillegg fra 1. april 1988 på kr 1 950 pr. år, som tilsvarer kr 1,- pr. time.
- det gis særskilte lavtlønnstillegg etter mønster fra oppgjøret i LO/NHO-området.

Videre ble det oppnådd enighet om:

- svangerskapspermisjonen for statsansatte utvides til 24 uker fra 1. juli i 1988 og til 26 uker fra 1. januar 1989.
- boliglansordningen for statsansatte skal bedres.
- det avsettes midler til kompetanseoppbyggende tiltak i staten.
- det skal gjennomføres en avtalefestet pensjonsordning.

Videre ble det enighet om en reguleringsbestemmelse for 2. avtaleår hvor det bl.a. heter:

«Før utløpet av 1. avtaleår – dvs så snart statistikken for lønnsutviklingen i 1988 foreligger, ca. 1. mars 1989 – skal det på dette tidspunkt opptas forhandlinger mellom staten og Statstjenestemannskartellet om eventuell lønnsregulering for 2. avtaleår. Partene er videre enige om at forhandlingene skal føres på grunnlag av den alminnelige økonomiske situasjonen på forhandlingstidspunktet og utsiktene for 2. avtaleår, samt prisutviklingen fra 15.12.1987 til 15.12.1988 og lønnsutviklingen fra 1987 til 1988. De statstil-sattes og lærernes nominelle lønnsutvikling skal vurderes i forhold til arbeidslivet forøvrig.

Partene forutsetter at stigningen i konsumprisindeksen fra desember 1987 til desember 1988 (offentliggjøres medio januar 1989) ikke skal overstige 5 pst.

I forbindelse med forhandlingene ca. 1. mars 1989 skal partene også forhandle om kompensasjon for mulig prisstigning ut over de forutsatte 5 pst.»

I *kommunene* ble forhandlingene ført mellom LOs forhandlingssammenslutning og Norske Kommuners Sentralforbund. Det ble imidlertid brudd i disse forhandlingene 10. mars og oppgjøret gikk til mekling. Den 24.

mars satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til avtale som partene fant å kunne anbefale. Forslaget hadde følgende hovedpunkter:

- med virkning fra 1. april 1988 gis det et generelt tillegg på kr 1 950,- pr. år.
- med virkning fra 1. juli 1989 gis det lavtlønnstillegg gjennom endringer i avansementsstiger m.m.

Videre inneholdt forslaget:

- svangerskapspermisjon utvides til 24 uker for arbeidstakere med nedkomst etter 30.6.1988, og til 26 uker for arbeidstakere med nedkomst etter 31.12.1988.
- arbeidstakere i den kommunale sektor har rett til å fratre med straks begynnende pensjon ved fylte 66 år fra 1. januar 1989 og ved fylte 65 år fra 1. januar 1990.

Forslaget inneholdt også en reguleringsbestemmelse for 2. avtaleår tilsvarende den i staten.

Både i stat og kommuner ble det forutsatt at forhandlingene med de andre organisasjonene skulle begynne etter at lov om inntekt- og utbytteregulering var vedtatt i Stortinget. Den 25. april 1988 undertegnet de andre organisasjonene i staten tilsvarende protokoller som for Statstjenestemannskartellet.

Andre grupper i privat sektor

Hovedpunktene i LO/NHO-oppgjøret og i staten ble også fulgt opp i varehandelen. Den 29. februar ble det inngått avtale mellom Handelens Arbeidsgiverforening og Handel og Kontor. I avtalen sies det bl.a.:

- partene er enige om at det ikke skal kreves lokale forhandlinger eller avholdes lokale møter om lønns- og arbeidsvilkår med konsekvenser for den enkelte arbeidstaker.
- med virkning fra 1. april 1988 ble voksne arbeidstakere gitt generelle tillegg og lavtlønnstillegg på tilsammen kr 190,- pr. måned. Videre ble minstelønnssatsene hevet fra samme dato.

Om avtalefestet pensjon uttales det i protokollen at den ordning med avtalefestet pensjon som forøvrig etableres i arbeidslivet, også skal gjøres gjeldende innenfor avtaleområdene mellom Handelens Arbeidsgiverforening og Handel og Kontor på samme måte som for øvrige bedrifter som omfattes av denne ordning.

Forøvrig inneholdt avtalen en regulerings-

bestemmelse på linje med den i LO/NHO-oppgjøret.

Den 2. mars inngikk Handelens Arbeidsgiverforening tilsvarende avtaler med Norges Funksjonærforbund og Privatansattes Fellesorganisasjon.

Inntektsutviklingen fra 1987 til 1988 for andre grupper i privat virksomhet vil bli bestemt med utgangspunkt i midlertidig lov om inntekt- og utbytteregulering med forskrifter. Loven ble utarbeidet med utgangspunkt i de prinsipper som ble lagt til grunn i LO/NHO-oppgjøret og i oppgjørene i varehandel og i staten og skal gjelde for perioden 22. april 1988 til 31. mars 1989.

Bank- og forsikringsvirksomhet er to områder som fikk sine tillegg våren 1988 fastsatt eller godkjent med utgangspunkt i inntekts- og utbyttereguleringsloven. Det ble også i disse områdene gitt et tillegg fra 1. april 1988 på kr 1 950,- pr. år. Videre ble det avtalt samme rettigheter ved svangerskapspermisjon som i staten. Reguleringsbestemmelsene for 2. avtaleår er også tilsvarende den i staten.

Loven om inntekts- og utbytteregulering

Forut for lønnsoppgjørene våren 1988 ble det fra store organisasjoner uttrykt vilje til under visse forutsetninger å delta i et inntektspolitisk samarbeid med myndighetene. Fra Regjeringens side ble det uttrykt at den var innstilt på å iverksette visse tiltak, bl.a. rente- og boligtiltak dersom partene var villig til å være med på effektive tiltak for å holde oppgjørene innen moderate rammer.

Fra Regjeringens side var målsetningen at et inntektspolitisk samarbeid skulle bidra til lavere prisstigning og en kostnadsvekst som ikke var høyere enn hos våre handelspartnere. Avtalen som ble inngått våren 1988 mellom LO og NHO, avtalen mellom Handelens Arbeidsgiverforening og organisasjonene i varehandelen og avtalen mellom staten og Statstjenestemannskartellet ble fra Regjeringens side antatt å være forenlig med denne målsettingen.

For å sikre at opplegget en kom fram til i ovennevnte oppgjør skulle omfatte alle grupper, ble det fremmet en lov om inntekt- og utbytteregulering. Før det ble det imidlertid lagt fram en midlertidig lov om inntekt- og utbyttestopp for å hindre at det skulle skje inntektsøkninger i perioden fram til reguleringsloven kunne settes i verk.

Loven om inntekts- og utbyttestopp satte forbud mot all inntektsøking etter 29. februar 1988 og fram til den ble avløst av lov om inntekts- og utbytteregulering. Reguleringsloven skal gjelde for perioden 22. april 1988 til

31. mars 1989. I medhold av loven har Forbruker- og administrasjonsdepartementet utarbeidet forskrifter av 25. april 1988 for å utfylle lovens bestemmelser.

Lovens innhold og omfang

Etter loven skulle inntekts- og lønnsøkinger begrenses i forhold til nivået på det tidspunktet loven trådte ikraft. Loven la videre til grunn en lik lønnsutvikling med utgangspunkt i avtaleperiodens begynnelse. Alle grupper skulle gis det samme kronetillegget som lønnstakere i LO/NHO-området, varehandelen og i staten. I tillegg åpnet loven for særskilte lavlønnstillegg som var i samsvar med lavlønnstilleggene i disse områdene.

I Ot.prp. nr. 43 (1987-88) sies det følgende om hovedretningslinjene loven bygger på:

- «Det åpnes adgang for lønnsforhøyelser som følger av inngåtte protokoller i LO/N.A.F-oppgjøret, i oppgjør mellom Handelens Arbeidsgiverforening og arbeidstakerorganisasjonene i varehandelen og protokollen mellom staten og Statstjenestemannskartellet.
- I virksomheter som har fulgt disse oppgjørene de siste 4 år, kan arbeidstakere utbetales inntil samme tillegg som er fastsatt i protokollene fra disse forhandlinger. Tilleggene kan tidligst gis fra samme tidspunkt som fastlagt i de respektive protokoller.
- For virksomheter som har arbeidstakere som omfattes av tariffavtale hvor landsomfattende arbeidstakerorganisasjon eller arbeidsgiverorganisasjon er part, kan det avtales endringer som tilsvarer de endringer som framgår av ovennevnte protokoller. Tilleggene som gis må ikke gi større utslag i gjennomsnittlig inntektsvekst i tariffområdet enn utslaget av den tilsvarende endringen i den protokoll som følges.
- For andre arbeidstakere kan inntekten økes med inntil kr 1,- pr time fra 1. april 1988.»

I Ot.prp. 43 sies det videre at loven antas å gjelde for ca. 1,9 mill. lønnstakere eller ca. 90 pst av det totale antall sysselsatte. I tillegg vil loven påvirke utbetaling av aksjeutbytte til omlag ½ mill. aksjeeiere.

2. LØNNSOPPGJØRET I 1989

I 1988 ble det i de fleste tariffområder inngått toårige avtaler med bestemmelser som ga adgang til forhandlinger om eventuelle lønnstillegg i 1989, jfr. reguleringsbestemmelsene som er sitert under beskrivelsen av lønnsoppgjørene i 1988. Reguleringsbestem-

melsen mellom LO og NHO og mellom Handel og kontor og Handelens Arbeidsgiverfor- ening hadde tre hovedpunkter:

- forhandlingene skal føres på grunnlag av den alminnelige økonomiske situasjonen på forhandlingstidspunktet og utsiktene for 2. avtaleår.
- forhandlinger om kompensasjon for mulig prisstigning fra desember 1987 til desember 1988 utover 5 pst.
- forhandlinger om en avkorting i oppgjøret for 2. avtaleår for en lønnsvekst fra 1987 til 1988 utover 5 pst.

I stat og kommuner hadde reguleringsbestemmelsen også samme innhold, bortsett fra det ikke var nevnt noe om avkorting i forhold til lønnsveksten fra 1987 til 1988. I bank og forsikring var reguleringsbestemmelsen lik den i stat og kommuner.

Oppgjøret for privat sektor

Representantskapet i LO behandlet kravene foran oppgjøret 22. februar. Etter LOs krav skulle den totale rammen for oppgjøret avtales sentralt. Deretter skulle tilleggene fordeles med en halvpart sentralt og den andre halvparten gjennom lokale forhandlinger. Videre ble det reist krav om spesielle tillegg uten den generelle rammen til enkelte grupper i bransjer som har hatt en positiv utvikling i lønnsomhet og produktivitet. Det ble også krevd at myndighetene foreslo en ny innteksreguleringslov til avløsning av innteksreguleringsloven som løper ut 31.3.89.

Hovedstyret i NHO behandlet lønnsoppgjøret 23. februar. Det ble uttalt at oppgjøret burde søkes gjennomført uten bruk av lovgivning. Videre ble det uttalt at den totale økonomiske rammen skulle fastsettes sentralt og måtte sikre en forbedret konkurransevne for bedriftene. Hovedstyret uttalte også at Regjeringens bidrag burde være skattelettelser uten at kostnadene ved dette ble veltet over på bedriftene.

Foran inntektsoppgjøret i 1989 var det kontakt mellom Regjeringen og organisasjonene i arbeidslivet, bl.a. gjennom Kontaktutvalget og Kontaktordningen. Det var enighet om å videreføre nedgangen i pris- og kostnadsutviklingen gjennom et nytt moderat inntektsoppgjør.

Partene i oppgjørene rettet en henvendelse til Regjeringen om å få kartlagt hvilke bidrag som var aktuelle i forbindelse med oppgjørene. Regjeringens bidrag i oppgjøret ble lagt fram i likelydende brev av 26. februar fra Statsministeren til LO, AF, YS, NHO og

Kommunenes Sentralforbund. Dette brevet inngikk som en av rammebetingelsene i forhandlingene under oppgjøret. Brevet har følgende ordlyd:

«Det vises til møter i Kontaktutvalget og til møtet med Landsorganisasjonen og Næringslivets Hovedorganisasjon hos Statsministeren den 26. februar 1989 der grunnlaget for det inntektspolitiske samarbeidet er drøftet.

Hovedmålet for Regjeringens økonomiske politikk er å skape grunnlag for full sysselsetting og balansert vekst. Ledigheten er de siste måneder blitt høyere enn ventet. På kort sikt må ledigheten bekjempes ved ekstraordinære sysselsettingstiltak og andre tiltak knyttet til det økonomiske opplegget. På lengre sikt må sysselsettingen økes gjennom vekst bygd på bedre konkurransevne og en aktiv næringspolitikk kombinert med en forsvarlig balanse i utenriksøkonomien.

De tiltakene Regjeringen legger fram for Stortinget 3. mars innebærer en betydelig satsing for å få ledigheten ned. Den samlede effekten kan bli i størrelsesorden 30–35 000 sysselsatte og studenter/rekrutter. Dette kommer i tillegg til den økte innsats av arbeidsmarkedstiltak som var innarbeidet i det vedtatte budsjettopplegget. Det er lagt vekt på at tiltakene skal ha midlertidig karakter, at effekten av tiltakene skal komme så raskt som mulig og at de skal være samfunnsøkonomiske lønnsomme. Bl.a. blir følgende tiltak foreslått:

- Opptrapping av arbeidsmarkedstiltakene, bl.a. gjennom det nye tiltaket «arbeid for trygd». For å understøtte dette, og for å styrke helsesektoren, bevilges 750 mill. kroner til kommunesektoren. Arbeidsmarkedssektoren styrkes og det blir lagt særlig vekt på å sikre all ungdom tilbud om arbeid eller opplæring. Lærlingeordningen styrkes gjennom økte tilskuddssatser.
- Ekstraordinær øking av utlånene i Husbank I- og Landbruksbank I-ordningen, slik at det blir rom for over 4 000 flere boliger under disse ordningene.
- Ekstraordinære vedlikeholdsarbeider på statlige bygg og forsering av bygge- og vei-prosjekter. OL-prosjekter framskyndes.
- Vesentlig øking av Kommunalbankens rammer, og økt tilskott for å bedre miljøet gjennom forsert igangsetting av renseanlegg i kommunene. Lavere renter for nye prosjekter.
- Økt inntak av rekrutter i Forsvaret til sommeren og høsten for å redusere køen for å avtjene verneplikten.
- Økt opptak av studenter til høsten.
- Nedsettelse av arbeidsgiveravgiften med 0,5 pst fra 1. mai 1989.
- Nedsettelse av investeringsavgiften med 1 pst fra 1. mai 1989.

Regjeringen vil i Langtidsprogrammet legge fram en langsiktig politikk for å øke verdi-

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990

skapningen og sikre et trygt grunnlag for syssetsetting og velferd. Det vil bli lagt fram en egen stortingsmelding om næringspolitikken med nærmere retningslinjer for vekt og fornyelse i næringslivet. Regjeringen vil følge opp dannelsen av Norsk Venture. I penge- og kredittpolitikken og ved utforming av statsbankenes rammevilkår vil det bli lagt vekt på tilgangen på risikokapital til næringslivet. I konkurransen om kontrakter på kontinental-sokkelen vil Regjeringen sørge for at hensynet til sysselsettingen og norsk industri tillegges stor vekt.

Det arbeides med sikte på å tilby kraftkontrakter som kan gi nye investeringer i industrien.

En bedring av konkurranseevnen krever en kostnadsvekst som er lavere enn hos våre handelspartnere. Dette stiller krav både til lønns- og produktivitetsutviklingen.

Regjeringen har fulgt opp de ønsker om lavere renter som kom fram under inntektsforhandlingene i 1988. Norges Banks renter er i alt senket med 2,8 pst siden mai i 1988. Det er lagt økt press for å sikre en oppfølging i form av reduserte utlånsrenter fra bankene. I de siste uker er det registrert en klar nedgang i bankenes utlånsrenter. Regjeringen vil fortsette å legge forholdene til rette for videre rentenedgang så langt utenriksøkonomien gir rom for dette. Moderate inntektsoppgjør er viktige også i denne sammenhengen.

De tiltakene Regjeringen gjennomførte i forbindelse med oppgjørene i 1988 var betinget av at en for 1989 siktet mot en lavere prisstigning og en kostnadsvekst som ikke var høyere enn hos våre handelspartnere, jfr Statsministerens brev av 24.2.88. Også i protokollen vedrørende inntektsoppgjøret 1988 mellom LO og NHO ble det gitt uttrykk for at det var partenes siktemål også for 1989 å bidra til lavere prisstigning og kostnadsvekst.

Regjeringen forutsetter at organisasjonene inngår en forpliktende avtale om et oppgjør som sikrer at kostnadsveksten gjennom 1989 holdes lavere enn hos våre handelspartnere.

Det har i Regjeringens kontakt med partene kommet fram ulike syn på behovet for en ny midlertidig lov om innteksregulering. Etter at det under hovedforhandlingene er blitt klart at det er en forutsetning for gjennomføringen av oppgjøret vil Regjeringen foreslå en ny midlertidig lov som regulerer inntekter og utbytte i annet avtaleår, 1. april 1989–31. mars 1990.

Loven forutsettes å understøtte de tariffavtaler organisasjonene inngår og å sikre at samme moderasjon blir gjort gjeldende for andre inntektstakere.

Utformingen av loven drøftes med organisasjonene.»

Den 25. februar startet NHO opp forhandlingene både med LO, AF, YS og Norges Arbeidslederforbund. Den 27. februar ble det enighet om en avtale for 2. avtaleår mellom

LO og NHO. Avtalen har følgende hovedpunkter:

- med virkning fra 1. april 1989 gis alle voksne arbeidstakere et generelt tillegg på kr 1,50 pr. time.
- med virkning fra 1. april 1989 gis det også et forbundsvist timetillegg på kr 1,50, unnatt er en del områder hvor det i stedet ble avtalt å føre lokale tilpasningsforhandlinger. Disse forhandlingene skal være sluttført innen 28. mars 1989.
- med virkning fra 1. april 1989 gis det et ekstra tillegg på kr 1,- pr time i bedrifter hvor fellesoverenskomsten for treforedlingsindustrien, fellesoverenskomsten for elektrokjemisk industri, fellesoverenskomsten for Norsk Hydro og overenskomstene for Hydro Aluminium er gjort gjeldende.

Videre ble det avtalt at lavlønnsgarantien og tilsvarende ordninger skulle videreføres i henhold til overenskomstene.

I avtalen sies det også at det ikke er adgang til å avholde lokale forhandlinger eller drøftinger i 2. avtaleår om forbedringer av lønns- og arbeidsvilkår.

Partene konstaterer dessuten at stigningen i konsumprisindeksen fra desember 1987 til desember 1988 på 5,6 pst sammenholdt med lønnsveksten fra 1987 til 1988 ikke ga grunnlag for forhandlinger verken om kompensasjon eller om avkorting i oppgjøret for 2. avtaleår.

I avtalen var det også et punkt som sier at partene forutsetter at forhandlingsresultatet mellom LO og NHO blir normgivende for hele arbeidsmarkedet.

Tillegget på kr 3,- pr time ga et bidrag til årslønnsveksten fra 1988 til 1989 på 2,7 pst, mens de spesielle tilleggene i visse bransjer bidro med ca 0,1 pst. Overhenget til 1989 var beregnet til 0,7 pst. Sammen med garantitillegg og ansiennitetstillegg ga dette en beregnet årslønnsvekst fra 1988 til 1989 for LO/NHO-området på 3,8 pst.

I varehandel ble det den 1. mars oppnådd enighet mellom Handel og Kontor og Handels Arbeidsgiverforening om en avtale etter de samme hovedprinsippene som i LO/NHO-avtalen. Avtalen ga alle voksne arbeidstakere et generelt tillegg på kr 487,50 pr måned med virkning fra 1. april 1989. I tillegg ble minstelønnsattsene hevet.

Mellom Akademikernes Fellesorganisasjon og NHO ble det inngått en avtale som innebar:

- med virkning fra 1. april 1989 gis et samlet gjennomsnittlig tillegg på inntil kr 3,- pr time.

- i bedrifter som har slik praksis kan det brukes inntil 1,5 pst av lønsmassen for disse grupper for å vedlikeholde systemet for kvalifikasjons-, kompetanse- og/eller alders-/ansiennitetstillegg.
- med virkning fra 1. april 1989 gis et ekstra tillegg på kr 1,- pr time til arbeidstakere i bedrifter hvor felloverenskomsten for papirindustrien, elektrokjemisk industri eller for Norsk Hydro er gjort gjeldende.

I avtalen mellom *Norges Arbeidslederforbund* og *NHO* ble det gitt tillegg som i avtalen mellom *NHO* og *AF*, unntatt tillegget til å vedlikeholde systemet for kvalifikasjon, kompetanse m.v.

I avtalen mellom *Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund* og *NHO* ble det gitt tillegg som i avtalen mellom *LO* og *NHO*, unntatt garantitilleggene.

I *forsikringsvirksomhet* kom partene fram til en avtale som innebar et tillegg på kr 5 850 pr. år fra 1. juni 1989.

I *forretnings- og sparebanker* ble lønnsoppgjøret våren 1989 avgjort av Rikslønnsnemnda som frivillig lønnsnemnd. Kjennelsen i nemnda innebar et tillegg fra 1. april 1989 på kr 2 925 pr. år.

Offentlig sektor

I *staten* ble hovedsammenslutningene og Norsk Lærerlag innkalt til forhandlinger den 25. februar. Den 27. februar ble det enighet mellom staten og Statstjenestemannskartellet, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund – Seksjon stat og Norsk Lærerlag om følgende forslag til avtale:

- med virkning fra 1. april 1989 økes samtlige trinn på hovedlønnstabellen med kr 7 150 pr år.
- innenfor en ramme på 0,1 pst av lønsmassen, beregnet på årsbasis, kan det føres sentrale forhandlinger etter pkt. 5B i hovedtariffavtalen.

Akademikernes Fellesorganisasjon kunne ikke godta dette forslaget til avtale og brøt forhandlingene. *AF* aksepterte senere at de samme reguleringsbestemmelser som inngikk i statens avtaler med de andre organisasjonene også skulle gjøres gjeldende for arbeidstakere tilsluttet *AF*.

Tillegget på kr 7 150 pr år betydde en gjennomsnittlig øking fra 1. april på 4,3 pst eller 3,2 pst som bidrag til årslønnsveksten fra 1988 til 1989. Overhenget til 1989 ble beregnet til 0,5 pst. (Senere endret til 0,7 pst.) Sammen med bidrag fra ansiennitetstillegg mv. ble dette beregnet til å gi en gjennomsnittlig års-

lønnsvekst for statsansatte på om lag 4 pst.

I *kommunene* startet også forhandlingene opp den 25. februar. Den 28. februar kom Kommunenes Sentralforbund (*KS*) fram til en avtale med Akademikerforeningene i kommunene (*SAK*), mens det ble brudd i forhandlingene med *LOs* forhandlingssammenslutning i kommunene og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund – Seksjon kommune. Oppgjøret for disse organisasjonene gikk til frivillig lønnsnemnd. Kjennelsen i nemnda gikk ut på at det skulle gis et tillegg på kr 7 150 pr. år. *SAK* som under forhandlingene hadde godtatt et tilbud fra *KS* som avvek fra kjennelsen i lønnsnemnda, har akseptert at de samme reguleringsbestemmelser som følger av kjennelsen også skal gjøres gjeldende for *SAKs* medlemmer.

Midlertidig lov om regulering av inntekter og utbytte

Under avtaleforhandlingene ble det klart at det var en forutsetning for gjennomføringen av oppgjøret at Regjeringen foreslo en ny midlertidig lov som skulle regulere inntekter og utbytte i 2. avtaleår av inneværende tariffavtaleperiode.

I Ot.prp. nr. 42 (1988–89) ble det lagt fram forslag til en ny lov om regulering av inntekter og utbytte for perioden 1.4.89–31.3.90. Denne loven skulle avløse inntektsreguleringsloven som løp ut 31. mars 1989.

I proposisjonen sies det følgende om hovedprinsippene loven bygger på:

«Formålet med den foreslåtte lovreguleringen er å sikre at den begrensning av inntektsveksten som ligger i de inngåtte tariffavtalene blir gjennomført for alle grupper inntektstakere.

Dette oppnås ved at mulige tillegg i lønn begrenses til det som er avtalt i de inngåtte avtalene.

Det sentrale element i avtalene er et inntektstillegg på 3 kroner pr time. Dessuten har enkelte avtaler andre bestemmelser som kan medføre inntektsøkning. Dette har bakgrunn i spesielle forhold i de enkelte avtaleområdene.

Lovforslaget gir adgang til at disse tillegg kan utbetales til de arbeidstakere som omfattes av de enkelte avtaleområdene. Videre gir forslaget adgang til tilsvarende tillegg for de grupper som har fulgt ett av disse områdene i de siste 4 år. For andre begrenses de lovlig inntektstillegg til kr 3 pr time.»

Denne loven gir generelt adgang til større lønnstillegg i reguleringsperioden enn den forrige loven. Det ble i samsvar med de inngåtte tariffavtaler gitt større åpning for lokal

lønnsutvikling, men innenfor klart fastsatte rammer. Tilleggene kunne tidligst gis fra 1. april 1989.

Forøvrig var lovforslaget på de fleste punkter sammenfallende med den første inntektsreguleringsloven. Ut fra erfaringer med den loven ble enkelte mindre endringer foretatt. Det ble videre åpnet for visse justeringer på enkelte begrensede områder for å unngå for stor stivhet ved en regulering over to år. Dette gjaldt f.eks. mulighetene for høyere lønn ved omorganisering eller effektivisering.

Det ble forutsatt at aksjeutbytte fortsatt skulle begrenses.

Som den første inntektsreguleringsloven, vil også den någjeldende loven gjelde for i alt nær 1,9 millioner lønntakere eller 90 pst av det totale antall sysselsatte. Dessuten vil loven kunne påvirke utbetaling av aksjeutbytte til om lag ½ millioner aksjeeiere.

Gjennomføring og kontroll av inntektsreguleringslovene

For å sikre at inntekts- og utbyttereguleringen etter de to lovene ble gjennomført på en effektiv og forsvarlig måte, ble det iverksatt visse kontrolltiltak. I privat sektor har kontrollen vært utført av Prisdirektoratet/Sta- tens pristilsyn. Virksomheten i den offentlige sektor har blitt kontrollert gjennom de ordinære kontrollinstansene, Riksrevisjonen i staten og kommunale- og fylkeskommunale revisorer i kommunesektoren.

Fram til 31.3.89, dvs. til utløpet av den første inntektsreguleringsloven, foretok Statens pristilsyn kontroll av ca. 5 400 bedrifter, og det ble konstatert brudd/foretatt innskjørpel- ser på bestemmelsene i ca. 800 bedrifter. Av ca. 96 400 stikkprøvekontroller er det avdek- ket om lag 5 500 overtredelser av loven. Det var fram til 31.3.89 foretatt 33 anmeldelser.

Fra 1.4.89 til 31.12.89, dvs. under den nå- gjeldende inntektsreguleringsloven, har Sta- tens Pristilsyn ferdigbehandlet kontroller i ca. 2 200 bedrifter. Det ble konstatert brudd/ foretatt innskjørpelser i ca. 360 av disse be- driftene. Av ca. 35 000 stikkprøver viste 2 600 overtredelser av loven. Overtredelsesandelen var dermed noe høyere enn i perioden fram til 31.3.89.

Pr. 31.12.89 er 53 bedrifter anmeldt for brudd på de to inntektsreguleringslovene. Det er utferdiget forelegg i 19 av sakene.

Kontrollarbeidet til Statens Pristilsyn har i

stor grad vært innrettet mot bransjer og om- råder der en har antatt at presset på lønning- er har vært sterkest.

Det generelle inntrykket er at lovene i stor grad har blitt etterlevd. Stikkprøvekontrolle- ne har vist at det har vært brudd på lovene i ca. 6 pst av tilfellene. En stor del av bruddene skyldes misforståelser og er blitt rettet. Av de øvrige brudd er det mest vanlig at det har vært gitt for høye generelle tillegg eller at det har vært gitt ansiennitetsopprykk uten at det har vært grunnlag for dette.

Statens Pristilsyn har ved kontroller fun- net 23 overtredelser av utbyttebestemmelse- ne etter de to lovene. Ett tilfelle er anmeldt.

Den foreliggende lønnsstatistikken og de anslag Beregningsutvalget har gjort på års- lønnsveksten for en del grupper i kapittel 2, tyder også på inntektsreguleringslovene i det store og hele har blitt etterlevd.

Forbruker- og administrasjonsdepartemen- tet skal i henhold til § 4 i begge lovene god- kjenne en lang rekke avtaler. Departementet kan også i henhold til § 12 i begge lovene gjø- re unntak fra loven.

Fram til 31.12.89 har departementet be- handlet ca. 7 000 saker, herav ca. 3 000 saker i den første inntektsreguleringsperioden og ca. 4 000 saker hittil i den andre reguleringspe- rioden. Av de 7 000 sakene er ca. 1 300 rene dispensasjonssøknader, mens resten stort sett er fortolkningssaker som gjelder lønn. Det er fulgt en streng praksis ved behandlingen av dispensasjonssøknadene, og det er fram til 31.12.89 bare gitt 46 dispensasjoner, herav 28 i den første inntektsreguleringsperioden.

Etter den første loven oppnevnte Forbru- ker- og administrasjonsdepartementet et råd- givende utvalg som skulle bistå i behandlin- gen av saker av stor betydning for den enkel- te og ellers i saker av prinsipiell natur. Ut- valget hadde tre medlemmer og ble ledet av Riksmeklingsmannen.

Også etter den någjeldende inntektsregule- ringsloven er det oppnevnt et rådgivende ut- valg. Dette ledes også av Riksmeklingsman- nen og har to faste medlemmer fra henholds- vis LO og NHO. FAD oppnevnte ytterligere tre medlemmer etter forslag fra Kommune- nes Sentralforbund, Akademikernes Felle- sorganisasjon og Yrkesorganisasjonenes Sen- tralforbund. Disse medlemmene tiltrer utval- get ved behandlingen av saker som i særlig grad angår medlemmene i disse organisa- sjonene.

Vedlegg B**Kursutviklingen for norske kroner**

Verdien av den norske kronen har siden desember 1978 vært knyttet til en kurv av våre viktigste handelspartneres valutaer. Kurven ble opprinnelig beregnet som et veid aritmetisk gjennomsnitt av indekser for de aktuelle valutaene. Enkeltindeksene ble på sin side beregnet som forholdet mellom den løpende kursen på den enkelte valuta og gjennomsnittskursen i august 1978; den såkalte basiskursen. I september 1982 ble basiskursene endret og i juni 1984 gikk en over til å beregne kurven som et veid geometrisk gjennomsnitt av de enkelte valutakursindeksene.

Vektene i kurven gjenspeilte opprinnelig tilnærmet de enkelte lands direkte betydning for norsk utenrikshandel, målt som deres andel av summen av norsk eksport og import. Tilnærmelsen bestod i at dollaren hadde en større vekt i kurven enn det den direkte handelen med USA skulle tilsi, mens de resterende valutaer tilsammen hadde en tilsvarende mindre vekt. I august 1982 gikk en over til nye vekter i kursindeksen basert på IMF's såkalte konkurransevekter. Disse vektene tar i tillegg til bilaterale handelsforhold også hensyn til konkurransen mellom norske og utenlandske produkter på markeder i tredjeland.

Slik kurven var konstruert hadde den en gjennomsnittsverdi lik 100 i august 1978. Dette var kursindeksens opprinnelige sentralverdi. Nedskrivningen av kronen i mai 1986 innebar at kursindeksens nye sentralverdi ble satt til 112. Norges Bank har alltid godtatt visse svingninger rundt sentralverdien. 12. august 1985 ble svingemarginen av Finansdepartementet offisielt fastlagt til +/- 2,25 pst av kurvindeksen sentralverdi.

Et samlet bilde av utviklingen i kronens verdi overfor kurvvalutaene fra 1975, målt med någjeldende vekter og veieteknikk, er gitt i figur 1. Figuren er basert på kvartalsgjennomsnitt for kursindeksen. I figuren betyr stigende kurve økning i kronens internasjonale verdi (bidrar isolert sett til at industriens kostnadsmessige konkurransevne svekkes) og fallende kurve betyr nedgang i kronens internasjonale verdi. Figuren viser at kronens internasjonale verdi nådde et maksimum ved årsskiftet 1976-77. I fjerde kvartal 1989 lå kronens internasjonale verdi i gjennomsnitt vel 22 pst under denne maksimumsverdien.

Når en ser bort fra variasjoner innenfor de tillatte svingningsmarginer har verdien av den norske kronen blitt justert fem ganger siden 1982.

I august 1982 ble antallet valutaslag i kurven utvidet fra 12 til 14 i forbindelse med at en gikk over til vekter basert på IMF's konkurransevekter.

I september 1982 ble basiskursene for de fjorten kurvvalutaene justert opp med 3 pst.

I juni 1984 ble beregningsmetoden for kursindeksen endret ved at en gikk over fra aritmetisk til geometrisk gjennomsnittsberegning.

I september 1984 ble det besluttet at Norges Bank inntil videre skulle styre mot en svakere krone. I august 1985 ble dette formalisert ved at det ved forskrifter fra Finansdepartementet ble fastslått at kursindeksens verdi inntil videre skulle holdes i den øvre fjerdedel (101,13-102,25) av det tillatte svingningsintervallet (100 +/- 2,25 pst).

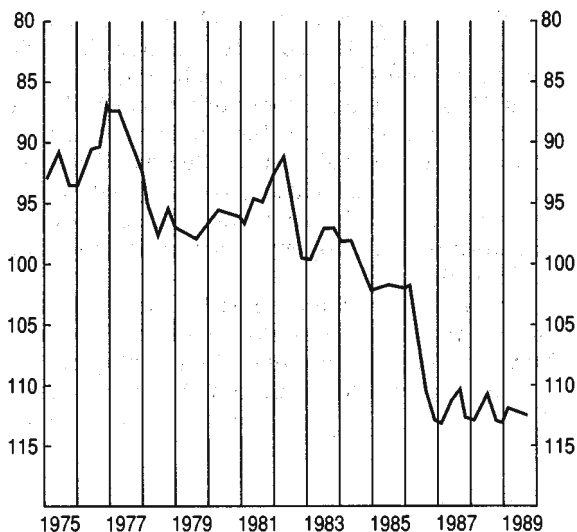
11. mai 1986 ble kronen nedskrevet ved at sentralverdien for kursindeksen ble økt fra 100 til 112.

Sett under ett bidro de fire første justeringene til at kronens verdi ble redusert med om lag 10 pst.

I 1986 fram til devalueringen lå kursindeksen i gjennomsnitt nær midtpunktet i den øvre fjerdedelen av svingningsområdet (101,69). Kursindeksens nye sentralverdi ligger 10,1 pst over dette nivået.

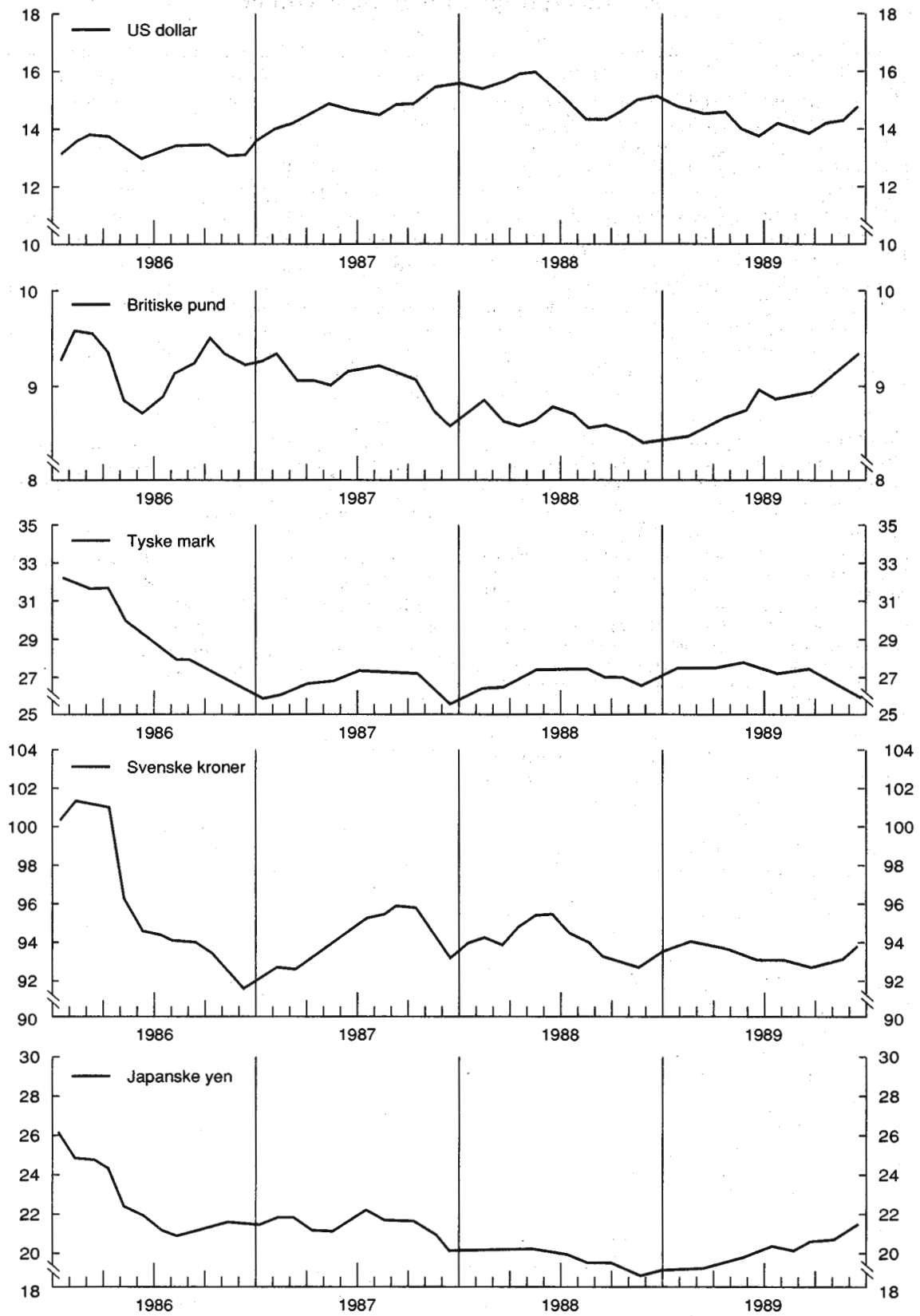
Endringen i kronens relative verdi kan uttrykkes som den inverse av kursindeksens

Fig. 1: Kursutviklingen for norske kroner målt ved valutakurvvekter. (Dagens kurvsystem). Kvartalsgjennomsnitt.

Om grunnlaget for inntektsoppjørene 1990

Fig. 2: *Middelkurser i Oslo, månedsgjennomsnitt. US-dollar, britiske pund, tyske mark og svenske kroner pr. 100 norske kroner og japanske yen pr. krone.*

verdi¹⁾. Målt på denne måten innebar kursindeksens nye sentralverdi etter 11. mai 1986 en devaluering av kronen på om lag 9,2 pst fra det normalnivået som var blitt etablert ved Finansdepartementets forskrift fra august 1985.

Gjennom 1989 har kursindeksen ligget relativt stabilt rundt midten av styringsintervallet, dvs. en indeksverdi nær 112. Norges Bank har ført en mer aktiv intervensjonspolitikk enn tidligere, noe som har ført til mindre fluktasjoner. Fra årsskiftet 1988-89 og fram til midten av september 1989 har Norges Bank både solgt og kjøpt betydelige mengder valuta, men nettointervensjonene i denne perioden har vært om lag i balanse. Fra midten av september til midten av november har Norges Banks salg av valuta vært langt større enn kjøpene, og netto beløp intervensjonene

¹⁾ Bilaterale valutakurser, f.eks. mellom norske kroner og amerikanske dollar, kan enten uttrykkes som antallet kroner pr. dollar eller ved den inverse, antallet dollar pr. krone. På tilsvarende måte kan en uttrykke kronens verdi overfor en kurv av valutaer. En kursindeks på 112 betyr at en må betale 112 norske kroner for å kjøpe det vi kan kalle hundre enheter «kurvvaluta». Den inverse av kursindeksen kan sies å gi uttrykk for hvor mange enheter av kurvvalutaen en må betale for å kjøpe 100 norske kroner. Med en kursindeks på 112 må en betale 89,3 enheter av «kurvvalutaen» for å kjøpe 100 norske kroner. En økning i kursindeksen fra 100 til 112, dvs. med 12 pst innebærer dermed en endring av kursindeksen fra 101,69 til 112, dvs. med 10,1 pst, at kronens verdi endres med 9,2 pst.

Tabell 1. *Kursindeksens verdi.*

	Årsgjennomsnitt	Utgangen av året
1986	107,78	114,38
1987	111,54	114,51
1988	111,97	112,52
1989	112,09	112,54

seg til salg av valuta tilsvarende 4,2 mrd. kroner i denne tomåneders perioden.

Tabell 1 gir en oversikt over kursindeksens verdi de siste årene, både årsgjennomsnitt og verdi ved utgangen av det enkelte år.

I 1989 var kronens internasjonale verdi i gjennomsnitt 0,1 pst lavere enn i 1988, mens kronens internasjonale verdi ved utgangen av 1989 var om lag den samme som ved utgang av 1988.

Det presiseres at de beregnede verdienringer er knyttet til kurvvekt, og at andre vektsystemer vil gi andre resultater. Videre vil Beregningsutvalget bemerke at gjennomsnittlig kursendring dekker over til dels betydelige endringer i bilaterale valutakurser.

Figur 2 viser kursutviklingen for norske kroner overfor et utvalg av andre valutaer fra begynnelsen av 1986 og ut 1989. I denne perioden under ett har norske kroner styrket seg overfor amerikanske dollar og svekket seg overfor de andre valutaene. Svekkelsen er klarest overfor tyske mark og svenske kroner.

Norges offentlige utredninger

1989 og 1990

Statsministeren:

Departementet for handel og skipsfart:

Departementet for utviklingshjelp:

Finans- og tolldepartementet:

Penger og kreditt i en omstillingstid. NOU 1989: 1.
Bedrifts- og kapitalbeskatningen – en skisse til reform.
NOU 1989: 14.
Utviklingen på lotterimarkedet 1984–88. NOU 1990: 4.
Emisjonsregler og emisjonskontroll. NOU 1990: 6.
Ny lov om skatt til Svalbard. NOU 1990: 10.
Generell merverdiavgift på omsetning av tjenester. NOU 1990: 11.

Fiskeridepartementet:

Landsplan for forvaltning av kystsel. NOU 1990: 12.

Forbruker- og administrasjonsdepartementet:

En bedre organisert stat. NOU 1989: 5.
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1989. NOU 1990: 3.

Forsvarsdepartementet:

Godtgjøringssystemet for vernepliktige mannskaper. NOU 1989: 3.
Forsvarets arkiver. NOU 1990: 7.

Næringsdepartementet:

Dataregister til distriktene. NOU 1989: 6.

Justis- og politidepartementet:

Kongsberg Våpenfabrikk. NOU 1989: 2.
Straffansvar for foretak. NOU 1989: 11.
Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner.
NOU 1990: 5.

Kirke- og undervisningsdepartementet:

Den lokale kirkes ordning. NOU 1989: 7.
Den lokale kirkes ordning. Særtrykk av sammendraget.
NOU 1989: 7B.

Kommunal- og arbeidsdepartementet:

Databaser. NOU 1989: 6.
Arbeidsmiljølovens virkeområde i petroleumsvirksomheten.
NOU 1989: 15.
Kommuneinndelingen for byområdene Sarpsborg, Fredrikstad, Arendal, Hamar og Hammerfest. NOU 1989: 16.
Forslag til ny lov om kommuner og fylkeskommuner. NOU 1990: 13.

Kultur- og vitenskapsdepartementet:

Grenseløs læring. NOU 1989: 13.

Landbruksdepartementet:

Flersidig skogbruk. NOU 1989: 10.
Norsk bygdeturisme. NOU 1990: 14.

Miljøverndepartementet:

Bioteknologi og patentering. NOU 1989: 8.
Norsk polarforskning. NOU 1989: 9.
Moderne bioteknologi. NOU 1990: 1.

Olje- og energidepartementet:

Elsikkerhet i Norge. NOU 1989: 4.

Samferdselsdepartementet:

Sosialdepartementet:

Pensjonstrygden for sjømenn. NOU 1989: 12.
Tjenestetilbud til autister. NOU 1989: 17.
Lov om vern mot smittsomme sykdommer (Smitteloven).
NOU 1990: 2.
Regulering av Folketrygdens grunnbeløp. NOU 1990: 8.

Arbeids- og administrasjonsdepartementet:

Opphevelse av foreldede lover. NOU 1990: 9.
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1990. NOU 1990: 15.

ABONNEMENTSPRISER FOR SESJONEN 1989/90

- AKA 8901 Publikasjonsliste fra Storting og Regjering**
Liste over offentlige publikasjoner som foreligger trykt. Kommer ca. hver 14. dag under stortingsseksjonen.
Abonnement: kr. 58,50 pr. sesjon, fritt tilsendt.
- AKA 8904 Stortingsproposisjoner**
Forslag til vedtak fra Regjeringen i saker som Stortinget skal ta stilling til.
Abonnement: kr. 350,50 pr. sesjon, fritt tilsendt.
- AKA 8905 Stortingsmeldinger**
Inneholder bl.a. Statsregnskapet, meldinger til Stortinget om arbeidet i statens bedrifter, meldinger om planer som Regjeringen vil sette i verk i fremtiden.
Abonnement: kr. 386,50 pr. sesjon, fritt tilsendt.
- AKA 8906 Odelstingsproposisjoner**
Regjeringens lovforslag.
Abonnement: kr. 241,- pr. sesjon, fritt tilsendt.
- AKA 8907 Dokumenter**
Omfatter bl.a. Riksrevisjonens antegnelser, grunnlovsforslag, private lovforslag, svar fra Regjeringen på forslag og henvendelser oversendt av Stortinget, Sivilombudsmannens og Ombudsmannsnemndas innberetninger m.m.
Abonnement: kr. 33,- pr. sesjon fritt tilsendt.
- AKA 8908 Innstillinger til Stortinget**
Stortingskomitéens vurderinger av de enkelte proposisjoner, meldinger og komitéens forslag til vedtak i Stortinget. (INNST. S).
Abonnement: kr. 66,- pr. sesjon, fritt tilsendt.
- AKA 8909 Innstillinger til Odelstinget**
Stortingskomitéens vurderinger av de enkelte proposisjoner, meldinger og komitéens forslag til vedtak i Odelstinget. (INNST. O).
Abonnement: kr. 66,- pr. sesjon, fritt tilsendt.
- AKA 8910 Stortingstidende**
Stenografiske referater fra møtene i Stortinget, Odelstinget og Lagtinget.
Abonnement: kr. 55,- pr. sesjon, fritt tilsendt.
- AKA 8912 Saksregister**
Omfatter register for alle ovennevnte trykksaker. Utarbeides etter endt sesjon.
Abonnement: kr. 22,50 pr. sesjon, fritt tilsendt.
- AKA 8914 Lover**
Etter endt sesjon blir lovene som er vedtatt i sesjonen samlet i ett hefte.
Abonnement: kr. 26,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

ABONNEMENTSPRISER FOR 1990

- AKA 8917 NOU – Norges offentlige utredninger**
Publikasjonsserie for utredninger som er foretatt om forskjellige forhold i samfunnet.
Abonnement: 15% avslag på løssalgpris, fritt tilsendt.
- AKA 8918 Meldinger fra Toll og avgiftsdirektoratet**
Meldinger fra Toll og avgiftsdirektoratet med omregningskurser for forskjellige valutaer.
Abonnement: kr. 130,50 pr. år, fritt tilsendt.
- AKA 8919 Sosialdepartementets sammendragsserie**
Om helse og sosialforskning, utredning og forsøk.
Abonnement: kr. 97,50 pr. år, fritt tilsendt.
- AKA 8921 Skattedirektoratets meldinger gruppe 1**
Avgiftavdelingen/Kontroll og Regnskapsavdelingen.
Abonnement: kr. 175,50 pr. år, fritt tilsendt.
- AKA 8922 Skattedirektoratets meldinger gruppe 2**
Skatteavdelingen/Kontroll og Regnskapsavdelingen.
Abonnement: kr. 211,50 pr. år, fritt tilsendt.
- AKA 8923 Skattedirektoratets meldinger gruppe 3**
Alle avdelinger som nevnt ovenfor (Gruppe 1 + 2).
Abonnement: kr. 291,50 pr. år, fritt tilsendt.

Alle priser er oppgitt med forbehold om endring uten foregående varsel.
Prisene er inklusive merverdiavgift, unntatt Stortingstidende og NOU-serien som er avgiftsfrie.

Akademika as

INTERNASJONAL FAGBOKHANDEL

Møllergt. 17, 0179 Oslo 1, Telf. (02) 45 30 40